

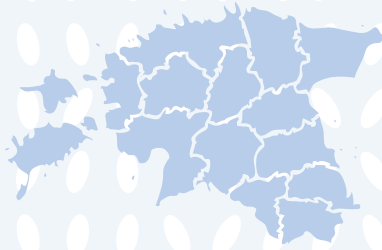
NIPPERNAATI

VIROLAISEN KIRJALLISUUDEN ANTOLOGIA

4

TOIMITTANUT

ANNIINA LJOKKOI

Eesti Instituut

NIPPERNAATI

NIPPERNAATI

VIROLAISEN KIRJALLISUUDEN ANTOLOGIA

4

TOIMITTANUT

ANNIINA LJOKKOI

Eesti Instituut

Päätoimittaja: Anniina Ljokkoi

Projektin johtaja: Sanna Immanen/Viro-instituutti

Suomentajat: Merja Aho, Outi Hytönen, Heidi Iivari,
Arja Korhonen, Aaro Kalliokoski, Virpi Kauranen,
Kaisu Lahikainen, Katja Meriluoto, Hannu Oittinen,
Tuulikki Palva, Maija Rantanen, Annamari Typpö,
Annika Viirma

Valokuvat: Sven Arbet/Scanpix, Arved Breidaks, Jüri Dubov

Kuvitus: Anatoli Kaigorodov/EKM, Toomas Kuusing

Ulkoasu: Britta Sepp

Julkaisija ja tilaukset: Viro-instituutti Suomessa,
info@viro-instituutti.fi

Painos: 700 kpl

Verkkoversio: www.viro-instituutti.fi/nippernaati

Tukijat: Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto,
Viro-instituutin ystävät, Virolaisen kulttuurin ystävät Virkku,
Viron kulttuurirahasto Kultuurkapital,
WSOY:n kirjallisuussäätiö.

Painotalo: Tallinna Raamatutrükikoda

ISSN: 2343-1105

© Kirjailijat, suomentajat ja Viro-instituutti, 2019

Sisältö

1. Adam Cullen <i>Haapsalulle</i>	13
2. Elin Toona Gottschalk <i>Eilinen on historiaa</i>	23
3. Jürgen Rooste <i>Pornofilmi ja pullo viinaa</i>	43
4. Aino Pervik <i>Katkelmia siitä mitä on jäänyt mieleen</i>	59
5. Joonas Sildre <i>Kahden sävelen välissä</i>	75
6. Vahur Afanasjev <i>Serafima ja Bogdan</i>	93
7. Eva Koff <i>Elokuut 1993 ja 1922</i>	115
8. Silvia Urgas <i>Vabrikukatu kolme</i>	141
9. Timo Maran <i>Kätetty Tartto</i>	151
10. Lauri Sommer <i>Ikonirosvot</i>	159

Tervetuloa kirjalliselle matkalle Viroon!

• • •

Tämän nyt neljännen kerran ilmestyvän virolaisen kirjallisuuden antologian teemana on Viro maantieteellisestä näkökulmasta. Tekstejä valittaessa on tällä kertaa kiinnitetty huomiota siihen, mihin päin Viroa ne sijoittuvat.

Sanotaan, että Viro on pienestä koostaan huolimatta moni-ilmeinen maa sekä maisemiltaan että kulttuuriltaan. Turistin Viro mahtuu usein muutamaan kortteliin sataman liepeillä, mutta pitemmälle matkaavat kokevat aivan toisenlaisia todellisuuksia saarilla ja rannikoilla, Peipsin sipulikyylissä, Etelä-Viron kumpumaastossa tai sisämaan kaupunkien puutalokortteleissa.

Suomalaisturistien määrä Virossa on vuoroin laskussa, vuoroin nousussa, ja syyksi voi arvella vaikka alkoholiveron nousua tai laskua, huonoa palvelua tai sitten palvelun parantumista. Viro on joka tapauksessa suomalaisille tutumpi ja turvallisempi kuin koskaan ja tarjoaa aina enemmän paikkoja ja tekemistä. Viron kirjallisuudella on paljon annettavaa matkaoppaana naapurikansan kokemusmaailmoihin.

Nippernaati-antologian avaa tällä kertaa viroksi kirjoittava ja Virossa asuva maahanmuuttaja, Yhdysvalloista kotoisin oleva **Adam Cullen**. Hänen Haapsalulle

omistamia haikuja ovat tulkinneet vironhaikun mitassa **Merja Aho** ja **Hannu Oittinen**.

Kiinnostavana vastaparina hänelle on englanniksi kirjoittava ulkovirolainen, lapsena Haapsalusta perheensä mukana sotaa paennut **Elin Toona Gottschalk**. **Maija Rantanen** on suomentanut hänen muistelmistaan ensimmäisen luvun, joka kuvailee elämää 1930-luvun Haapsalussa.

Tallinnaa edustaa runoilija **Jürgen Rooste**, jonka ensimmäisestä proosakokoelmasta Hannu Oittinen on suomentanut novellin. Teksti kuvaa vapaassa Virossa aikuistuneen sukupolven kipupisteitä.

Tallinnasta itään mentäessä ovat pohjoisrannikon maisemat, joissa kirjailija **Aino Pervik** on perheineen viettänyt kesiään jo monessa polvessa. Hänen muistiinmerkkintöjään sieltä ovat suomentaneet kääntämisen opiskelijat **Virpi Kauranen**, **Aaro Kalliokoski**, **Tuulikki Palva** ja **Annika Viirma**.

Genreltään yllättävin on tällä kertaa **Joonas Sildren** sarjakuvakertomus säveltäjä **Arvo Pärtin** elämästä. Arvo Pärtille on viime vuonna avattu oma keskus Tallinnan länsipuolelle. **Kaisu Lahikaisen** suomentama katkelma vie kuitenkin Paideen ja Rakvereen, pikkukaupunkiin joissa Arvo Pärt vietti lapsuutensa.

Kierroksen seuraava pysähdyspaikka on Peipsijärven rannalla Kolkin kylässä, joka tunnetaan sipuleista ja venäjänkielisistä vanhauskoisista. **Outi Hytönen** on suomentanut pari ensimmäistä lukua **Vahur Afanasjevin** romaanista, joka kertoo kylän asukkaiden vaiheista toisen maailmansodan jälkeen.

Eva Koffin romaanikatkelma vie meidät ensin 1990-luvun Tallinnaan Mustamäelle sairaalan katolle. Sieltä hyppäämme 1920-luvun Tarttoon Le Mimosa -klubille. **Heidi Iivari** on suomentanut Eva Koffin romaanista kaksi lukua, joissa eri sukupolvien naiset yrittävät selvittää suhdettaan elämään ja rakkauteen.

Seuraava teksti on Tartosta osoitteesta Vabriku 3. Nuori runoilija **Silvia Urgas** on pohtinut kaupungin kuvaa ja sen muuttumista tuolta lyhyeltä, läheltä rautatieasemaa löytyvältä kadulta käsin. Runomuotoisen tekstin on suomentanut **Annamari Typpö**.

Yliopisto- ja kauppakaupunki Tarton historiallisia kerrostumia kaivelee myös runoilija **Timo Maran**. Hänen runoissaan on nykykaupungin kaduilla läsnä sekä menneisyys että luonto. Runot on suomentanut **Katja Meriluoto**.

Viimeisin mutta ei vähäisin, vaan jopa jännittävin on **Lauri Sommerin** kertomus Setomaan kylissä liikkuneista ikonirosvoista. Tarina on tosi, ja mystinen, ja **Arja Korhonen** on saanut siihen rajaseutujen tunnelmaa käyttämällä käänöksessä itäsuomen murretta.

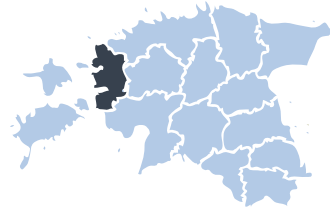
Esittelemmekö me antologian sivuilla sitten Viroa, virolaisia vai tämän hetken parasta kirjallisuutta? Uskoakseni tätä kaikkea. Tekstivalikoima kertoo olemassa olevista paikoista ja usein myös todellisista ihmisistä. Hyvän tekstin takana on kuitenkin aina taitava tarinankertoja, mitä ei pidä unohtaa kirjallisuudessa suunnistaessa. Tässä tapauksessa jokaisen tekstin takana on lisäksi vielä loistava suomentaja.

Nippernaati-antologia ei ole tänä vuonna ainut kirjallinen matka Viroon. Viro-instituutin verkkosivulta löytyy minun ja muun työryhmän kokoama Viron runokartta, joka sisältää kymmeniä Viron eri paikkoihin sijoittuvia runoja. Niistä toiset kuvailevat paikkaansa hyvinkin tarkasti, toisissa tapahtumapaikka toimii ihmissuhteiden ja elämäntapahtumien kiinnostavana näyttämönä. Runokartta täydentyy jatkuvasti osoitteessa vironrunokartta.fi.

Annina Ljokkoi

Päätoimittaja

1

Adam Cullen

Suomentaneet Merja Aho ja Hannu Oittinen

Haapsalulle

pieni paikka
koskaan sammu tuli
ainoakaan

pikkupaikan
tuulet tarinoivat
sielun kielen

•

pieni paikka
uuni saa illalla
syleilyä

pieni paikka
esivanhemmilta
puinen kaappi

•

pieni paikka
keskellä katua
ihmisiä

pieni paikka
asu sieluakaan
minä asun

•

pieni paikka
kadut luikertavat
hämäryyteen

pieni paikka
luukut sulkeutuvat
kausi ohi

•

pikkupaikan
baari on suljettu
vappuun asti

pieni paikka
yölampun valossa
varjot tanssii

•

pikkupaikan
mukavuusalueen
vuoksi, luode

pikkupaikan
aamuyöhön kuuluu
diskon jytke

•

pieni paikka
omat hemmot breikkaa
jenkkiräppii

pieni paikka
nahkarotsi tekee
autuaaksi

•

pieni paikka
kadun verran pääset
läheemmäksi

pieni paikka
kai myös pussikatu
jonnekin vie

•

pieni paikka
sielua hivelee
pitsin kirkkaus

pieni paikka
lätäköissä jäätä
merellä ei

•

pieni paikka
vastaantulijoilla
tutut kasvot

pieni paikka
kirjaston pihalla
taideteos

•

pieni paikka
tunnet uunin lämmön
lähelläsi

pieni paikka
puussa rapistellaan
variksetko

•

pieni paikka
linnanmuuri turvaa
linnoituksen

pieni paikka
savun haju leijuu
lämmin tupa

•

pienen paikan
viime junasta jo
sukupolvi

pikkupaikan
yksinäisimmällä
laiturilla

•

pieni paikka
saarten tulenloimut
öisin tanssii

pieni paikka
jääpeite rasahtaa
lahden päällä

•

pieni paikka
kadun rapakoista
katupeili

pieni paikka
lepoetki koittaa
maanantaisin

•

pieni paikka
kuura makaa maassa
puoleenpäivään

pieni paikka
pyörät kesäöiden
unelmissa

•

pieni paikka
jääkarhu vedessä
paleltaako

pieni paikka
kynnysmaton alla
kotiavain

•

Haapsalussa
linna onnessaan niin
mäkin sua

1279

Adam Cullen

Haapsalulle omistetut vironhaikut on valikoitu ja suomennettu Adam Cullenin kokoelmasta *Väikses linnas* (Tuum, 2019).

Adam Cullen (s. 1986) on Minnesotasta kotoisin oleva kääntäjä ja muusikko, joka on elänyt kymmenisen vuotta Virossa. Teoksellaan *Väikses linnas* hän liittyy nuoreen Virossa luotuun runosuuntaukseen, vironhaikuun. Kirjan otsikon sisältämä lempeä viittaus pikkukaupunkiin osoittaa kohti Haapsalua ja Läänemaan rantamien merellisiä lakeuksia.

Cullen on aiemmin julkaissut kaksikielisen runokoelman *Lichen/Samblik* (Näö Kirik, 2017). Lisäksi hän on kääntänyt englanniksi useiden virolaiskirjailijoiden tuotantoa.

Eesti haiku eli vironhaiku on lainannut jälkiosan nimestään japanilaiselta sisareltaan, mutta typistänyt haikun tavumäärää “virolaisemmaksi”. Eli kun japanilaisen haikun kolmen säkeen tavumäärät ovat 5 + 7 + 5, toimii vironhaiku muodossa 4 + 6 + 4. Cullenin *Väikses linnas* on tiettävästi vasta neljäs runoteos, joka on kirjoitettu kokonaan viron-

haikulla. Aikaisemmin sitä ovat käyttäneet Asko Künnap, Jürgen Rooste, Karl Martin Sinijärv ja Hannu Oittinen.

Suomentajien perusratkaisuna on ollut kääntää haikut alkuperäisen tekstin mittaan. Käännöstapa johtaa samalla kiinnostavaan mitalliseen ja semanttiseen rinnakkaisuuteen suomen ja viron välillä. Koska vironhaiku on äärimmäisen tiivis mitta, kääntäjien ollut pakko tehdä valintoja. Perusratkaisuja sisällön toistamiseen toisella kielellä on kaksi.

Jos luopuu alkuperäisestä mitasta ja turvautuu vapaaseen esittämiseen tavalla tai toisella, niin tulos saattaa parhaimmillaan yltyä runoksi, mutta vironhaiku(a) se ei enää ole. Ongelma on oikeastaan sama, jos sonetti suomennetaan vapaasti: se on tosin lyriikkaa, mutta mihin katosikaan sonetti?

Alkuperäiseen mittaan käännettäessä törmätään suomen ja viron kielen pituuden eroihin sekä sisällöllisiin ongelmiin, jotka ratkaistaan mitan ehdoilla. Vironhaikussa tämä tuntuu ensin mahdottomalta yhtälöltä – taas mitan ehdoilla ja sen vuoksi – kunnes se sitten alkaa aina enemmän tuntua mahdolliselta. Suomen kieli venyy sittenkin kaikkeen, jopa vironhaikun suomentamiseen.

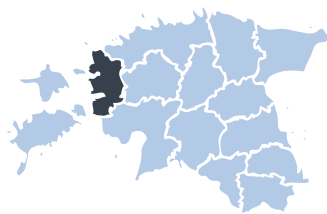
Selvimmän sanottuna suomennos kulkee suomen kielen mahdollistamien ilmaisukeinojen varassa hiukan toista uraa kuin alkuteksti. Todennäköisesti käännös siis poikkeaa alkutekstistä. Vaan jos rehellisiä ollaan, niin käännökset tekevät näin aina. Käännettäessä kyse on aina erilaisista valinnoista. Vironhaiku vain nostaa nämä valinnat poikkeuksellisen selvästi esiin vähän samalla tavoin kuin Marta Keravuoren Kirsikankukkia ja sittemmin Tuomas Anhavan tulkinnat Kaukoidän lyriikasta toivat 1950-luvulla japanilaisen tankarunouden suomalaisten tietoisuuteen.

Adam Cullenin vironhaikujen kääntäjät olettavat edelleen, että heidän valitsemansa käännöstapa on lähempänä alkupe-
räistä tekstiä – ja myös runoa – kuin pilkuntarkasti selittävä
tai täysin vapaa käännös.

• • •

Merja Aho työskentelee Kirjallisuuden vientikes-
kuksessa FILIssä kääntäjäkoulutusten suunnittelijana. Pää-
työnsä ohella hän suomentaa virosta niin asiatekstejä kuin
kaunokirjallisuutta.

Hannu Oittinen on toiminut viron kielen kääntäjänä
1990-luvun puolivälistä lähtien. Hänen kaunokirjallisiin suo-
mennoksiinsa virosta kuuluu alun toistakymmentä romaania
sekä muuta proosaa, sen lisäksi mittava määrä runokäännök-
siä. Hän on suomentanut virosta myös tietokirjoja, toimitta-
nut useita kaunokirjallisia teoksia sekä toiminut tietokirjalli-
suuden parissa yhtenä osa-alueenaan juuri Viro.

Elin Toona Gottschalk
Suomentanut Maija Rantanen

Eilinen on historiaa

1939

Tiedonanto Saksan ja Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimuksesta tyrmistytti liittoutuneita ja särki heidän silmillään viime aikoina olleet vaaleanpunaiset silmälasit.

– Robert Leckie

Itämeren rannoilla kesät ovat lyhyitä ja usein kylmiä ja tuulisia. Lämmintä on vain pari viikkoa. Isoäidin kesät kestivät vain pari päivää. Kun hän laski minut leikkimään ulos, hän tuli vähän väliä koettelemaan, tuntuivatko hiukseni kylmiltä. Vielä jäiden lähdettyä lahdelta ja tulvien laskeuttua hän myöntyi vain harvoin pyyntöihini päästä ulos leikkimään. Välillä kun Alma-täti lähti liiteriin, onnistuin livahtamaan ulos, ja isoäiti seurasi nopeasti kannoillani. Hän veti minut takaisin kuistille, jossa sitten seisoiimme katsellen merelle ja hengitimme syvään, kunnes veitsenterävä tuuli viilsi poskiamme. Usein se riitti minulle tuo-

maan keväisen tuoksun. Viron keväinen ruohon tuoksu on jäänyt mieleeni koko elämän ajaksi.

Isoäiti, jota kutsuin Mämmäksi, oli aina kanssani. Teimme kaiken yhdessä. Isoäiti oli oikea taiteilija ja eli taiteelleen, niin kuin hänen sisarensa Alma eli vain musiikille.

Alma-täti kiinnitti minuun huomiota harvoin, hänellä oli liikaa tekemistä tuhlatakseen aikaa jutteluun. Hän kulki koko ajan talossa ja puutarhassa, pilkkoi puita, kantoi vettä ja hoiti vihannesmaata. Isoäiti ja minä yritimme auttaa häntä, mutta olimme vain jaloissa. Meidän oli parempi olla muualla, piirtämässä tai maalaamassa, kirjoittamassa runoja tai pitkillä kävelyretkillä ympäri Haapsalun monia lahtia ja lahdenpoukamia.

Isoäiti ja Alma-täti arvostivat hiljaisuutta ja rauhaa ja Mämmän työnä oli pitää minut pois pahanteosta. Alma-täti hoiti työnsä nopeasti, kärsimättömästi, odottaen vain pääsevänsä takaisin pianon ääreen. Jos hän ei auttanut oppilasta soittamaan asteikkoja, hän harjoitteli sunnuntaiseen esiintymiseensä rantasalongissa. Muina aikoina hän soitti vain itsensä iloksi ja täytti taloa musiikilla. Me elimme hiljaista ja harmonista elämää Chopinin, Beethovenin ja Bachin musiikin säestyksellä.

Meillä oli lisäksi ”rakas edesmennyt Erni”, isoisä, joka kuoli nuorena, sillä hänellä oli ”runoilijan sielu”. Isoäiti oli siis runoilijan leski.

Äiti ja isä olivat näyttelijöitä. He asuivat Tallinnassa, teatterissa, kirjaimellisesti omassa pukuhuoneessaan. Pian sen jälkeen, kun Tallinnan sairaalan kättilö rouva Takk oli auttanut minut maailmaan, hän vei äidin ja minut kotiinsa ja asuimme siellä hänen ja hänen kolmen tyttä-

rensä luona siihen asti, kun teatterin uusi esityskausi alkoi. Koska äiti ei voinut hoitaa minua teatterin pukuhuoneessa, hän antoi minut Mämmälle ja Alma-tädille.

En tiennyt, mitä ”äiti ja isä” tarkoitti, tunsin vain ihmisiä, joita näin joka päivä. Tuohon aikaan ihmisten väliset suhteet olivat minulle merkityksettämiä. Todellinen suhde syntyi vain kasvoihin, jotka nähdessäni tulinkin onnelliseksi. Kun isoäiti esitteli minulle ensimmäistä kertaa ”rakkaan edesmenneen Erninsä”, hän teki sen niin, että heti nimen kuultuani halusin tietää enemmän. Mämmä ei ollut koskaan menettänyt miestänsä, hän oli vain menettänyt tämän lihallisen muodon. Erni oli aina mukana tekemisissämme. Kun kävelimme kaupungin hiekkateilla ja kapeilla kaduilla, ja minun jalkani olivat lyhyet ja isoäidin vanhat ja väsyneet, pysähdyimme aina levähtämään isoisän patsaan juurella. Kun istahdimme sinne, mummi tervehti puolisoaan ja vaihtoi tämän kanssa pari sanaa. Minulle jäi vahva mielikuva, että ukki kuuli ja ymmärsi, mitä mummi sanoi.

Kun jalkamme eivät olleet väsyneitä ja ilma oli lämmin, kävelimme pitemmälle, hautausmaalle, jossa mummi piti huolta ukin haudasta. Keräsimme kuolleet lehdet pois, haravoimme multaa ja istutimme ukin syntymäpäiväksi hautakummulle kieloja. Ukin haudalla kasvoi kirsikkapuu, kuten hän oli toivonut, ”että ohikulkijat voisivat ihastella kukkia ja linnut nauttia kirsikoista”.

Siinä rikkaruohoja kitkiessä kuulin jälleen heidän kotoista rupatteluaan. Aivan kuin ukki olisi ollut nurkan takana tai toisessa huoneessa. Aivan kuin sillä ei olisi ollut mitään merkitystä, oliko ihminen seinän takana, Tallinassa teatterissa töissä vai lepäsikö maan mullassa. Olin

jo tottunut siihen, etten pystynyt koskettamaan niitä, joita halusin eniten nähdä, ja että suurin osa mummin ystävistä asui hautausmaalla. Aina hautojen ohi kulkiessamme tervehdimme heitä. Opin jo nuorena, että kaikki elävä elää omaa elämäänsä, näimme sitä tai emme, ja että kaikki voivat elää minun kanssani tai ilman minua. Näytti siltä, että olemme tekemisissä enemmän niiden kanssa, joita emme näe, kuin niiden, jotka näemme.

Kylmällä ilmalla, kun en päässyt ulos yksin, olin usein keittiössä, polvillani keittiönpöydän päällä. Isoäiti oli jossakin lähellä, kolisteli pannujaan ja kattiloitaan, hämmensi keittoa, keitti lakanoita, liotti räkäisiä nenäliinoja tai lämmitti tiskivettä. Sen vuoksi ikkuna oli koko ajan höyryssä ja ulos nähdäkseni minun piti pyyhkiä huuruun aukko. Näkymät keittiön ikkunasta olivat loputtoman kiinnostavia. Heti aamiaisen syötyäni kiipesin pöydälle ja painoin nenäni lasia vasten.

Talomme merenpuoleinen näkymä oli kiinnostavampi kuin kadunpuoleinen. Enkä edes saanut mennä olohuoneeseen usein. Olohuone oli täynnä huonekaluja ja pieniä posliiniesineitä, jotka putoilivat lattialle ja menivät rikki aina kun lähestyin niitä. Myös piano oli kielletty. Sen pintaan ilmestyi sormenjälkiä kuin itsestään. Ja kun hilloleipä putosi lattialle, se putosi aina hillopuoli alaspäin. Toinen syy siihen, miksen saanut mennä olohuoneeseen, oli se, ettei etuovella ollut askelmia. Alma-täti oli käyttänyt osan talon rakentamiseen tarkoitetuista rahoista pianon ostamiseen ja askelmat jäivät tekemättä. Portaita korvaamaan riitti jakkara. Olohuoneen ovea käyttivät vain piano-oppilaat, ettei heidän tarvinnut tulla keittiönoven kautta. Jos ei tiennyt askelman puuttumisesta tai jos ei va-

roitettu, päätyi varmasti pensaisiin.

Koska talvet olivat pitkiä, suurin osa muistoistani liittyy lumeen. Kun lahti oli jäänyt, sitä pitkin olisi voinut horisonttia kohti mennessä päästä teoriassa Ruotsiin, mutta oikeasti vain vironruotsalaisten kyliin, joita yhdisti Haapsaluun pengertie. Talvella jäätä pitkin kulki katkeamaton liikenne. Ihmiset potkivat kelkalla ja ajoivat pulkalla. Kuorma-autojenkin kuljettajat käyttivät tätä lyhyempää tietä siihen asti, kunnes jää alkoi sulaa. Aina yksi kuorma-auto vajosi jäihin yrittäessään vielä viimeisenä ajaa yli jään.

Lahdella käytiin myös jääpurjehduskilpailuja. Joskus keskinäinen kisa johti siihen, että jääpurjeet rysähtivät takapihamme aitaan vasten. Kun tuli pimeää, ja talvella päivänvaloa riitti vain muutamaksi tunniksi, jälle tuli luistelijoita. Puiden oksille ripustettiin värikkäitä lyhtyjä, rantsalongista kantautui särisevää musiikkia ja kaikilla näytti olevan valtavan hauskaa. Katselin kateellisena paksuihin talvivaatteisiin pakattuja luistelijoita itse polvillani keittiönpöydällä, nenä lasiin painettuna. Toivoin, että meillä olisi ollut potkukelkka eikä se tavallinen kelkka, jolla Alma-täti vei minut välillä ajelulle. Emme menneet koskaan kovaa emmekä käyneet kaukana.

Kun kinokset eivät olleet vielä liian korkeita, seurasin Alma-täidin värillistä huivia, joka pilkahteli talon ja liiterin välillä lumikinosten takaa. Naapurimme, Petersonin venevajan herra Peterson, antoi meidän hakea kesäisin vettä kaivostaan. Kun vesi jäätyi, hän kantoi meille ämpärillä lunta keittiöön hellan päällä sulatettavaksi. Herra Peterson lapioi auki puuliiteriin menevän polun ja halkoi suuremmat pölkyt pienemmiksi. Hän rysäytti puut

kolinalla lattialle ja jäi juomaan kupillisen teetä. Teestä käytettiin välillä sanaa tšaikku. Meillä puhuttiin saksan, venäjän ja viron sekakieltä, välillä luotiin uusia sanoja. Isoäiti sanoi, että siinä heijastui valloitetujen kansojen surullinen historia. Mutta kun isoäiti ja Alma-täti alkoivat puhua keskenään pelkkää venäjää tai saksaa, kuuntelin tarkkaan. Sillä se merkitsi, etteivät he halunneet minun ymmärtävän heitä.

Ennen kuin Alma-täti tai herra Peterson ehti rikkoa vastasataneen lumen pinnan, Tondu-kissani oli jo jättänyt siihen tarkasti tasaväliset kápälänjäljet, jotka johtivat talolta puuliiterin katolle. Siellä se istui hievahtamatta ja katseli merelle tuntikausia. Tondukin oli runoilija ja kaispasi elämältä vain rauhaa ja hiljaisuutta.

Kesällä kaikki oli toisin. Kun ruoho vihertyi, kukat alkoivat kukkia ja suuriin puihimme ilmestyivät lehdet, rantapromenadi heräsi henkiin. Vieraita alkoi saapua Haapsalun kuuluisaan mutaparantolaan ja muihin huvituspaikkoihin.

Haapsalu oli jo vuosisadan vaihteessa tunnettu kylpyläkaupunki. Radioaktiivista merimutaa käyttävä parantola perustettiin vuonna 1825. Jo tuolla vuosisadalla vieraita alkoi saapua eri puolilta Eurooppaa etsimään parannusta erilaisiin vaivoihin. Romanovit tulivat omalla yksityisjunallaan. Tsaari Nikolai toivoi, että radioaktiivinen muta parantaisi pienen perillisen hemofiliasta.

Toinen Haapsalun vetonaula oli Valkea daami, jonka aavemainen hahmo ilmestyy elokuun täydenkuun yönä Haapsalun tuomiokirkon itäiseen ikkunaan. Se jää sinne joksikin aikaa, katse suunnattuna kaihoisasti katsojiin, ja sitten ilmestys haihtuu. Vaikka moni on yrittänyt, kukaan

ei ole onnistunut selvittämään, onko kyseessä tempu vai kuunvalon leikki. 1200-luvulla linnoitus oli piispan asuinpaikka, ja tarinan mukaan yksi siellä eläneistä ritareista rakastui paikalliseen tyttöön. Hän puki tytön pojaksi ja toi tämän salaa linnaan, mutta piispa sai tietää ja määräsi molemmat muurattavaksi seinään. 1920-luvulla tehdyissä kaivauksissa työmiehet löysivät lukitun huoneen ja hyvin säilyneen ritarin, joka istui pöydän takana pidellen päätä käsissään. Kammioon päässyt ilmavirta rikkoi umpiotilan ja ritari hajosi tomuksi. Tytön jäänteitä ei ole löydetty, mutta eipä se ole tarpeenkaan, sillä hänet voi nähdä omin silmin. Vuodesta 1279 asti, yli 700 vuoteen, hän ei ole jättänyt kertaakaan tulematta!

Eräänä kesäyönä isoäiti vei minut katsomaan Valkeaa daamia. Minua jännitti valtavasti, kunnes hahmo viimein ilmestyi. Petyin syvästi. Se oli vain joku nainen pitkässä yöpaidassa, aivan kuin isoäitini ennen makuulle menoaan.

Kolmas nähtävyys Haapsalussa oli Tšaikovskin penkki, joka jäi meidän takaportistamme vasemmalle. Penkki omistettiin säveltäjälle sen jälkeen, kun hän oli vierailut Haapsalussa kaksosveljiensä Anatolin ja Modestin kanssa 1860-luvulla. Yhden vierailun aikaan Tšaikovski viimeisteli kuudetta sinfoniaansa, jossa on katkelma virolaisesta kansanlaulusta Rakas Mari. Tšaikovski sävelsi myös yhden kappaleen Valkealle daamille ja lyhyen pianokonsertton *Souvenir de Hapsal*, Muistoja Haapsalusta', jonka hän omisti Vera Davydovalle. Kansanlaulun nuotit on kaiverrettu penkin selkänojassa olevaan kuparilevyyn.

Parantolan asiakkaat erottuivat selvästi kaupungin asukkaista. Yleensä Haapsalun hiekkateillä näki määrätie-

toisesti astelevia naisia kori kädessä, huivi harteilla, liina päässä ja saviset kengät jalassa, miehiä kumisaappaissaan, kalaverkot olalla.

Mutaparantolan asiakkaat erottuivat myös muista kesävieraista, jotka kiiruhtivat tai huojahtelivat vuokra-
tuilla polkupyöriillä kohti rantaa. Kylpylän vieraat eivät koskaan kiirehtineet. Heidän ei tarvinnut koskaan kantaa koreja. He käyskentelivät avonainen kirja kädessään tai pieni koira kipittäen hihnassa vierellä. ”Koira on hihnassa, jotta se ei kaatuisi”, ilmoitin tärkeänä isoäidille. Isoäiti vain nyökytteli.

Monet kylpylävieraista olivat varakkaita ulkomaalaisia, jotka viettivät siellä kesää tai asuivat lahden rannoilla komeissa huviloissa. Rantapromenadilla oli monta nimeä: Tšaikovskin puistotie, Hiljainen lahti, Takalahti ja Suklaapromenadi; viimeinen nimi johtui mielestäni siitä, että kun katsoi maahan, voi nähdä vieraiden poisheittämiä suklaakääreitä. Käärepaperit tuoksuivat herkullisilta! En ollut koskaan maistanut suklaata, mutta tiesin, että tuntisin sen tuoksusta, jos sattuisin joskus sitä saamaan.

Promenadi oli kuin loputon näytelmä, joka koostui merkillisistä kuvaelmista. Yksi aiheutti minulle suurta murhetta.

”Mämmä, Mämmä, tule katsomaan, palvelija!” huusin isoäidille ja pyysin häntä katsomaan.

Isoäiti oli se, joka vastasi kysymyksiini kaikesta, mitä halusin saada selville, ja me keskustelimme myös siitä, miksi mitään tapahtui. Minä halusin tietää, miksi jotkut ihmiset olivat hienoissa vaatteissa ja miksi heidän vierellään kulki huonommin pukeutuneita ihmisiä, jotka vilistivät kuin pienet koirat, kantoivat heidän laukkujaan

ja poimivat pudonneita tavaroita, eikä heitä edes kiitetty siitä. Miksi nuo hyvinpukeutuneet eivät voineet nostaa omaa nenäliinaansa itse? Pahimpia olivat hienot rouvat. He huusivat näille toisille myös silloin, kun nämä eivät olleet tehneet mitään väärin.

Oli monia invalideja, myös hyvin pukeutuneita, mutta ilmeisesti he eivät pystyneet kävelemään. He tarvitsivat toisia ihmisiä työntämään heidän pyörätuolejaan. Hiekka- ja mutapoluilla se oli usein hyvin raskasta. Silti työntäjille huudettiin, kun tuoli juuttui. En ollut ennen nähnyt töykeitä ihmisiä. Pyysin isoäitiä selittämään, miksi nämä hyvinpukeutuneet eivät nähneet, että heidän auttajansa tekivät parhaansa.

Kun isoäiti tuli katsomaan selkäni takaa, hän tuhahti ja selitti, että ne onnettomat olivat ”palvelijoita”, joille maksettiin siitä, että he tekivät toisille palveluksia saamatta kiitosta, ja että ne, jotka huusivat palvelijoilleen, olivat ”nousukkaita”.

Käveltyämme muiden lahtien ympäri isoäiti ja minä palasimme omalle lahdellemme ja istuimme viimeiseksi lepohetkeksi Tšaikovskin penkille ennen kuin palasimme takapihan portillemme. Isoäiti tasasi hengitystään tai luonnosteli venettä tai sorsia tai jotakin silmiin osunutta (hänellä oli takkinsa taskussa aina kynä ja lehtiö), ja minä kuljetin sormiani pitkin säveltäjän kuparisia nuotteja. Minulle oli näytetty, miten nuo nuotit soitetaan pianolla, mutta ne eivät kuulostaneet koskaan yhtä hyviltä kuin Alma-tädin soittaessa.

Eräänä varhaisiltana, kun istuimme penkillä luonnostelemassa, kuulimme yhdestä huvilasta metallinsävyistä musiikkia. Se ei kuulunut yhtä voimakkaasti kuin Kuur-

saalista tai pianolla soitettuna. ”Mitä tuo on?” Kysyin. ”Se on levysoitin”, isoäiti vastasi.

Tietoisuus omasta itsestä kehittyi asteittain toisesta suunnasta, kadulla, kun minua tervehdittiin nimeltä. Vieraille olin Elin, äidille ja isälle Mussa, maatilalla olin Kaie. Minullakin oli lempinimiä noille ihmisille. Mämmä oli kaikkein läheisin. Sitä naista, jonka sanottiin olevan äitini, kutsuin Mimmaksi, ja sitä miestä, joka kävi vielä harvemmin ja jota sanottiin isäkseni, kutsuin Taatiksi. Alma-täti oli Tätä, ja ”rakas Erni”, kuparisen rintakuvan alle etsattu Ernst Enno, oli joka päivä läsnä ja kuunteli ääneti harvoja ilojamme ja arkisia huoliamme. Hänen vakava katseensa ei koskaan harhaillut ikuisuudesta, josta hän oli kirjoittanut. Noiden tervehdysten kautta, tietoisuudessa näkyvistä ja näkymättömistä ystävistä ja sukulaisista, minustakin tuli joku: ihminen, joka määriteltiin toisten silmien (ja peilin) kautta suvun jäseneksi. Vielä tärkeämpää oli se, etten ollut koskaan yksin. Kun kuulin keittiöstä astioiden kilinää, kun minut kutsuttiin illallispöytään, kun isoäiti tai Alma-täti juttelivat minulle askartensa lomassa – joskus riitti vain valokuuva oven alta huoneesta, jossa joku luki, soitti pianoa, kirjoitti tai piirsi – niin sain olla varma siitä, että joku kuulisikin ääneni. Parasta oli, kun joku tuli istumaan vuoteeni reunalle. Kun tunsin pehmeän kosketuksen ja kuulin lempeän äänen, tiesin olevani rakastettu lapsi.

Äiti ja isä olivat salaperäinen pariskunta. He ilmestyivät yllättäen ja lähtivät yhtä äkisti. Äiti oli suosittu näyttelijä, jonka erikoisalaa olivat nuoren viattoman tytön roolit; isä oli näyttelijä ja myöhemmin tuottaja. Äiti ja isä elivät taiteelleen lauseen julmemmassa merkityksessä. He eivät tehneet myönnytyksiä perheelleen, mutta isoäiti

ja Alma-täti tekivät myönnytyksiä minun takiani, ja siitä olen syvästi kiitollinen.

Isoäiti kertoi minulle, että vanhempani ansaitsivat meille leivän pöytään. Koska meillä oli yleensä pöydässä leipää, yhdistin nämä kaksi asiaa ja olin kiitollinen. Tiesin, että he olivat perhettäni, vaikka he pukeutuivat kuin rantapromenadin kävelijät, jotka myös tulivat ja menivät kausien mukaan. Kun he tulivat käymään, teatterin näytöskausi oli ohi, ja heidän läsnäolonsa muistutti talon läpi puhaltavaa kesämyrskyä.

Kun äidin ja isän tulo läheni, tiesin ettei kesä ollut kaukana. Isoäiti ja Alma-täti poistivat sisemmät ikkunalasit, avasivat ikkunat apposen auki ja alkoivat laikaista ja pyyhkiä. Ovet paukkuivat, verhot heiluivat, ja lattialle varisi lasien väliin kuolleita kärpäsiä. Saatoimme jälleen haistaa meren ja herra Petersonin vastatervatut veneet, jotka olivat kuivumassa kumollaan, valmiina uutta vuokrakautta varten. Herra Petersonkin oli siellä isoissa kumisaappaissaan ja työnteli kottikärryjä talojen välillä, keräsi pudonneita oksia, korjasi aitaamme ja varastoi lankkuja odottamaan seuraavaa kevättulvaa. Hän kuului perheeseen, vaikkei ollut mitään sukua. Hän oli ainoa oikea mies, jonka tiesin. Muut olivat näyttelijöitä.

Äidillä ja isällä ei ollut autoa, mutta jollakulla aina oli. Kun kuulimme autontorven äänen, Alma-täti hypähti pystyyn ja alkoi suoristaa huiviaan ja esiliinaansa. Isoäitikin alkoi touhuta rivakasti, hän keräsi vaatteet tuolien selkämykseltä ja sulloi kaikki lipastoihin ja työnsi tyynyjen alle ovelle mennessään. Jos lattialla oli vielä jotakin, se potkaistiin sängyn tai sohvan alle. Kun kuistilta kuului korkeiden korkojen kopina, Tondi hyppäsi ulos lähimmä-

tä ikkunasta. En nähnyt kissaani ennen kuin portti taas paukahti kiinni viimeisten näkemiin-vilkutusten jälkeen.

Äiti tuli aina ensimmäisenä. Naiset tulivat hänen perässään kipittäen vähän epävarmasti koroilla, jotka oli tarkoitettu kaupungin kaduille. Heidän jälkeensä tulivat miehet, jotka kantoivat matkalaukkuja ja hatturasioita. Yksi näyttelijätär oli kuuluisa siitä, että hän piti aina viit-taa ja monokkelia. Hän elehti laajoin liikkein ja pudotte-li esineitä lipaston päältä. Talomme oli liian pieni suuriin eleisiin.

Äidin kohdatessani menin aina sanattomaksi. Kun hän kumartui suutelemaan minua, lamaanuvin ujoudesta. Hänen höyhenboansa kutitti nenääni. Kun ojentauduin suutelemaan hänen poskeaan, varoin etten olisi sotkenut hänen hiuksiaan tai siirtänyt hattua paikaltaan. Eniten pel-käsin hänen hopeakettujaan, joiden karvainen kuono oli täynnä teräviä hampaita. Kun näin sellaisen ensimmäistä kertaa, menin paniikkiin ja aloin kirkua. Äiti ehkä säikähti kirkumistani, sillä hän ei tullut enää koskaan niin lähelle minua. Tuosta kohtauksesta jäi pysyvä huono muisto mi-nun ja äidin turkisten välille. Höyhenboat olivat kiltimpiä, koska niillä ei ollut hampaita.

Isäkin suuteli minua poskelle. Hän sanoi aina: ”Oletpa sinä kasvanut.” Joskus hän nosti minut ja pyöritti ympäri ja laski sitten alas. En osannut sanoa hänellekään mitään. Sitten hän siirtyi suutelemaan Alma-tädin kättä ja ojensi tälle pullon. Hänen ystävänsäkin kumarsivat ja suutelivat Alman kättä leikitellen. Jotkut saivat palkkioksi kevyen läpsäytyksen. Kaikki nauroivat ja rentoutuivat niin kuin aikuiset tekevät, kun heidän ei tarvitse enää olla koh-teliaita.

Isän läsnäolo tuntui sekä jännittävältä että pelottavalta, sillä hän oli aina eri ihminen. Joskus hänellä oli tummat hiukset, toisinaan vaaleat. Kerran hänellä oli harmaa peruukki ja hän sanoi olevansa Beethoven. Toisella kertaa hänellä oli viikset, jotka hän repäisi lennokkaasti irti ja kaikki säikähtivät. Minä luulin, että hän oli satuttanut itseään. Kerran hänellä oli silmälasit, mutta kun kosketin niitä, huomasin ettei niissä ollut linssejä. Kaikki nauroivat. Tunsin itseni typeräksi. Isoäiti kertoi myöhemmin, että lasit olivat rekvisiittaa, mutta äidin silmälasit olivat aidot. Äiti piti niitä taskussaan ja piti niitä vain, kun hänen täytyi nähdä jotakin tärkeää. Hän nosti lasit nopeasti nenälleen, vilkaisi ympärilleen ja pani lasit taas pois. Ajattelin, että sen vuoksi hän ei aina nähnyt minua edessään ja käveli usein ohi aivan kuin en olisi ollutkaan paikalla.

Isoäiti vakuutti, että vanhempani rakastivat minua. He olivat vain hyvin kiireisiä. Hän kertoi, miten isä oli ollut niin innoissaan syntymästäni, että oli jäädä raitiovaunun alle synnytyslaitokselle tullessaan. Sen jälkeen hänen kiinnostuksensa minua kohtaan varmaan lopahti. Epäilin sen johtuvan siitä, että silmäni karsastivat. Olin ollut kaksivuotiaana isän kanssa puutarhassa, kun naapurin koira oli hypännyt takaa päälleni. Olin kierähtänyt niin nopeasti, että silmäni lihakset olivat venähtäneet eivätkä palautuneet enää entiselleen. Muistan tapauksesta vain paljon huutoa, lähinnä omaani, ja äidin ja isän keskinäistä syytelyä. Isoäiti pani minut nukkumaan siteet silmien ympärillä.

Unohdin koko asian, kunnes menin kerran isän kanssa ostamaan lehteä. Tapasimme kadulla naisen, joka tunnisti isän kuuluisaksi näyttelijäksi. Nainen kumartui minua kohti ja sanoi: ”Tässä siis on tyttärenne.” Sitten

hän kavahti järkyttyneenä ja huudahti saksaksi: ”*Aber sie schielt!*” Ymmärsin täysin. ’Hän on kierosilmäinen.’ Karstus sai ihmiset puhumaan minulle eri tavalla.

Kaipasin vanhempieni hyväksyntää niin kovasti, että olin liian innokas ja kömpelö. Kun he joskus sattuivat puhumaan minulle, menin niin tolaltani, että tein asioita, jotka suututtivat heitä. Joskus äiti pysäytti minut kesken kävelyn ja lateli liudan numeroita, jotka minun piti laskea heti yhteen. Naps, naps, hän napsutteli sormiaan. Minä pelästyin niin, etten muistanut enää mitä hän oli sanonut. Yhdellä käynnillä hän ojensi minulle parfyymipullon haisteltavaksi. Minä luulin, että hän halusi minun juovan siitä. Toisen kerran hän näytti leninkiä, jossa oli ruskeita ja valkoisia laikkuja. ”Mitä pidät tästä?” Hän kysyi minulta. Sanoin, että se näytti ihan Tomsonin mummin Bettilehmältä. Äiti läimäytti minua korville, mutta totta se oli. Betti oli kaunis lehmä, jolla oli samannäköisiä ruskeita ja valkoisia laikkuja. Ja kerran yksi naisista kysyi, tykkääkö käydä maatilalla. Sanoin, että tykkään, koska minusta on kiva ajaa takaa torakoita. Äidin kasvot punehtuivat, ja pakenin keittiöön, jossa Alma-täti pesi juomalaseja ja pilkkoi vihanneksia.

Vieraita varten Alma-täti teki ruokaa tanskalaisesta keittokirjastamme. Sivut ja kuvat olivat rasvaisia ja tuoksuivat herkullisesti. Sain yleensä maistaa kaikkea, mutta syödä sain vasta vieraiden jälkeen.

Keittiö oli vaarallinen paikka silloin, kun valmistettiin hienoa päivällistä. Joka puolella oli teräviä veitsiä, kattiloissa kiehui, joskus ylikin, ja jokaisella tasolla oli viinilaseja ja muuta särkyvää. Kun Alma-täti näki minut, hän komensi minut hakemaan vähän tilliä. Hän käski aina

niin, kun olin tiellä. Se tarkoitti, että ”mene isoäidin luokse”.

Mämmää ei ollut vaikea löytää. Kuulin hänen mutisevan itsekseen kuistilla samalla kun hän pani kukkia maljakoihin. Varsia leikatessaan hän puristi huulet tiukasti yhteen ja ilme muuttui vakavaksi. Vain minä tiesin, ettei hän pitänyt kukkien leikkaamisesta. ”Anna kukkien olla”, hän sanoi minulle kävelyretkillämme. ”Luonnonkukilla-kin on oma elämänsä. Meillä ei ole oikeutta riistää sitä niiltä.” Kun hän näytti tyytymättömyyttään, vaikkakin hilitysti, keveni oma syyllisyyteni siitä, mitä tunsin vanhempiani ja heidän ystäviään kohtaan.

Ainoa asia, josta nautin noiden vierailujen aikana, oli päivällisen jälkeinen musiikkihetki. En saanut syödä muiden kanssa, joten murjotin keittiössä lautaseni ääressä ja kuuntelin tarkkaan, milloin tuoleja alettaisiin työntää taaemmaksi sinisessä huoneessa. Heti kun äänet kovenivat, juoksin olohuoneeseen ja käherryin isoon nojatuoliin ikkunan luona. Vieraat kerääntyivät pianon ympärille. Koska he olivat ammatiltaan laulajia ja pianisteja, he kaikki osasivat laulaa ja soittaa, mutta silti minusta Alma-täti soitti parhaiten. Suljin silmäni ja nojauduin tuoliin. Ei levysoittimia meidän taloon!

Kun verhot alkoivat lehdellä ja täyttyä musiikista, minä aloin itkeä. En tiennyt, miksi. Ihmiset tanssivat kuin luistelijat lehdellä. Se oli niin kaunista! Isoäitikin itki, kun hän luki runoja tai näki auringonlaskun, mutta kun äiti näki minun itkevän, hän talutti minut vaivihkaa huoneesta ja kertoi isoäidille olevansa huolissaan minun mielenterveydestäni.

Minut vietiin lääkäriin. Äiti sanoi, että olin musiik-

kia kuullessani äännellyt oudosti jo ennen puolen vuoden ikää. Lääkäri tutki minua, mutta ei löytänyt mitään vikaa. ”Tytöllä on vilkas mielikuvitus”, hän kertoi vanhemmilleni.

Kerran yksi näyttelijättäristä toi suuren kimpun pioneja. Minä rakastuin niihin. Vain isoäiti ja minä tiesimme, että kukat voivat olla onnettomia. Lupasin pioneille, etten antaisi niiden kuolla yksin. Istuin niiden luona joka päivä siihen asti, kun terälehdet alkoivat tippua. Kun kuolema näytti varmalta, tulin hysteeriseksi. Kukkien kuoltua minut vietiin pakolla olohuoneesta omaan vuoteeseeni. Isoäiti antoi minulle valeriaanateeta. Äiti jatkoi tuskailuaan minun hermoistani, löi sitten kädellä otsaansa, kun hänellä välähti. Hän arveli, etteivät he olleet huomanneet musiikillista lahjakkuuttani.

Minut vietiin heidän teatteriinsa Tallinnassa. Ihmiset pyörivät ympärilläni. Joku paukutti pianoa ja minua pyydettiin toistamaan nuotit. Pettymys oli suuri, kun huomattiin, ettei minulla ollut nuottikorvaa. En pystynyt tuottamaan yhtäkään nuottia. Siihen sammui toivo uudesta Shirley Templestä, eikä äiti pystynyt vakuuttamaan isälle, että oli ollut oikein pitää minut. *(En osaa vielääkään laulaa, mutta kuulen, jos joku muu laulaa nuotin vierestä.)*

Vaikka vanhempani olivat pettyneet, vietin yön heidän luonaan. Sitä ei ollut tapahtunut koskaan ennen eikä tapahtunut sen jälkeen. Äiti nukkui vuoteella, minä sohvalla ja isä lattialla sohvan vierellä siltä varalta, jos puতোaisin yöllä. Seuraavana päivänä äiti vei minut takaisin Haapsaluun. Ainoa tilaisuuteni tehdä vaikutus vanhempini oli päättynyt häpeään.

Mämmä ei ollut huomaavinaan kyyneliäni. Hän

pani eteeni ison lautasellisen kaurapuuroa ja sanoi, ettei häntä kiinnostanut, osasinko laulaa tai tanssia, kunhan vain kirjoitin runoja ja piirsin kuvia. Löysimme runon, jonka olin kirjoittanut ennen Tallinnaan lähtöä ja panimme sen pöydälle ja tutkimme kriittisesti, varsinkin oikeinkirjoitusta ja käsialaa. Keskustelimme suhteista ja merkityksestä. Runo kertoi karpäsestä, jolla oli tuhat silmää ja joka näki yhtä aikaa kaiken joka suunnalla. Mukana oli piirros karpäsestä, jonka silmät muistuttivat pieniä ikkunoita. Huoneen eri osat heijastuivat ikkunoista, myös karpäslätkä. Isoäiti kehui runoa ja piirrosta, vaikka paperilla oli räkä-, maito- ja puurotahroja. Pöydästä noustuamme vilkaisin vielä taakse ja näin Tondun nuolevan maitolaikkuja. Sekin piti minun runostani.

Minua ei viety enää koskaan Tallinnaan ja olin siitä iloinen. En uskaltanut kertoa kenellekään, miten paljon pelkäsin vanhempieni ja heidän ystäviensä tuloa, mutta kerroin sen ”pikkuihmisille”, jotka elivät piparjuuripenkissä. Heille purin pahaa oloani.

”Lopettakaa!” huusin heille kädet puuskassa. ”Siihen ei saa koskea!” huusin ja marssin pensaan ympäri näyttääkseni, että olin tosissani. ”Leluja ei saa jättää lojumaan!” kiljuin ja poljin jalkaa. En antanut pikkuihmisille hetken rauhaa äidin ja isän ensitervehdyksestä portin viimeiseen paukahdukseen, joka toi Tondun takaisin talon alta. Sitten saimme taas elää rauhassa – seuraavan teatterikauden ajan.

Äiti kutsui taidetta ”sukuviaksemme”. Talon omisti Alma. Hän oli rakennuttanut sen pianoaan ja Ernin epäkäytännöllistä perhettä varten, jotta ”näillä olisi vanhoilla päivillään katto pään päällä”. Kellään muulla

kuin Alma-tädillä ei ollut aikaa ruoanlaiton ja siivouksen kaltaisiin maallisiin asioihin. Minun hoitamiseni ympäritiin isoäidin arkisiin askareihin, joten en edes huomannut olevani erossa vanhemmistani, kunnes äiti ja isä tulivat ja heidän ja meidän erilaiset odotuksemme kalahtivat yhteen. Minun mottoni oli ”perhe ja sukulaiset”, äidin ”ystävyyys”. Hänen mielestään ystävät olivat ainoita, jotka eivät varmasti särkisi sydäntä. Sinisessä huoneessa oli albumi, jossa oli valokuvia äidistä ja isästä eri näytelmissä. Minä pidin erityisesti yhdestä Lumikuningattaren kuvasta. Äiti ei esittänyt kuningatarta, vaan pientä tyttöä, joka kohtaa kuningattaren, mutta minun silmissäni hänestä tuli kuningatar, varsinkin aina kun hän harmistui minuun.

Elin Toona Gottschalk

“Eilinen on historiaa” on ensimmäinen kappale Elin Toona Gottschalkin muistelmateoksesta *Into Exile*.

Elin Toona Gottschalk (s. 1937 Tallinna) on ulkovirolainen kirjailija, joka asuu nykyään Floridassa. Englanninkieliseen tuotantoonsa hän on ikuistanut toisen maailmansodan pakolaisten kokemuksia ja kuvaillut Viirosta lähteneiden elämää uudessa maassa.

Ensimmäinen teos *Puuingel* ilmestyi jo vuonna 1964. Vuonna 2013 ilmestyneissä muistelmissa *Into Exile* Elin kertoo oman perheensä pakotarinan Haapsalusta Puolan ja Saksan kautta Englantiin. Kirja on vironnettu nimellä *Pagulusse*. Olen suomentanut tässä julkaistun katkelman englanninkielisestä alkuteoksesta.

Teksti välittää kiehtovia näkymiä 30-luvun Haapsalusta, jossa Elin asuu isoäitinsä kasvattamana näyttelijävanhempien luodessa uraa Tallinnassa.

Kylpyläkaupunkia värittävät kesävieraat ja elämää täyttää musiikki, joka soi sekä rantapaviljongissa että

Elinin kotona. Isoäidin sisar Alma on lahjakas pianisti ja talo on tulvillaan soittoa ja laulua myös silloin, kun Elinin vanhemmat tulevat vierailuille taiteilijaystävineen.

Sota särkee Haapsalun idyllin. Syyskuussa 1944 äiti ja isoäiti ottavat 7-vuotiaan Elinin mukaansa pakomat-kalle veneellä Haapsalusta kohti länttä.

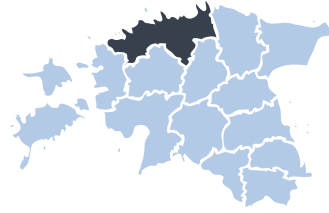
Vaikka tapahtumista on pitkä aika, aihe on surullisen ajankohtainen. Erityisen riipaisevaa on pakolaisuus lapsen kokemana. Sen lisäksi, että Elin kuvaa pakomatkaa Neuvostoliiton hirmuvallan alta, lukija pääsee todistaman pakolaisten kohtaloa kahdessa uudessa maassa.

Saksassa pientä virolaista Eliniä kiusataan idästä tulleetena ”venäläisenä”. Ensimmäisessä pakolaismaassaan Elin oppii saksan kielen, ja kun hän pääsee viimein Englantiin, häntä syrjitään ”saksalaisena”. Pakolaisia käytetään uudessa kotimaassa häikäilemättä halpana työvoimana.

Elin Toona Gottschalkin muistelmat ylittivät odotukseni. Hän on taitava kertoja. Sanallinen lahjakkuus on sukuperua, sillä Elinin äidin isä oli runoilija Ernst Enno. Tämän leski, itsekin lahjakas taiteilija Ella Enno, on muistelmien rakas isoäiti, Mämmä.

• • •

Maija Rantanen (s. 1960) opiskeli englantia ja suomea Helsingin yliopistossa. Hän on av-kääntäjä, joka suomen-taa televisiolle ja teatteriin. Tietoisuus Virosta heräsi lau-lavan vallankumouksen aikoihin ja samalla syttyi innostus viron kieleen.

Jürgen Rooste
Suomentanut Hannu Oittinen

Pornofilmi ja pullo viinaa

Frederick Lies Still...

Lupaan teille, että tässä tarinassa ei tapahdu mitään muuta kuin juodaan pullo viinaa ja katsotaan pornofilmiä. Voitte tietysti keskeyttää lukemisen jo tässä vaiheessa.

Olin istunut edellisenä yönä puoli neljään tunkkaisen savuisessa kellarisalissa puhumassa kaverin kanssa konjakkilasin takana siitä, miltä tuntuu olla isä... huolimatta siitä, ettei meistä kumpikaan kasvattanut lastaan tai asunut hänen kanssaan. Puhuimme pikemmin biologisesta isyydestä, siitä niin kovasti yliarvostetusta, kuten saatoimme myös omista isistämme todeta.

Ja nyt siis itsestämmekin. Ilman sen kummempia syyllisyydentuntoja. Sellaiset ovat ajat, maassa eletään yksinäisyyden päiviä ja olisi epäoikeudenmukaista ja vaarallista kasvattaa omia lapsiaan (saati itseään) tuudittau-

tumaan rakkauteen ja turvallisuudentunteeseen. Sellaiset ihmiset elämä lyö pirstaleiksi kuukausissa, päivissä, heti kun he irrottautuvat suojaavasta kuorestaan nuuhkiakseen tätä maailmaa, jonka tuoksut ja sävyt ja tunnelmat houkuttelevat kuin mikä tahansa uusi ja erityinen ja vielä tavoittamaton.

Jos on aloittanut elämänsä järjettömän aikaisin ja myöhästynyt minun laillani lähdöstä ihan hirveästi eikä vasta siinä iässä, kun on jo tullut isäksi ja puurtaanut vuosikaudet pitääkseen yllä omaa valtiota, jumalaa, pikkuruksia perversioita, syntyneitä riippuvuuksia ja rakkauden väistyneitä hedelmiä – samalla kun on piinannut ruumistaan kaikella mikä korventaa sisintä – niin ei voi mitenkään sinnitellä puoli neljään asti ylhäällä muistamatta edes miten tuli kotiin, vieläpä luottaen siihen, ettei seuraava päivä kostaisi sitä kipeästi. Se löi minua naamaan kuin hyvän valkoisen oikeudenmukaisen jumalan nyrkki keskeltä palavaa pensasta. Herätyskello pärähti ja rämisi alkavaa työviikkoa. Ajoin parran, otin taksin, join kaksi kuppia kahvia hienossa kahvilassa toimistoa vastapäätä; sitten neuvonpitoja, projektipäälliköitä, krakaan hirttäytyneitä itsetietoisien näköisiä hulttioita. Päivällä yksi tyttö soitteli, en vastannut puheluihin. En tiennyt, oliko minulla hänelle mitään sanottavaa. Pahempaa morkkista välttääkseni lähetin iltapäivällä viestin, tuon vastuuttoman pikku sanoman, joka sekä armahtaa henkirikokset että kuittaa poisjännit, häviämiset, välinpitämättömyyden. Vastaus tuli nopeasti. Ymmärrettävää. Olet ihana. Niinpä niin. Alkaseltzer ei meinannut tehota, olo oli yhä kehno, heikko, ohimenevä, satunnainen, vain työntäyteiseen tylsyyteen juuttuneet kasvot vastapäisten pöytien takana varustivat minut pure-

van ylimielisellä tahdolla toimia odotusten mukaisesti, tavanomaisesti: olin vilpitön, avomielinen ja innokas kiskomaan ihmisiä mukaan mitä mielettömimpiin hankkeisiin. Viidennellä tupakkatauolla soitin kaverille saamatta häntä kiinni, taisi olla kiire. Samoin kuudennella kerralla. Hän ei lähettänyt viestiä, minkä tulkitsin merkiksi kunnioituksesta. Rehellisyydestä.

Töiden jälkeen oli ontto olo, heikotti ja huippasi. Kahvia ja tupakkaa, en ollut syönyt mitään. Tilasin taksin. Hypermarkettiin. Ostin grillattuja kanankoipia ja vähän salaattia. Tölkkin greippimehua. Ajattelin painua varhain pehkuihin, vaikka oli selvää, etteivät hermoni sallisi sitä. Katseeni pysähtyi välkehtivään viinapulloon: komeaan pulloon upotetun tekstin lomasta kimalsi kristallinkirkas viina. Sisikunnassani läikähti, sitten iski himo. Tuo pullo takaisi minulle tänään varhaisen unen. Aprikoin hetken, miten säällistä olisi soittaa sille tytölle, joka päivällä... ja kutsua hänet pistäytymään tunniksi pariaksi, hätistää sitten pois. Se olisi kuitenkin ollut liian uuvuttavaa, hän olisi varmaan alkanut väittää vastaan ja nurkua yösijaa. Vuokrasin sen sijaan kaupan vierestä videolainaamosta pornofilmin, ainoan DVD:n, joka sikäläisessä valikoimassa tuntui tarjoavan vähänkään potkua, jotain rietasta fantasiaa collegetytöistä, joiden ainoa hyvä puoli muihin verrattuna oli se, että tytöt kuvissa näyttivät tosiaan 18- tai 19-kesäisiltä kolmikymmppisten sijaan, ja siksi heidän kasvojaan ei vielä vääristänyt teennäisen naimisen elähtänyt tympeys.

Kotona söin vastentahtoisesti ja join kahvia. Aluksi tuntui niin pahalta, että piti vain istua ja haukkoa henkeä, telkkari ylhäällä seinällä välitti uutisia. Uutiset olivat huonoja kuten aina. Joltain taivaskanavalta tuli kasaribiisejä,

mikä lämmitti mieltä. 1980-luvun saundeissa heijastuu itsekkyyks ja yksinäisyys, ne ovat polleita, itsekeskeisiä, vieraantuneita. Kuten mekin. Kaadoin pakastimesta ryyppyn kylmää viinaa, tarjoilin itselleni lautasella kurkkuviipaleita ja isoäidin marinoimia sienä. Isoäiti oli valmistanut ensimmäiset sienensä joskus ensimmäisen maailmansodan aikaan, jo silloin vallitsi kaikkialla rappio. Paitsi ei tietenkään siellä, missä isoäiti eli. Hänhän asui maalla. Mitä yksinkertaisempi ja pienempi yhteisö, sitä vähemmän perverssejä tai pudokkaita, mietin. Tosin paikka saattoi yhtä lailla olla myös Dogville.

DVD-soitin korahti, kun lasersäde alkoi lukea infoa, alkoi lukea elämänsä tyhjiin eläneitä typeriä kauniita tyttölapsia, jotka ehkä tietämättään olivat luopuneet siitä omanarvontunnosta, jota he toisissa nostattivat lupautumalla tuhansien mielikuvien ja hikisinä tumputtavien käsien armoille, tulemalla heidän omakseen. Tai toisaalta ei. Tai päinvastoin. Isälläni oli joskus kahdeksankymmenluvulla videonauhuri ja pari pornofilmiä, mikä oli siihen aikaan kova sana. Filmeissä esiintyi jotain saksalaisia miehiä käyriine muhkeine viiksineen ja keski-ikäisiä naisia peput näppylöillä. Joukossa oli kuitenkin pätkä, jossa matkittiin sitä elokuvakohtausta, jossa tuuli leikitteli Marilyn Monroen mekolla. Isäni uskoi vakaasti, että näyttelijä oli oikeasti Marilyn ja että tämä olikin näytellyt siinä elokuvassa. No olihan Norma Jean nakuna vanhoissa kalenterikuvissa, mutta silti... Miten pystyy kuvittelemaan jotain sellaista?

Olin nähnyt nuo elokuvat jo ennen kuin rupe-
sin seurustelemaan tyttöjen kanssa. Sillä ei kuitenkaan ollut mitään merkitystä. Kunnioitukseni ja kiihkoni tyt-

töjä kohtaan oli varauksetonta ja rehellistä, sillä uskoin rakkauteen enemmän kuin jumalaan, vaikka ajan tuulten uusissa pyörteissä pidin tuolloin itseäni nuorena kristittyinä.

Useiden muiden houkkien lailla en ollut vielä pääsyt maistamaan menestysyhteiskunnan tulisia tunteita, pakahduttavia riemuja ja tuskaa. Kun näin jälkeempäin miehen tuolloista rakkaudenjanoani ja -kykyäni, katsellessani televisioruudusta noiden kellertävien, punertavien, ruskeiden, valkoisten ruumiiden ähkintää ja huokailua, minua hämmästytti sen katoaminen – miten huomaamattomasti se olikaan vaihtunut häväistyksen rajalla toikkaroivaan, välinpitämättömään ja nautinnonhimoiseen metroseksuaalisuuteen. Ja – kuten kirotuille ominaista – tuo kiihko alkoi ajan myötä maistua sahanpurulta.

Muistan, että päätimme joskus tuon kaverini kanssa, vanhempiemme erottua, pysyä koston vuoksi romantikkoina, oppia pitämään huolta ja rakastamaan, tehdä vain sellaista työtä josta todella pidämme (ja josta tietysti maksetaan paljon), sen sijaan että meistä tulisi tyhjäänpäiväisiä ja katkeria luusereita, jotka tarvitsevat lisätukea ja kainalosauvoja – sanalla sanoen emme halunneet olla kuin nuo henkiset rauniot. Silti jo ensimmäiset vuodet näyttivät armottomasti, ettemme osanneet toimia niin; emme olleet koskaan nähneet mitään sellaista saati että olisimme osanneet luoda sellaista. Kun näin tuonaikaisen avopuolisoni, nuoren ja suloisen taloustieteiden opiskelijan, kyynelehtivän ensimmäistä kertaa sen vuoksi mitä minä olin tehnyt, en yksinkertaisesti ymmärtänyt asian merkitystä, sitä miten kaikki tapahtui, miksi kaikki meni kuten meni.

Myöhemmin kohtasin uudestaan juuri hänen hah-

monsa, ehkä kymmenkunta vuotta myöhemmin, asuessani erään toisen, tai oikeastaan jo viidennen tai seitsemännen naisen kanssa, sen joka odotti minulle ensimmäistä virallista ja omaa lasta. Näin hänet myös erään toisen opiskelijatyön hahmossa, jonka tummiin silmiin onnistuin samoin kirvoittamaan kyynelet. Sillä kertaa tiesin jo, mitä kyynelet merkitsivät, samalla kun osasin olla niistä piittaamatta... ainakin melkein. Tilanne oli kuin siinä pornofilmissä: kun tyttö jää opettajan kanssa kahden luokkaan tuntien jälkeen, niin siitä tietää, että hänet riisutaan paljaaksi ja tyrkätään opettajan pöydälle. Se on väistämätöntä, elämä oli opettanut minut reagoimaan välittömästi ja määrätietoisesti, noista tilanteista ei voinut seurata mitään muuta. Kiskoessani häneltä vaatteita odotin aina enemmän ja enemmän, elämän tarkoitusta, vähintään unohtumatonta kiihkoa, mutta jälkeinpäin kaikki maistui vain... sahanpurulta. Kuten haalea ja tuima veri vampyyrille, sehän minä olin... Keep the vampires from your door. Melkein kaikki, jotka olin joskus tuntenut, kaikki ystäväni olivat saaneet tartunnan – puremattakin, ja tauti jäi muhimaan mieleemme, sanoihimme, tekoihimme vieläkin nopeammin kuin jos olisimme öisillä kaduilla käyneet kiinni kurkkuihin. Ja jos välillä valitimmekin, niin ehkä vain siksi, että veri ei maistunut enää vereltä vaan kuin sahanpurulta tai pari päivää vanhalta hevонkuselta pilttuun lattiaan kovertuneessa kuopassa.

Ylhäällä televisioruudussa edettiin kohtaus kohtaukselta uppoutuessani tuohon kaikenlupaavaan ja unohtuaksentäyteiseen tunkkaisuuteen. Se oli oikeastaan yksi ja sama itseään alati toistava kaavamainen kohtaus: asennot seurasivat toisiaan kuin ikuisesti palaava rakenne lavadis-

kossa, kehys, jossa vaihtuvat vain kasvot, väri, jotkin yksittäiset sanat. Minua alkoi pelottaa, koetin muistella aina hektisemmäksi ja pinnallisemmaksi käynyttä sukupuolielämäni ja irtosuhteitani – en pystynyt täysin saamaan silmiini, mitä milloinkin tein heidän kanssaan. Aloin pelätä toistavani tuota pornofilmistä opittua mallia, kohtaus kohtaukselta toistuvaa kaavaa siitä, että sukupuolielämäni on pelkkä kopio arjen sovinnisesta massaviihteestä. Koetin ravistaa ajatuksen harteiltani, join. Olivatko pornofilmit, mainokset, musiikkivideoiden ihanteet jäädyttäneet suhteeni vastakkaista sukupuolta edustaviin ystäviini? Että näin heissä vain heidän ruumiinsa, heidän petollisen tapansa hymyillä, mahdollisuuden viettää ilta, yö tai aamu ikään kuin jonkun kanssa eikä vain yksin, omalta kantilta enimmäkseen lämpötilattoman ruumiin seurassa. Eräs pitkäaikainen koulutoverini oli tavattoman kaunis, kissamaisen notkea, ruskeasilmäinen tyttö, jonka sielussa paloi taide. Hänen aina ruskettuneessa vartalossaan huomiotani kiinnittivät isot syntymämerkit – ja hän ymmärsi olemukseni, muuttumiseni ja kiinnostukseni täysin väärin. Minulle leikki oli vampyyrin leikkiä, palkintona mahdollinen ateria; hän taas rakastui ja repi auki elämänsä tärkeät suhteet, halusi olla kanssani. Tuhosin lyhyessä ajassa kaiken hyvän tai kauniin, mikä oli syntynyt välillemme. Tartutin myös hänet, ja kohdattuamme sittemmin harvoin olemme pari kertaa päätyneet yhteen jopa yöksi. Mutta häntä ei kiinnostanut, ei haluttanut enää, hän käyttäytyi koneellisesti – tosin taiten ja kiihkeästi mutta tietäen samalla että aamulla... kaikki on sahanpurua. Koetin muistaa, milloin olin pystynyt puhumaan jonkun naisen kanssa silmästä silmään, työn ulkopuolella vailla seksuaalisia tarkoituksia,

vailla pelaamista. Se oli ollut pari kuukautta takaperin yhden kuusikymppisen kanssa, ei kovin kauniin, ei ruman-kaan. Äidin kanssa.

Pelästyin ja vedin viinan väärään kurkkuun niin että sitä purskahti nenästäkin, tuli kylmä ja pistävä olo. Ruudussa vilahti ihmisiä, kasvoja, huone oli taas vaihtunut: siivoojanainen ja isokokoinen urheilijapoika siivouskomerossa. Kaikki muu entisellään. Kuten omakin koneellinen toimintani vailla mielenliikkeitä; kuten lasin nostaminen tai laskeminen, kuten silloin tällöin haukatut suolakurkut tai sienet. Jossain mieleni perukoilla tiesin, että niiden maku, niiden olemus ei petä, että maku olisi samanlainen sittenkin vaikka eläisin ihan oikeaa elämää, jos oikeasti koskettaisain todellisuutta.

Se hetki. Hellä ja uskomattoman kaunis kuin muuttolinnulta pudonneen sulan ja puusta leijaavan syksyisen koivunlehden kosketus lempeässä merentuoksuudessa länsituulella on se hetki, kun edellisen päivän kuvotus, päänsärky, levottomuus, masentuneisuus muuttuu pirteäksi ja pakahduttavaksi levollisuudeksi, määrätietoisuudeksi, leväperäisyydeksi ja myötäsukaisuudeksi tätä maailmaa kohtaan. Tiesin, mikä on paras antidepressantti, paras tapa murskata seurusteluvaikeuksien näkymättömiä seiniä, paras tapa saattaa tytönheitukoita hekumallisen epätoivon partaalle, paras tapa näyttäytyä itselleen jalona ja kauniina, traagisena ja kaikkivoipana.

Nuorempana olin arvellut, tiennyt, että meidän perheen, lapsuuteni satumaaailman – tuon jumalten, luomisen ja myyttien ajan – hävitti viina. Isäni loputtoman hämyisä katse, viitsimättömyys sitoa itseään minulle niin pyhään maailmaan. Hän oli innokas kalamies, harvoin

tuli viikonloppua, ettei hän olisi löytänyt tilaisuutta käydä kalassa. Mutta noilla retkillä hänen paras kaverinsa oli viinapullo. Kun kulkee niin kovan miehen matkassa, oma lapsi ei tietenkään mahdu mukaan, kun rehellisyyttään vähänkin tuntee ja tietää tuon maailman vaarat... Niin emme sen enempää minä kuin paras ystävänikään olleet koskaan käyneet kalassa. Teimme sen vasta sitten, kun olimme jo menestyneet ammattilaisina, lyöneet itsemme läpi. Hankimme parhaat vehkeet, pyysimme tuttua kalamiestä pitämään meille luennon, hankimme puolilaillisesti kalastusluvat ja vietimme kolme päivää ryöstökalastuksen ja viinanoton merkeissä, kiskoen noista hetkistä nautintoja ikään kuin ne olisivat olleet rakastettavia ja himottuja mutta tavoittamattomia neitokaisia. "Painu faija vittuun!" ystäväni huusi vetäessään kuiville ahvenen sinttiä (ahven se kai oli, mikä muukaan), ja niin iltahämärä sai todistaa mekkalointiamme. En edes muista, mitä teimme kaloille. Taisimme kannipäissämme lahjoittaa ne kolmannelle kaverille, joka osasi tehdä niille jotain. Se oli meille symbolinen ele, sillä me emme kaivanneet noita kylmiä, kuolleita, suomupintaisia elukoita. Ne olivat meille nyt menneisyyttä, vielä jotain, missä me olimme tulleet vahvemmiksi. Ne olivat meille melkein yhtä vieraita ja käyttökelvottomia ja olankohautuksen veroisia kuten isämmekin, nyt kun me olimme isoja. Oi, mehän olimme kasvaneet paljon isommiksi kuin he olivat koskaan olleet.

Ajan myötä aloin itsekin uskoa, että ehkäpä viina oli se ainoa väline, jonka avulla saattoi välttää viimeistä konfliktia, se jokin mikä esti tuskallisinta hetkeä tulemasta (kuten juoppo ei päänsä seinään iskiessään tajua sitä kipua, jonka seuraavan päivän selväpäisyys tuo tulles-

saan), se jokin jonka varassa saatoimme pidentää meidän perheen yhdessäoloaikaa edes kotvan, se jokin mikä esti katsomasta todellisuutta silmiin. Ei se tehnyt minusta sopuisampaa suhteessa vanhempiini, mutta ainakin uskoin, että kyseessä oli jokin harha-askel, jokin typerä virhe, jotain sellaista, että he unohtivat rakastaa toisiaan, mikä ammensi koko meidän elämän tyhjiin, murensi perheidenteetin tyystin. Enkä saanut oppia, miten asia olisi pitänyt hoitaa. Tuo kaava näkyi toistuvan meidän sukupolvessa, perheestä perheeseen. Silloin en enää myöskään uskonut viinan tuomaan viivytykseen. Painkiller vastaa nimeään, se nujertaa tuskan tuokioksi, niin että yhteiskunnassa voi toimia puolinaisena ihmisenä, oikeuttaa olemassaolonsa rahastaville ja rekisteröiville roboteille, ei sen enempää.

Silti. Vaikka huomaisinkin, että viina on oma organisminsa, vähän kuin valta, kirjallisuus, raha, niin pyysyttelin sen uskon helmoissa. Millaisia jumalia sitten olisi pitänyt suosia? Vain yhtä tyhjänpäiväisiä, yhtä älyttömiä.

Paitsi että rakkauteen voisi uskoa enemmän, asettaa askelensa sen mukaan öisillä puistokujilla, bulevardeilla, jokien tai meren kaltailla. Mieleeni nousi yksi radiosta kuulemani tarina, siltä ajalta kun vielä kuuntelin radiota. Tammsaarekin, meidän kirjallisuusklassikko ja varhaisfilosofi, jota taotaan oppikirjojen alasimeen virolaisuuden vasaralla, sanoi oikeastaan vain, ettei rakkaus lopulta tulutkaan Vargamäelle. Jos ei sinne, niin miten sitten minun luokseni?

Kaiken kokemani kautta?

Huomasin uppoutuneeni metafysiikkaan, filosofian syövereihin ja tunsin itseni hyvin tyytyväiseksi. DVD-soitin tarjosi mahdollisuutta katsoa filmi uudestaan, mutta napsautin kaukosäätimestä kuvaruudun mykäksi ja pimeäksi, telkkarin tummaksi ja epäselväksi kuvastimeksi hämärässä. Peilasihan se elämääni. Taakkaa sielussa, ajatuksissa, päässä ja jaloissa. Sitä ihmistä, jonka ympäristö oli minusta tehnyt.

Ikkunastani avautui kaunis näkymä kaupunkiin, sen valoihin. Se selvitti hetkeksi pääni, palautti mieleen sen romanttisen kauneuden, jonka olin joskus nähnyt laissa, metallissa, betonissa ja vieraantuneisuudessa. Mieleeni juolahti, etten ole fatalisti vaan seison oman elämäni tienhaarassa viiden minuutin välein – sillä niin kauan mielestäni kestää vähänkään kelvollisen ajatuksen muodostaminen – ja risteyksessä voin aina aloittaa uudestaan, voin aina päättää toisin. Esteinä tielläni ovat vain pelot, laiskuus, arjen riippuvuudet, eivät kuitenkaan vanhemmat, viina saati pornofilmien pimatsujen etuveitikat.

Kului viisi minuuttia, ja vaikka en ottanutkaan aikaa, niin päätös syntyi: käyn kylvyssä ja menen nukkumaan, koetan ottaa huomisen vastaan kokonaisena, kunnollisena, oikeana päivänä, pettämättä itseäni – koetan olla rehellinen, yhtä rehellinen kuin mies, joka siinä vanhassa Veljo Käsperin elokuvassa lyö postimerkkiaarteestaan vetoa. Olin aina katsonut filmin pelonsekaisen haltioituneena – mutta pystyisinkö toistamaan saman omassa elämässäni? Niin että muut katsoisivat minua yhtä pelonsekaisen kunnioittavasti?

Koetin saada ystävääni kiinni. Jostain kaukaa, ehkä kaupunginvallien takaa, sumupeitteiden ja mökä-

möhkäleiden tuolta puolen, kuulin levottomana ja ärsytävän selvästi hänen soittoäänensä, pätjän acid jazzin klassikkoa. Hän ei vastannut. Oli varmaan, minun lailani, vaipunut uneen odottamaan uljasta uutta maailmaa, missä meidän yhteinen välinpitämättömyytemme ja hedonismimme kuuluisi vain menneisyyteen. Miten ylväitä ajatuksia viina sittenkin piikittää minuun joskus, ajattelin astuessani kylpyhuoneeseen. Pesualtaassa partakarvoja ja höylä, partavaahto aamuisesta ajamisesta. Lattialle viskellyt kosteat pyyhkeet. Kylpyverho oli edessä, amme näytti olevan täynnä. Minua värisytti, olin varmaan käynyt eilen kylvyssä ja unohtanut laskea veden pois. Vedin verhon syrjään laskeakseni haalean ja saippuaisen veden korisemaan poistoaukon nieluun.

Siellä haalean ja välinpitämättömän veden pohjalta makasi alastomana ystäväni, silmät kiinni, kapeat huulet kalvenneen sinisinä, yksinäinen kupla ponnistamassa huulilta, rauhallisena, mistään piittaamatta, itseriittoisena ja kylmänä suhteessa ympäristöönsä, kuten valtaosa sukupolvestamme. Roikotin vielä puhelinta kädessä ja valitsin levollisesti ja automaattisesti pelastuslaitoksen numeron ja selitin lyhyesti, mitä oli tapahtunut. Siirryin takaisin olohuoneeseen. Pullossa oli vielä tismalleen ryypyn verran, kaadoin itselleni ja kumosin sen, jotta lumous ei haihtuisi, jotta tunne kestäisi, viipyisi vielä hetken. Sen jälkeen palasin kylpyhuoneeseen. Jos en olisi aamulla ollut niin töttöroö ja kanttuvei, olisin tietysti nähnyt hänen vaatteensa mytyssä pesukoneen kannella, päällimmäisinä hienot ja kalliit housut, joita koristi hieno hopeinen juova, niiden päällä hänen älypuhelimensa. Se helähti juuri soimaan. Vastasin ja päätin puhelun. Istahdin kylpyammeen vie-

reen lattialle, jalat eivät oikein kantaneet. Ajattelin, miten vanhempani, viinapohatat, pornotehtailijat, menestyksen kiihkoa julistavat aikakaus- ja sanomalehdet, ihmiset ympärilläni olivat etäännyttäneet minut niin kauas itsestäni, etten kyennyt edes suremaan mennyttä ystävääni. Eniten minut oli silti johtanut harhaan oma itseni, oma heikkouteni, oma hälläväliä. Siksi puhkesin itkuun, aloin itkeä oman itseni, en hänen vuokseen. Tein sen ainoan, mihin egoisti pystyi.

Jürgen Rooste

Novelli “Pornofilmi ja pullo viinaa” on ilmestynyt Jürgen Roosten valittujen novellien kokoelmassa *Surm Tallinnas* (Tuum, 2018).

Tallinnalainen, vuonna 1979 syntynyt Jürgen Rooste tunnetaan ennen kaikkea tuotteliaana runoilijana. Roosten omia tekijänkokoelmia on vuonna 1999 ilmestynyt esikoisteoksen *Sonetid* jälkeen ilmestynyt viitisentoista. Niiden rinnalla voi erikseen mainita kuvittaja Kirke Kangron kanssa tehdyn lastenrunokokoelman *Tähesadu* (2012) sekä runoilija Doris Karevan kanssa tehdyn yhteiskokoelman *Elutants* (2013). Pitkäaikainen yhteistyö Asko Künnapin ja Karl Martin Sinijärven kanssa taas on johtanut useihin yhteishankkeisiin, joiden tulokset ovat näkyneet niin perinteisten runokirjojen kuin epätavallisempien runokorttipakkojen muodossa. Tähän mennessä ilmestyneistä neljästä runokorttipakasta jokainen sisältää myös Roosten runoja.

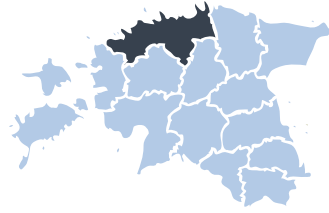
Jürgen Roostelta on julkaistu suomeksi runokoelma *Citykani* ja *duracellpupu* omana käännöksenäni (NyNorden, 2010), mutta sen sijaan hänen proosaansa ei tiettävästi ole aikaisemmin suomennettu. Alun perin kirjallisuuslehti Vikerkaaren numerossa 6/2006 ilmestynyt novelli *Pornofilm ja pudel viina* sai vuonna 2007 Friedebert Tuglaksen novellipalkinnon, joka myönnetään vuosittain kahdelle tuoreelle mestarinovellille.

Tarinan alussa lukijaa johtaa tietien harhapolulle novellin raflaava nimi, jota vielä korostaa ehdotus lukemisen keskeyttämisestä. Tarinan hurjat rakennusainekset eli pornofilmin katselu ja alkoholismi estävät lukijaa ensin näkemästä tämän taitavasti rakennetun kulissin taakse. Vasta vähitellen alkaa hahmottua, että päähenkilönä esiintyvää minäkokijaa jäytää syvä syyllisyys tapahtumasta, joka selviää lopussa. Vahvasti viinanhuuruudessa tunnustuksessa kommentoidaan ankarasti kokijan omia suhteita, perhe- ja kaverihistoriaa jos virolaisen työelämän ja nykymenon tolkuttomuuksiakin. Viinankäyttö tarjotaan ikään kuin selitykseksi syyllisyyteen samalla kun kokijan vaiheet vihjaavat kyvyttömyyteen tuntea aidosti samalla kun ne kertovat ihmissuhdeongelmien kaavamaisista ratkaisuista. Kun kokija on silti samalla ilmeisen tunneherkkä, on tarinaa kantava yleisinhimillinen ja ymmärrettävä ristiriita valmis.

Rooste kirjoittaa ilmavaa mutta mutkikkaan salakavalaa tekstiä, jonka kääntäminen oli äärimmäisen hidasta ja hankalaa. Lopputulos ei paljasta, että lähes jokaisen lauseen kanssa sai tapella vimmatusti, jotta se olisi suostunut asettumaan suomenkieliseen asuun.

• • •

Hannu Oittinen on toiminut viron kielen kääntäjänä 1990-luvun puolivälistä lähtien. Hänen kaunokirjallisiin suomennoksiinsa virosta kuuluu alun toistakymmentä romaania sekä muuta proosaa, sen lisäksi mittava määrä runokäännöksiä. Hän on suomentanut virosta myös tietokirjoja, toimittanut useita kaunokirjallisia teoksia sekä toiminut tietokirjallisuuden parissa yhtenä osa-alueenaan juuri Viro.

Aino Pervik

Suomentaneet Aaro Kalliokoski, Virpi Kauranen,
Tuulikki Palva ja Annika Viirma

Katkelmia siitä mitä on jäänyt mieleen

1930-luvun loppu

En tietenkään muista tarkalleen, mistä tämä muisto on, mutta se on unohtumaton: On kuuma kesäiltapäivä, istun (istumme?) vajan katolla, alla on mustaviinimarjapensaita, aurinko porottaa ja pehmentää katon tervahuopaa, kaikkialla tuoksuu ja kuumuus uuvuttaa.

Ja on raukean onnellista.

•

1950-luvun alku

Istun Vösun rannassa piikkilanka-aidan täällä puolen. Katson haravoidun hiekkarannan takaa meren yli pohjoiseen ja itken hiljaa.

•

25. kesäkuuta 2017

Varhain huomisaamuna lennämme Pariisiin Piretin ja lasten kanssa. Matkalaukku on pakattu. Taksin tilaan jo viideksi. Tapaamme lentokentällä. Kone lähtee vastenmielisen aikaisin, kello 6.30.

Ainakin aurinko on silloin jo noussut.

•

1930-luvun puoliväli

Villem-eno ja hänen vaimonsa Leida ovat juuri palanneet Pariisin-matkaltaan. Matinpellon talon pihalla Karepan korkeiden mäntyjen juurella koko kesäperhe kuuntelee tarinoita matkalta. Siellä on myös enon ja hänen vaimonsa tuttavvia, jotka viettävät kesää muualla. Pikku minä muiden joukossa.

Mieleen painuu, että he olivat matkustaneet junalla Tallinnan Baltian asemalta Pariisiin.

Pariisissa he olivat istuneet kadulle katetussa pöydässä ja juoneet viiniä.

Kahvin kanssa Pariisissa tarjotaan lasi vettä.

Ja vielä: siellä puhutaan ranskaa, ja eno osaa sitä!

•

1950-luvun loppu

Tuttu säveltäjä on palannut hiljan Pariisista. Hän on ostanut sieltä kahvimyllyn, joka toimii sähköllä. Istumme Kuku-klubin pöydän ääressä tiiviissä puoliympyrässä ja pohdimme, kuinkakohan kätevästi sellaisella kapineella saa kahvin jauhettua.

Joukossamme on kaksi ranskan kielen filologia, jotka eivät koskaan ehtineet käydä Pariisissa. Se ei tarkoita, etteivätkö he olisi tunteneet kaupunkia läpikotaisin: on muitakin teitä, joita matkata.

•

1930-luvun puoliväli

Sininen linja-auto, jossa on pitkä etuosa, on perillä Karepalla.

Mäntyjen alla pysäkillä, kultaisen ilta-auringon paisteessa, seisoo vaari.

Astumme ulos linja-autosta, isä, äiti, minä-pienokainen. Linja-auton katolta nostetaan meidän matkatavaramme: suuri neliskantainen, kannellinen rottinkikori ja pari kapsäkkiä. Kaikki ladotaan vaarin kärryyn.

Kävelemme korkeassa, harvassa mäntymetsässä pitkin mustikanvarpujen lomassa kulkevaa neulasten kattamaa hiekkatietä. Ilma tuoksuu männyiltä ja auringolta. Kaukaa kuuluu meren kohina.

Päivä on ollut pitkä. Ensin viheltävällä ja sankkaa savua

tupruttavalla junalla Tallinnasta Baltian asemalta Rakve-reen, sitten sieltä kummallisella sinisellä linja-autolla pölyistä tietä pitkin Karepalle.

Olen täynnä intoa ja onnea. Minulla on ylläni ohut kesämekko, joka on punainen ja kukikas, jalassa valkoiset sukat ja vaaleanruskeat Unionin kengät.

Olen vielä pieni, suunnilleen kolmi–nelivuotias.

•

Mummo on keittänyt teetä ja kattanut pöydän. Pöydällä ovat teekannu ja paksusta fajanssista valmistetut aivan erityiset kupit, joissa on leveät kultareunukset. Kuten nyt tiedän, ne ovat peräisin 1800-luvulta ja ne on valmistettu Pietarin porssiinitehtaan alaisuudessa, kaikei Riian tehtaalla: Фабрика М. С. КУЗНЕЦОВА ВЪ Г РиГ... Viimeisestä kirjaimesta en saa selvää: jokin tsaarinaikainen koukero.

Nyt yksi kuppi ja teekannu – tärkeät muistot Matinpelolta – ovat minun kaapissani. Muut kupit päätyivät Villem-enon ja Johanna-tädin perheille.

Pöydällä on myös kotivoi, ohuen suolavesikerroksen alla sinisessä lasikulhossa. Tai ehkä ei olekaan, ehkä sininen lasikulho, voi ja suolavesi ovat ruokakomerossa, ja voi on katettu pöytään jollain toisella tapaa.

Ja onpa siellä myös mummon savustama ankerias. Ja muutakin juhlavaa.

- Aamu. Kenties sen saman illan jälkeen, tai sitten joku muu ensimmäinen kesäaamu Karepan kylässä.

Taivas näyttää mittaamattoman korkealta. Taivaalla lentää variksia. Ne pitävät ääntä.

Minä kävelen, juoksen ja hyppelen kävelytiellä. Polku kulkee pengermän reunalla, ja alhaalla näkyvät mummoni mansikkapenkit, kalasavustamo, viinimarjapensaat, vähän kauempana talomme, sen takana mäntymetsä ja metsikön takana meri.

Minulla ei ole ikinä missään muualla ollut tällaista avaruudentunnetta.

- Todennäköisesti pengermä on ikivanhaa merenrantaa ajalta ennen meren vetäytymistä – voin vain arvella. Pengermä jakoi Matinpellon maatilan melkein kahtia. Kaksi pientä taloa sijaitsi alhaalla ja kaksi isompaa ylhäällä. Alhaalla, juuri pengermän reunan varjossa oli sauna, jossa mummo ja vaari asuivat kesäisin. Etäämpänä rannassa oli paaluuidan vieressä meidän kesämökkimme, jossa oli kaksi pientä huonetta, veranta ja pikkuruinen keittiö. Mökin oli vaari rakentanut perheellemme. Ylhäällä oli tilava talvihuvila verantoineen. Siellä oli kesällä lomalaisia. Myös enoni perheen kesähuvila, jossa oli tilava veranta ja avokeittiö. Ympärillä mäntyjä, koko metsä täynnä mäntyjä.

•

Aamuisin herätessäni kuulin aina meren ja mäntyjen huminaa. Keittiön pöydällä saattoi olla iso savikulhollinen mummon penkistä poimittuja mansikoita.

Vielä oli alhaalla perunapelto.

Vielä oli alhaalla riippumatto.

•

Pieni minä piiloutuu kauhusta täristen kiven taakse. Sydän hakkaa.

Meren rannassa isolla kivenjätkäleellä seisoo mies, jonka viitta hulmuu tuulessa ja jolla on päässään iso musta basikeri. Hän on selkä minuun päin, hän katsoo merelle.

Ranta on autio, on vain täydeltä terältä paistava aurinko, kivet ja kuuma hiekka, tuulessa aaltoileva vesi.

Ja se... rantaritari, josta vaari ja mummo eilen illalla isäni kanssa muistelivat kaameita juttuja. Mitä kaikkea täällä on ollut ja tapahtunut.

Äiti lähti kotiin laittamaan lounasta. Jäin vielä rakentamaan hiekkalinnaa loppuun ja aioin sen jälkeen juosta metsikön läpi hänen peräänsä.

Yhtäkkiä se on tuolla.

Olin kauhusta kankea. Konttaan jotenkin pusikkoon ja juoksen karkuun. Tänä päivänä tiedän, että se oli venäläinen pakolaistaiteilija Kaigorodoff, joka vietti kesät Karepalla. Niin kuin mekin.

Voin yhä nähdä hänet sieluni silmin.

•

2017

Katson Googlesta Kaigorodovin maalauksia, signeerannut Kaigorodoff. On näkymiä Tallinnasta, rantamaisemia, suuria kiviä vesirajassa, mäntymetsä.

Wikipedia: Anatoli Kaigorodov oli maailmansotien välisenä aikana tunnettu taiteilija, jonka teoksia oli esillä useissa näyttelyissä Euroopassa. Hän syntyi Pietarissa. Asui vallankumouksen jälkeen Tallinnassa. Vuonna 1939 lähti sieltä saksalaisen vaimonsa kanssa, asui Saksassa sekä Itä-vallassa, missä myös kuoli. Elinvuodet 1878–1945.

•

1930-luvun puoliväli

”Öömorin neulaskaupunki”, Irma Truupõld.

Kirjasto oli koulurakennuksessa, joka sijaitsi aika lähellä. Äiti luki minulle; me luimme. Kävimme kävelyillä katsoomassa muurahaispesiä. Aurinko paistoi. Sateen jälkeen kaikkialla oli pisaroita ja tuoksuja, ja muurahaispesät mustikanvarpujen keskellä näyttivät kuolleilta. Mutta me tiesimme, että jossakin neulaskaupungin uumenissa olivat muurahaiset mukavasti kuivina ja turvassa. Siellä oli prinsessoja, ja muurahaisprinssit valmistautuivat avaamaan siipensä lentoa varten.

•

Marraskuu 2017

Sinä olit pieni, et tiennytkään vielä, että kirjan oli kirjoittanut joku, ja joku oli tehnyt siihen kuvat. Oli vain ihmeellinen kirja.

Sinä muistat kirjan, muistat sen koko ikäsi.

Myöhemmin saat tietää kirjoista muutakin, toki saat, kun kasvat: kirjat ovat kirjallisuutta! Saatat myös sattumalta kuulla radiosta, kuinka kiusallista kääntäjälle on hyväksyä, että oikean kirjallisuuden lisäksi hän kääntää toisinaan myös lastenkirjoja – eihän lastenkirjallisuus ole kirjallisuutta.

Ne ovatkin pelkkiä kirjoja. Myös sinua nolottaa yhtäkkiä. Irma Truupöld peloteltiin ja pilkattiin hiljaiseksi 1940–1950-luvun vaihteessa.

•

1930-luvun puoliväli

Vaari oli rakentanut pengermälle kulkukauppiaan ohjeiden mukaan savustusuunin kalojen savustamista varten. Siellä oli rautalangasta tehdyt tasot, johon kalat laitettiin: ankeriaat, siiat, kuhat. Silakat.

Unissa poltettiin leppää. Vaari toi sitä ryteiköstä, tuoretta leppää. Unissa oli myös kuivia puita, mutten muista mitä. Unin vieressä rinteessä alla oli kummallakin puolella mätäs. Toisella istui mummo. Toisella esimerkiksi lapsenlapsi. Serkku Helgi. Minä. Me juttelimme, kunnes kalat

olivat valmiita.

Leppäsavu tuoksui. Kalat tuoksuiivat.

Oli jo ilta.

•

Mummo savusti kesänviettäjäille kalaa.

Kalaa ostettiin kalastajilta, vastikään merestä pyydettyä kalaa. Ne tuotiin mummolle. Mummo tuoresuolasi ne ja ne suolaantuivat aitassa tietyn ajan. Ja sen jälkeen ne laitettiin savustusuuniin.

Savuankeriasta, vielä kuumana ja rasvasta tihkuvana savustusuunista otettua.

Ankerias ja siika olivat kuitenkin niin kalliita, ettemme syöneet niitä kovin usein. Mutta joskus kuitenkin.

•

Vähän matkaa edempänä meren rannassa oli Taormina.

Villa Taorminan rakennutti 1800-luvun lopussa Seljan kartanonomistajan, paroni Girard de Soucantonin leski Meta, paronin kuoleman jälkeen. Hän nimesi huvilan Italian Taorminan mukaan. He olivat viettäneet siellä aikoinaan kuherruskuukautensa.

Nyt kaksi aatelisrouvaa piti siellä pensionaattia. Muistan heidät hyvin hämärästi, sillä kävin siellä mummon kanssa ehkä kerran tai kaksi.

Mummo vei Taorminaan savustettua kalaa, mansikoita ja kenties muutakin.

Välillä sieltä tuotiin meille mansikoita ja kermavaahtoa.

Sen ajan luksusta siis.

•

Oli kaksi ”rantaa”: kotiranta suoraan metsän takana ja jokiranta, mihin myöskään ei ollut männikön poikki pitkälti. Niiden välissä oli kivikkoinen niemi, jonka mantereenpuoleisella laidalla kasvoi suuria vinoja tuomia.

Kotiranta oli hiljainen ja erillään. Sinne saattoi kaivaa hiekkaan syviä kuoppia, missä merituulelta suojassa otettiin aivot pehmeiksi asti aurinkoa. Välillä tökittiin vielä oksia kuopan reunaan tuulen suojaksi. Jokaisella kesäviettäjäperheellä oli ikioma kuoppa koko kesän ajan. Jokirantaan kokoontui suuri joukko kesävieraita. Muistan Parijõet, varsinkin rouva Parijõen.

•

Joensuon suisto muuttui syys- ja kevätmyrskyjen aikaan muotoaan ja asentoaan. Aina alkukesästä oli jännittävää mennä katsomaan, että kuinka se joki tänä kesänä virtaa.

Joensuulla oli loivat hiekkarannat. Ennen hiekkaranta-alueita joensuuta rantapenkereet olivat korkeita ja joensuun pohja monin paikoin vielä kohtalaisen kivinen. Kalamen maatilan pihamaalla oli äkkijyrkkä avoin jokiäyräs, minun mielestäni se oli kamala kuilu. Kävimme ostamassa kalaa Kalamelta. Kesävieraita oli myös Kalamella. Nikolai Triik, Voldemar Mellik – kukin vuorollaan. Richard Sagrits opiskeli aikoinaan Pallaksessa.

Toisella puolella jokea oli Rutja, kalastajakylä sekin, mutta auringonpalvojat kokoontuivat aina Karepan puolella, vaikka Rutjan puolellakin oli loivaa hiekkarantaa.

•

Mummolla oli lehmä ja sikoja.

Yhden kesän siat olivat nimeltään Aada ja Kusti. Aina kaksistaan, sottaista ja ahnaasti rynnimässä kaukalolle, kun mummo kaatoi niille ruokaa. Sianruokaa, jonka valmistamista olin aiemmin jännityksellä saunan keittiössä seurannut. S:n muotoisella kaaliraudalla pienettiin keitetyjä perunoita (minäkin tiitiäinen sain kokeilla niiden survomista!), ja sekaan sotkettiin kaikkea muuta sianruuaksi kelpaavaa.

Välillä Aada ja Kusti saivat ämpäriin loput niskaansa, niin innokkaasti ne olivat siellä kärsät ojossa, että osasivat juuri parahiksi rynnätä ämpäriin eteen.

Lehmän nimeä en muista. Muistan kyllä, kuinka iltalypsyn aikaan seisoin hämärässä navetan ovella maitokannu kädessä. Odottamisen muistan ja lämpimän maidon maun. Laskevan auringon valon. Illan tuoksun.

Maidosta sai kermaa ja piimää. Ja tuoretta voita. Sitä oli aina ruokakomerossa, pienessä sinisessä lasikulhossa, suolavedessä. Aivan aistin tässä tietokoneeni ääressä ruokakomeron tuoksun ja pehmeän kotivoin sinisessä kulhossa. Juuri nyt. Näen keltaisen voin värin silmissäni. Haistan ruokakomeron tuoksun nenässäni.

•

Äidin serkku tuli miehensä kanssa meille kylään Karepal-
le. Ja kylläpä he istuivatkin pitkää iltaa yhdessä.

Aamiaisen jälkeen läksimme rantaan, joen suuhun, minne kesävieraat kokoontuivat ottamaan aurinkoa ja uimaan.

Oli kuuma ja aurinko porotti korkealta, kirkkaalta taivaalta. Oikea kesäunelma: meri, hiekkaranta ja hento suvituulen vire.

Muistan, kuinka isä talutti enon pensaan suojaan varjoon. Näin, miten isä toimi murhemielin. Näin, miten murheellisia olivat kaikki ympärillä.

Isä kyllä tiesi, mitä ja miten.

Isä oppi välskäriksi tsaarinarmeijan aikoina Brest-Litovskissa ja myöhemmin vielä Tarton yliopistossa. Hän oli ollut sodassa, nähnyt paljon ja tehnyt paljon.

Myöhemmin he kaikki matkustivat pois moneksi, moneksi päiväksi. Äiti ja isä muiden mukana. Minä jäin mummon hoiviin.

Olin nähnyt kuoleman ensimmäistä kertaa. Viimeistä kertaa, kaikki he ovat menneet pois muualla. Kaukana. Sairaaloissa.

Minun läheiseni.

•

Kesä 1943

Mummon lähtöä olin lähimpänä – yöllä, viereisessä huoneessa, missä äitini ja enon vaimo valvoivat hänen vierellään.

Minä toisessa huoneessa syvässä lapsenunessa, olin yhdentoista.

Olimme tulleet äidinisän hautajaisiin. Rannan vaarin hautajaisiin.

Oli sota ja saksalaiset. Tarvittiin paljon lupia ja dokumentteja, ennen kun voitiin matkustaa Järvakandista Karepalle.

Junat oli koottu vaunuista, joiden osastot oli eristetty toisistaan ja niistä oli ovi suoraan asemalaiturille. Junat olivat täyteen ahdettuja, mutta mahduimme kyytiin kuitenkin.

Sukulaiset ja tuttavat kokoontuivat yhteen. Mummo oli suunnitellut kaiken valmiiksi, oli säästetty sokeria ja riisiä, kaikkea oli. Isän veli naapurikylästä oli tehnyt olutta. Mummo ei tullut haudalle, vaan jäi kotiin järjestelemään hautajaiskahveja. Minuakaan ei voitu ottaa mukaan Haljalaan. Matka oli melko pitkä ja hevosilla mentiin. Satoi rankasti. Sanottiin, että itse merikin tuli vanhaa merimiestä saattamaan.

Enon vaimo istui sinä aamuna sänkyäni reunalle ja sanoi, että mummoa ei enää ole. Hän jatkoi vielä, että mummo oli valvonut ja odottanut täsmälleen sitä hetkeä, kun tuli viikko täyteen vaarin kuolemasta.

Ja sanonut sitten: ”Nyt on aika.”

Anatoli Kaigorodov: Maisema ja lapsi
Repro. Viron taidemuseo EKM.

Kuva: Sven Arben/Scampix

Aino Pervik

“Katkelmia siitä mitä on jäänyt mieleen” (*Miniatuure sellest, mis meelde jäänud*) on Aino Pervikin uutta, aikuisille kirjoitettua tuotantoa ja ilmestynyt Looming-kirjallisuuslehden numerossa 1/2018. Katkelmissa liikutaan neuvostomiehityksen vuosikymmeniltä 2010-luvulle, kartalla puolestaan Länsi-Virumaan Karepan kylän ja Võsun pienkauppalan rannoilla ja mäntymetsissä sekä legendaarisella taiteilijoiden suosimalla Kuku-klubilla Tallinnan Vapaudenaukion laidalla.

Tekstissä esiintyy nimiä, jotka saattavat olla virolaista kulttuuria tunteville tuttuja. Tekstin Piret on Aino Pervikin tytär, lastenkirjailija Piret Raud, ja Villem-eno taas kirjallisuudentutkija Villem Altoa. Lisäksi katkelmissa mainitaan lasten- ja nuortenkirjailijat Irma Truupõld ja Jüri Parijõgi, kuvataiteilijat Richard Sagrits ja Nikolai Triik sekä kuvanveistäjä Voldemar Mellik. Tekstissä mainittu Pallas taas oli tarttolainen taideyhdistys, jolla oli oma taidekoulu vuosina 1919–1940.

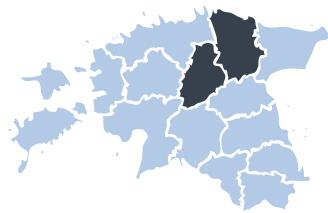
“Katkelmia siitä mitä on jäänyt mieleen” on käännetty neljän kääntäjän yhteistyönä vironkielisen kaunokirjallisuuden kääntämisen kurssilla Helsingin yliopistossa keväällä 2018. Teksti oli opettaja Sanna Immasen valitsema ja hurmasi meidät kaikki. Oli kiehtovaa uppoutua mielikuviin Karepan kylässä vietetyistä onnellisista lapsuuden kesäpäivistä, viinimarjapensaista ja männyistä ja ottaa selvää muistoissa esiintyvistä henkilöistä ja paikoista.

Aino Pervik (s. 1932 Rakveressa) on yksi virolaisen lastenkirjallisuuden suurista nimistä. Hän on julkaissut yli 60 lastenkirjaa, joita on käännetty 12 kielelle ja joista monia on sovitettu näytelmiksi ja elokuviksi. Pervik on kirjoittanut myös proosaa ja runoutta aikuisille sekä kääntänyt viroksi unkarilaista kirjallisuutta. Hänen laajasta tuotannostaan on suomennettu lastenkirjat Konkamuori (*Kunksmoor*), Konkamuori ja Kapteeni Trummi (*Kunksmoor ja kapten Trumm*) ja Arabella, merirosvon tytär (*Arabella, mereröövli tütar*). Vuonna 2018 Pervik sai Viron valtiollisen kulttuuripalkinnon elämäntyöstään kirjailijana. Hän asuu Tallinnassa ja kirjoittaa edelleen.

• • •

Aaro Kalliokoski on opiskelija, joka puolivahingossa suuntautui viron kieleen, mutta ei kadu. **Virpi Kauranen** on aikuisopiskelija, joka antoi kieltenopiskelun intohimolle pikkusormen ja jolta viron kieli ja kääntäminen vei koko käden. **Tuulikki Palva** opiskelee Helsingin yliopistossa suomen kieltä ja kirjallisuutta sekä viron kieltä ja kulttuuria. **Annika Viirma** on käännös- ja tulkkausvies-tinnän opiskelija, jota kiehtoo alan monipuolisuus.

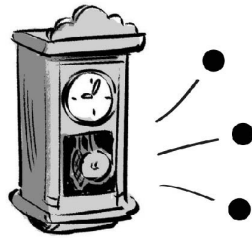
5

Joonas Sildre
Suomentanut Kaisu Lahikainen

Kahden sävelen välissä

ASSAMALLAN KYLÄ RAKVEREN LÄHELLÄ. ARVO ON ISOVANHEMPIEN LUONA JA ODOTTAA ÄITIÄ JA ISÄPUOLTA.

1939

ARVO-KULTA, PIAN HÄN TULEE! EILEN OLI LAUANTAI, JA NYT KUN ÄIDILLÄ ON TAAS TÖITÄ, HÄN HALUAA VIIKONLOPPUNA VÄHÄN LEVÄTÄ.

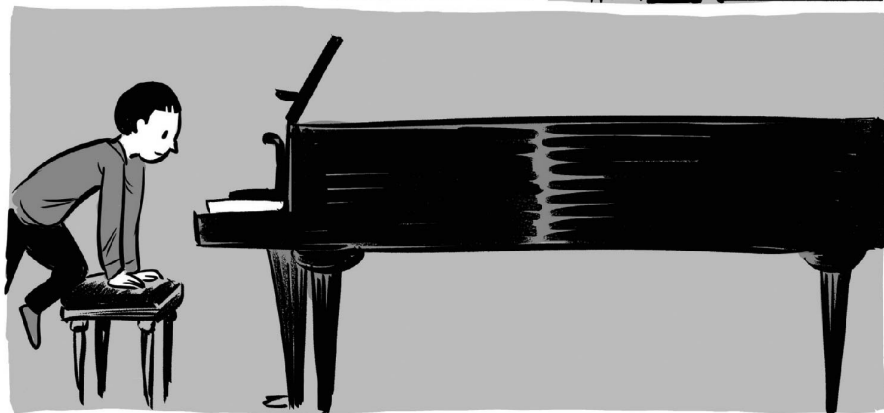
LÄSTENTARHANOPETTAJA OLI LIHUTTUNUT, KUN PYSYIT HÄNTÄ OTTAMAAN ÄIPIN TARHAAN TÖIHIN. SE OLI KAUNIHISTI TEHTY.

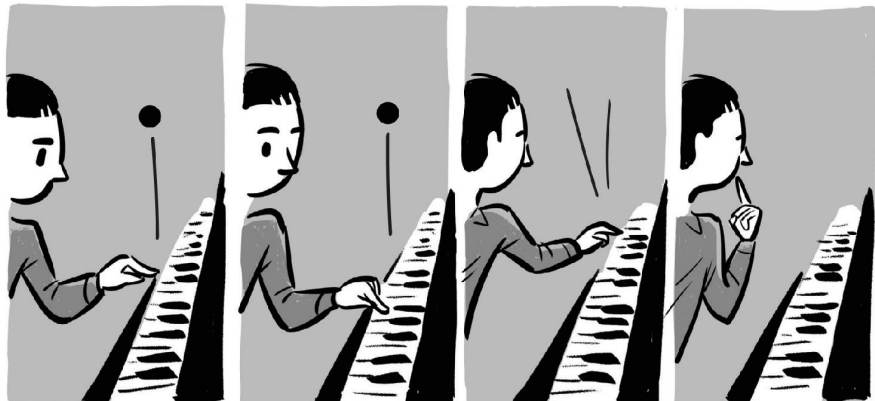
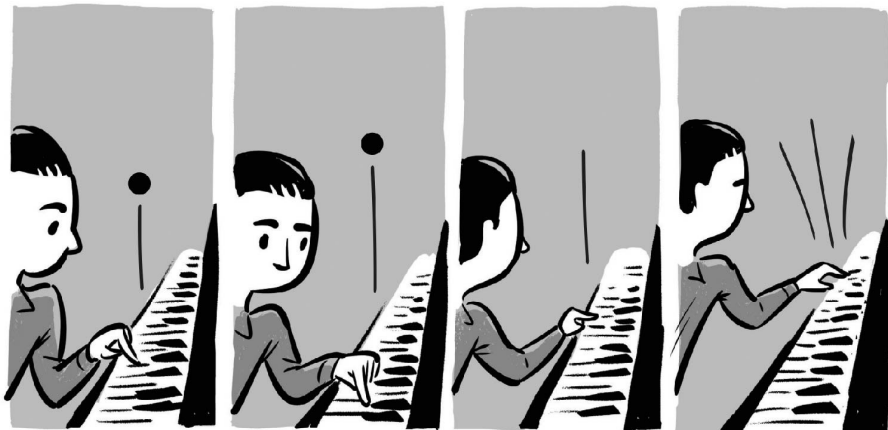

MUTTA NYT ON SUNNUNTAI JA TAAS AIKA LUKEA RAAMATTUA. TÄSSÄ KERTOMUKSESSA ÄITI ODOTTAAKIN LASTA.

OSA KOSKETTIMISTA EI TOIMII. NE NUOTIT PITÄÄ LAULAA ... HAHAA!

PIANOLLA ON IKÄÄ, MUTTA SE TOIMII. VELIVAINAJA TOI SEN PIETARISTA.

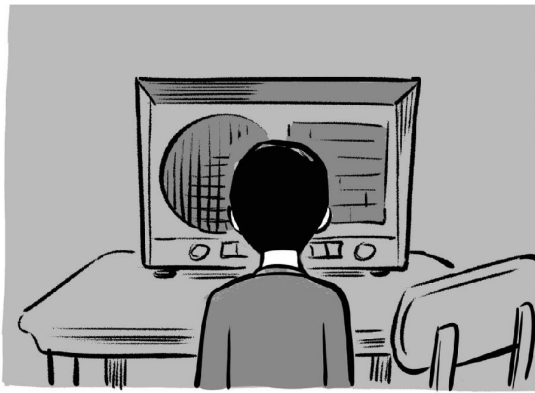
JOS HALUAT OPPIA SOITTAMAAN, SINUN PITÄÄ HARJOITTELLA TÄÄLLÄ JOKA PÄIVÄ.

KIVAA!

PIENESSÄ TALOSSA, JOSSA ASUU PALJON
VÄKEÄ, SAA HARVOIN OLLA ITSEKSEEN.

KUULIMME LISZTIN
SÄVELLYKSEN LES
PRÉLUDES.

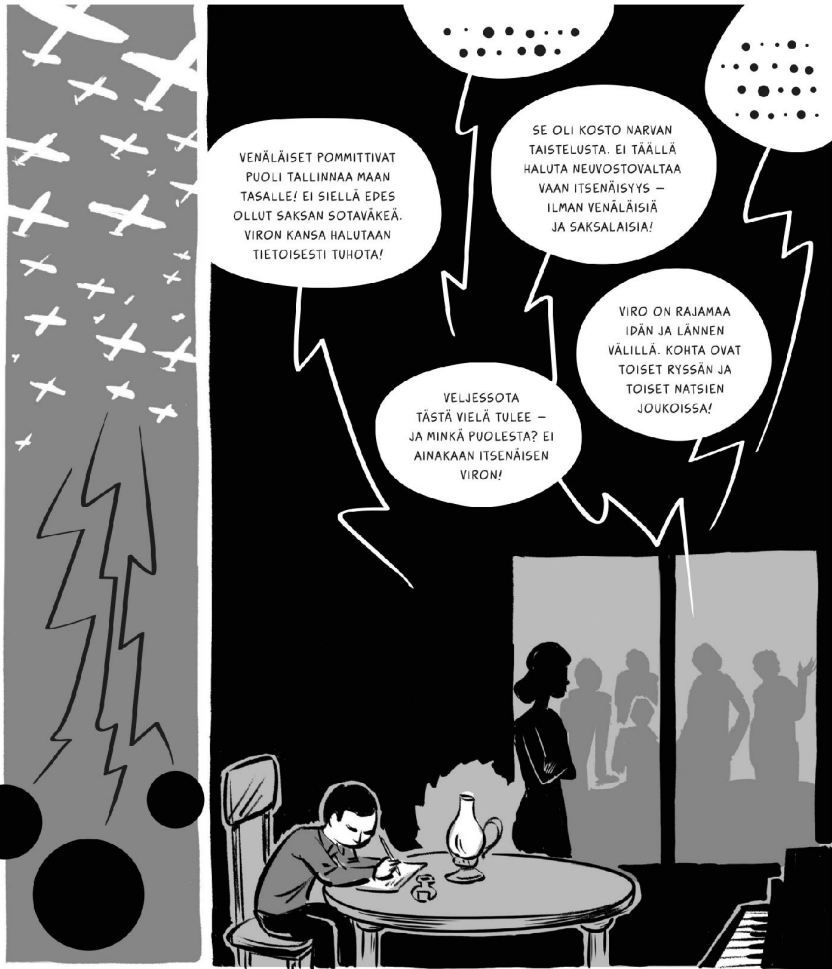

HEI! KÄVIKÖ
AIKA PITKÄKSI?

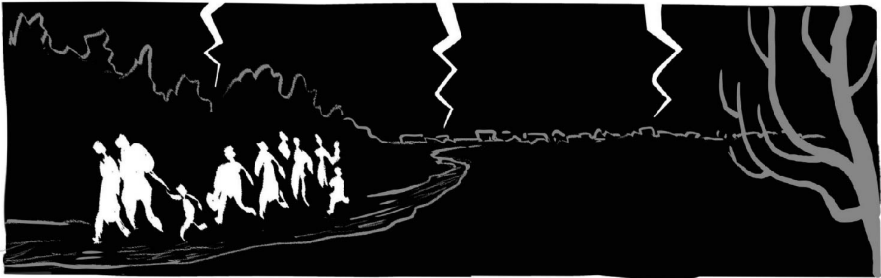
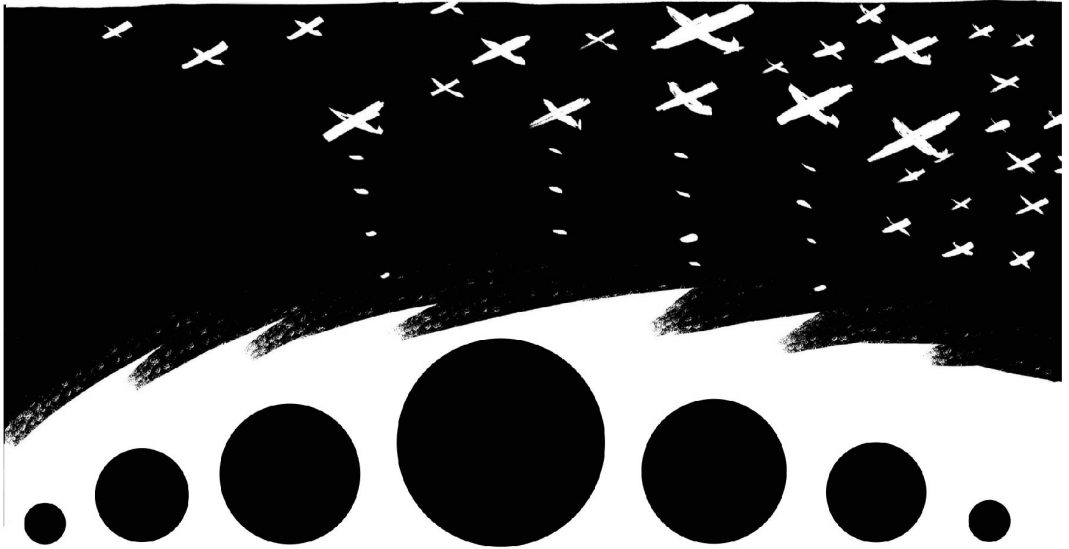
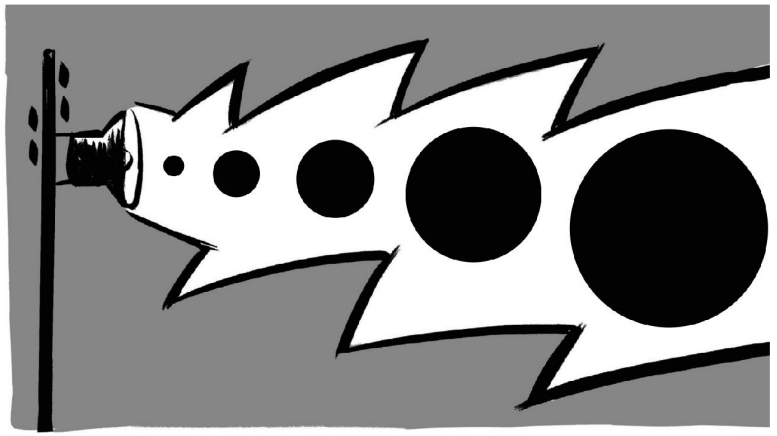
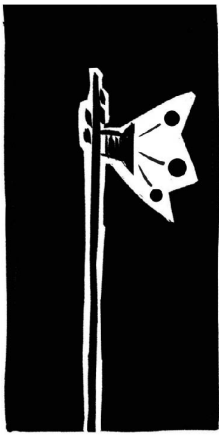
EI
YHTÄÄN ...

1944

RAKVEREN TORIAUKIO. TYYNTÄ ENNEN MYRSKYÄ.

VIIKON KULUTTUA TAAS RAKVERESSA. KUHMBERGIEN TALO EI OLE VAHINGOITTUNUT POMMITUKSISSA.

MUTTA VENÄLÄISET SOTILAAT OVAT TEHNEET TIHUTÖITÄ.

1945

KOULU TOIMII INNOKKAIDEN MUSIIKINYSTÄVIEN TUKEMANA, YLIÄ ILMAN OMIA TILOJA.

OPETTAJA MARTIN ON VANHAIKAINEN NEITI, JOLLA EI JUURI OLE KOKEMUSTA LAPSISTA.

1947

MUTTA OPETTAJA ON HUOLISSAAN.

NEITI MARTIN ANTAAKIN HYVÄSTÄ SOITOSTA SUKLAA-PALAN!

Joonas Sildre

“Kahden sävelen välissä” on katkelma Joonas Sildren sarjakuvateoksesta *Kahe heli vahel*, joka kertoo säveltäjä Arvo Pärtin elämäntarinan.

Joonas Sildre (s. 1980) on kasvanut suomenkielisten sarjakuvien parissa. Hän oli jo lapsena kiinnostunut sarjakuvista, mutta niitä ei tuolloin juuri ollut vironkielisinä saatavilla. Lähikirjastossa oli kuitenkin runsaasti suomalaisesta kirjastosta poistettuja sarjakuvia, kuten Tinttiä ja Asterixia. Lisäksi eräällä ystävällä oli suomalaisten sukulaisten ansiosta iso kokoelma Aku Ankkoja. Myöhemmin Sildre löysi suomalaisen taidesarjakuvan ja uskoo senkin vaikuttaneen häneen voimakkaasti. 1990-luvun lopulla oli mahdollista jo tilata verkon välityksellä muualtakin maailmasta uusia sarjakuvia ja graafisia novelleja.

Joonas Sildre on tehnyt runsaasti lyhytsarjakuvia sekä näyttelyihin että sarjakuva-antologioihin Virossa ja muualla. Hän on julkaissut kaksi lastensarjakuvaa: *Maailma naba* (2008; ilmestynyt suomeksi vuonna 2011 Sar-

jakuvakeskuksen julkaisemana nimellä Maailman napa) ja *Kuukassi koerused kosmoses* (2016). Joonas Sildren ensimmäinen sarjakuvaromaani *Kahe heli vahel* ilmestyi vuonna 2018.

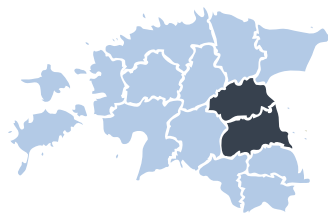
Säveltäjä Arvo Pärtin elämää käsittelevän sarjakuvaromaanin katkelmassa kuvataan Pärtin lapsuusvuosia ja hänen perehtymistään pianonsoittoon ja musiikkiin yleensä erityisesti hänen lapsuuden kaupungissaan Rakveressa. Myöhempi opiskelu- ja työaika kului Tallinnassa, kunnes Pärt jätti Neuvosto-Viron 1980. *Kahe heli vahel* -teoksessa keskeisiä ovat ihmiset, jotka ovat vaikuttaneet Pärtiin ja hänen elämäänsä ja joiden kanssa hän on tehnyt yhteistyötä. Esiin nousee suomalaisille tuttuja nimiä, kuten Hortus Musicus -yhtyeen Andres Mustonen ja Helsingin Sanomien musiikkikriitikko Seppo Heikinheimo.

Graafisen romaanin tärkeitä teemoja on Arvo Pärtin musiikillinen sekä henkinen ja hengellinen etsintä, jonka tuloksena musiikkiin syntyy säveltäjälle ominainen tintinnabuli-tyyli ja hän löytää hengellisen kotinsa ortodoksisesta kirkosta. Sarjakuvaromaani päättyy Pärtin perheen lähtöön Virosta, mutta epilogissa kurotetaan tähän päivään saakka.

Teos *Kahe heli vahel* tuo sisäistyneellä tavalla ja lämpimän huumorin avulla näkyviin monelle tärkeän säveltäjän kehityksen ja luomistyön vaiheet, hänen filosofiansa ja elämännäkemyksensä. Vaikka katkelmassa on vähän tekstiä, oli suomentajalle innostava haaste muokata puhekuplien sisään sopivan lakoniset mutta kuitenkin riittävän paljon sanovat sanat.

• • •

Kaisu Lahikainen (s. 1956) on Lappeenrannassa asuva suomentaja ja lukion äidinkielenopettaja. Hän on suomentanut virolaista kirjallisuutta vuodesta 1982, muun muassa Jaan Krossia, Jaan Kaplinskia, Andrus Kivirähkiä, Imbi Pajua, Mika Kerästä ja Ene Mihkelsonia.

Vahur Afanasjev
Suomentanut Outi Hytönen

Serafima ja Bodgan

Tulipalo

1944

Taas minä tulin näkemään auringon alla, että ei ole juoksu nopsain vallassa, ei sota urhojen, ei leipä viisaitten, ei rikkaus ymmärtävääisten eikä suosio taitavain vallassa, vaan aika ja kohtalo kohtaa kaikkia.

(Saarnaaja 9:11)

Kylmästä kohmeisin käsin nostaa Feofan kirveen ja kauluttaa sen keskelle halkoa, joka sellaisenaan on liian jämerä tulentekoon. Sopivat halot on kostea syksy syönyt; rauhattomana kesänä niitä on saatu pinottua saunanpäädyllinen, ei enempää. Ei olisi pitänyt kiirehtiä puita tehdessä, Feofan mieltii. Ei olisi tarvinnut pelätä paikallisiin asukkaisiin välinpitämättömästi suhtautuvia saksalaisia,

joita vyöryi Peipsijärven rantakyltien läpi moottoripyörillä ja kuorma-autoilla. Nyt voisi vaikka levittää kaikki pinot levälleen ja pilkkoa. Hyvä, että Hariton on palannut. Eiköhän tuo pian uskaltaudu enemmän ulos, katsos vaan, tänään onkin jo lähtenyt jonnekin. Ei oikeastaan pitäisi liikaa ponnistella tässä, kädet ja jalat paleltuvat; poika vastaa yksin montaa miestä, hänen kädessään kirves viuhuisi kevyesti kuin vesuri takiaispensaikossa. Feofan vetää henkeä, sitten kirves nousee taas. Kuuluu kolahdus, kun halko lentää kahtena palana ilmaan.

Tällaisella pakkasella on odotettavissa, että aidan tolpat alkavat aamua kohti risahdella. Lämpimän sotakesän jälkeen lumi on tänä vuonna tullut varhain. Silti ihmiset ovat ehtineet valkoista vaippaa odotellessaan muuttua rauhattomiksi. Mitä paksumpi lumi, sitä enemmän on syytä olla pistämättä nenäänsä ulos tuvasta, katetusta pihasta ja navetasta, ja pirtin kadunpuoleiset ikkunat on saattanut sulkea luukuin ja jättää silleen. Pohtipa asioita kotona tai naapureiden kanssa, selvää on vain se, ettei hyvää ole tiedossa. Sota on vierinyt yli maan vääjäämättä kuin kevään vinkuva ja paukkuva ahtojää, joka liikuttaa paikoiltaan monen tonnin painoisia siirtolohkareita, kiskoo joskus rantapuita juurineen mukaansa ja saattaa äestää rantatöyrään sileäksi hiekkarannaksi tai täyttää ties mistä tuomallaan kivimurskalla. Ne, jotka sota jätti eloon, ovat taas yhdessä, mutta monet sanoitta toimineet suhteet ihmisten välillä on revitty kappaleiksi, ja niiden paikalle on kylvetty surun ja vihan katkeria siemeniä.

On vuoden 1944 joulukuu. Elokuun lopusta alkaen Peipsinranta on ollut jälleen puna-armeijan vallassa eikä kukaan tiedä, mitä uusilta hallitsijoilta on odotettaviss-

sa tai mitenpäin olla. Jotenkin on elettävä, huolehdyttävä eläimistä ja pärjättävä keväaseen peruna-, porkkana- ja sipulivarastoilla. Jo ennen sotaa vuoden verran hallinneet neuvostojoukot piinaavat virolaisia nyt enemmän, tilallisia ja kyläläisiä lähetetään Siperiaan, mutta viety on myös varakkaampia vanhauskoisia, opettajia, ortodoksipappeja ja merkittäviä kulttuurihenkilöitä. Kazepelin^[1] rukoushuoneen ovi on sinetöity kiinni, Voronjassa komea mutta tulipalossa kärsinyt kivikirkko on lukittu, ristisaattueet ja messut on kielletty, ihmiset on yritetty järjestää komso-moliin. Sisämaan talollisten sijaan neuvostojoukkojen hävityspataljoonat ovat vuoden 1941 heinäkuussa, saksalaisten jo painaessa päälle, hakeneet vaihtelua ampumalla Tšornyi Posadissa^[2] kymmeniä ihmisiä, keskikaupungilla jokaiseen taloon on heitetty polttopullo. Saksalaismiehityksen aikana kodinturvajoukkoihin astuneet miehet ovat kostaneet käyttämällä kevyempää liipasinsormea kuin oikeuden mukaan olisi ollut kohtuullista, ja syyllisiksi on nimetty niitä, joiden kohdalla verikosto on jo viety täytännöön.

Nyt kun kaukaisuudessa eivät enää jymise tykit, eivätkä ovia paukuta valkonauhaisten miesten aseenerät, kun ohikulkevat punajoukot eivät vie väkisin mukanaan viimeistä lehmää, on vanhauskoisten taloissa sittenkin enemmän armoa kuin pelkoa. Monien perheiden pojat

[1] Kazepel (venäjäksi *Казепель*) eli Kasepää on nimenä kahdella saman alueen kylälä. Tässä kirjassa tarkoitetaan yleensä Voronjan (Varnja, venäjäksi *Воронья, Варнья*), Sofian (venäjäksi *Софья*) ja Kolkjin (Kolkja, venäjäksi *Кольки*) väliin jäävää kylää Tartonmaalla. Toinen Kasepää sijaitsee Mustveen naapurissa. – Tässä ja jatkossa merkinnät tekijän.

[2] Musta kylä tai Mustat mäet (venäjäksi *Чёрный посад, Чёрные горы*, ka *Черно, Черна*) on virolaisille tuttu nimellä *Mustvee*.

ovat palanneet, kuka mistäkin joukoista. Palanneet ovat nekin perheet, jotka saksalaiset kyydittivät sodan jaloista Liettuaan, mutta jotkut ovat päättäneet jättää ikuisiksi ajoiksi Peipsinrannan, josta kolmensadan vuoden aikana on muodostunut starovertsien oikea koti. Monista taloista on jäljellä vain savupiippu ja mustunut hirsikasa. Olkoon tämä talvi millainen on, tulevana vuonna on tehtävä kovasti metsätöitä, että saadaan rakennettua uusia pirttejä. Nyt eletään niin kuin kyetään. Voronjassa, Kazepelissa, Sofiassa ja Kolkissa kaikki ovat jotain kautta sukulaisia keskenään, eikä ketään jätetä taivasalle. Samovaarit viheltävät hiljaksiin, illan aikana hörpittää teetä ja jutellaan rauhassa.

Feofan astuu sisään. Hän kopistelee kauan saapasta toista vasten.

– En tiedä, mihin se poika nyt sillä tavalla? Varvara kysyy ja nostaa pöytään ääriään myöten täyden keittolautasen.

Vaikka jää kantaisi jo sekä ihmisen että kuorman, ei Feofan ole kiirehtinyt järvelle. Syödään kuivattua särkeä, jonka tuiman suolaisesta lihasta voi aavistaa kesäauringon lämmön. Feofan tekee ristinmerkin ikoninurkan suuntaan ja istuu pöytään. Hänen lusikanvartensa on merkitty sinisellä nauhalla. Keitto ei ole ollenkaan hullumpaa. Kevät on kaukana ja perunat ovat vielä hyviä, kovia. Kesti aikanaan monta vuotta ennen kuin Varvara oppi, ettei kunnan perunoita saa keittää puuroksi. Keväällä ehkä sitten, kun ne muutenkin joustavat sormen painalluksesta, mutta ei vielä talvella.

– Kun jumala antaisi, Varvara huokaa.

– Antaisi mitä? mies kysyy katsettaan nostamatta.

– No ettei sinun tuurasi ruostuisi. Menisit nyt, vetäisit vaikka ongella lahnoja ylös. Tekisitte Dementin kanssa reiän ja vot, olisi meillä tuoretta syötävää.

– Kuka nyt vielä, on aikaista, Feofan ynähtää.

– Uskotkos tuota itsekkään?

Feofan laskee lusikan kädestään.

– Kuule, eukko, kyllä minä tiedän, mitä uskon. Katsohan, nyt jos menet, lumi on päällä, mutta rannassa on sigoovitsa^[3] – astut etkä näe, ja jo kuuluukin raps ja menet jään läpi.

Varvara pudistaa päätään. Hän tietää oikein hyvin, että kylän lähellä on lähteisiä paikkoja, joissa järvi ei meinaa jäätyä, miehellä on kaikki ne tiedossa. Mutta herran haltuun, jos ei halua käydä ulkona, ei tarvitse, pärjätään hän tässä jotenkin.

Koirat alkavat haukkua. Kovinta ääntä pitää Murik, pentuna sisämaasta, Alatskivin kylän virolaisilta tuotu lammaskoira.

Feofan, joka on juuri ehtinyt tarttua uudestaan lusikkaan, laskee sen taas kädestään.

Joku kokeilee ovea, ja sitten ikkunaan koputetaan. Läpi utuisen ikkunan voi aavistaa Haritonin hahmon, jonka kasvot tuskin pilkistävät karvahatun korvaläppien välistä. Feofan avaa oven säpestä ja päästää pojan tupaan. Tämän paleltuneet posket helahtavat heti punaisiksi.

– No niin, äiti, mitäs jumala tänään antaa? Hariton kysyy.

Varvara nostaa keittokattilan kantta ja antaa kysyjän kurkistaa astiaan. Poika kallistelee päätään puolelta toiselle,

[3] Sigoovitsa (venäjäksi СИГОВИЦА) on järvessä oleva lähdepoijainen kohta, jossa vesi ei jäädy pakkasellakaan kunnolla.

tekee ristinmerkin ja istuutuu. Suuri seinäkello raksuttaa ja ilmoittaa kumein lyönnein ajan kulun tuvassa olijoille.

– No mitä sinä sitä tuijotat, Varvara paheksuu. – Iso mies.

– Katson kun tykkään, Feofan hymähtää. Niin komeaa tavaraa hänen taloonsa ei olisi ikänään päätynyt, ellei sota, suuri ja julma peluri, olisi jakanut omituisia lahjojaan. Mitäpä siitä, että kello on oikeasta kyljestään hieman nokinen ja takaa, missä lukee kuparilevyssä ”Württembergische Uhrenfabrik Bürk 1896”, on kiinnityskoukku revity niin ikävästi irti, että kannessa ammottaa aukko. Avain on kuitenkin tallella ja kelloa pitää kiertää vain joka kolmas päivä. Feofan on lyönyt valkoiseksi rapattuun seinään suuren naulan, ja siihen kello onkin ripustettu aukostaan. Yhdeksännen kerran ilmestyttyään kellon käki katoaa lukuun taakse ja jää odottamaan seuraavaa täyستuntia.

Varvara lähtee hoitamaan eläimet. Hyvä että sika on voimissaan, siitä riittää pitkäksi aikaa vatsantäytettä, kun on sen aika. Lehmällä ei mene hyvin. Monet lehmät ovat menneet loppukesän paukkeesta umpeen, eikä heidän omansa ole poikkeus. Siitä ei ole tekijäksi, sillä ponnistelipa Arhipin rotuhärkä kuinka hyvänsä, ei tule lehmä tiineeksi. Jos keväällä tulee nälkä taloon, täytyy pistää lihoiksi ja hankkia uusi, vaan milläs hankit, kun talossa ei ole kopeekkaakaan rahaa. Saksan miehitysajalta on jäänyt nippu markkoja, joita Varvara kaiken varalta piilottelee vaatekaapissa villasukassa. Saksalaiset antoivat kyllä vaihtaa tšervoonetseja^[4], mutta uudet vallanpitäjät eivät ota Saksan rahaa vastaan, niin että sama vaikka viskaisit

[4] Tšervoonetseiksi (*чeрвoнeц*) kutsutaan venäjän kielessä kymmenyksen arvoisia rahoja, mutta myös rahaa, erityisesti seteleitä, yleisemmin.

hellan pesään.

Murik alkaa taas haukkua hermostuneesti, eivätkä muutkaan kylän koirat pysy hiljaa, vaan nostavat kuononsa kohti sysimustaa taivasta ja ulvovat aivan kuin niiden sydäntä riipisi kauhea tuska – mitäs nyt, miten tästä eteenpäin, nähdäänkö enää huomista päivää?

Feofan ja Hariton ovat syöneet. He vievät astiat liedennurkalle suureen alumiinikattilaan, jossa odottaa haalea vesi. Radiota perheellä ei ole. Niinpä Feofanilla ei ole muuta tekemistä kuin kysellä, mihin pojalla oli asiaa.

- Äh, kunhan katselimme, tämä ynähtää.
- Kenen kanssa te sitten katselitte?
- Kenenkö kanssa, poikien tietenkäin.
- Niin, ja miltä näytti?

Hariton kohauttaa olkiaan.

– Mutta teidän, poikien, täytyy käydä siellä kunnankomiteassa. Hoidatte paperit kuntoon, jotta saatte käydä kalassa, Feofan sanoo. – Ilmoittaudutte ja ei muista kukaan mitään.

- Ja sitten mitä?
- Elämään alatte.

Hariton nyökkää, mutta koirat haukkuvat aina vain kovempaa, kumeasti, kaikkensa antaen. Niiden keltaiset hampaat ja kuola kiiltävät pirttien ikkunoista kumottavassa heikossa öljylamppujen valossa.

– Mitä ne villit tuolla lailla? Varvara kysyy tupaan palatessaan. – Mutta niinhän nuo puhuvat, vanhat ihmiset, että koira on perkeleen kanssa liitossa. Eivätkä suotta puhukaan.

Feofan menee paitasillaan eteiseen, työntää nenänsä ovenraosta, tiuskaisee koiralle. Se jatkaa vain. Feofan

työntää jalkansa kalosseihin ja astuu portaalle. Vaikka kuu ei ole vielä alkanut kasvaa, on matalalla roikkuvien lumipilvien päälle ilmestynyt merkillinen kumotus. Feofan tekee ristinmerkin.

Kylää lähestyy joku, juoksee kiireellä lumen naristessa askelissa, ja ensimmäisten talojen kohdalle ehdittyään hän karjuu kauheasti, niin että lähimmät koiratkin hiljentävät ääntään:

– Aaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaa!

Huutaja juoksee talosta taloon, kolkuttelee porteille.

– Apuaaaaaa!

Nyt karjuja tulee näkyviin. Talveksi liian ohut, repeillyt kauluksellinen Saksan armeijan mantteli yllään, karvahatun toinen korvaläppä ylhäällä, toinen roikkumassa, silmät kauhusta seisoen ja säilykepurkista leikattu viisisakarainen rinnassa heiluen, syöksyy kylähullu Onissifor Feofanin luokse.

– Aaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaa! Iesus-jumala^[5], armahda meidät!

Talosta kiirehditään kadulle, hänen tiensä suljetaan – puhu, onneton, mitä sinä karjut? Onissifor vajoaa lumen polvilleen, nostaa katseensa ja kätensä kohti taivasta ja huutaa edelleen takoen ristinmerkkejä toisensa perään.

– Aaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaaa!

Maailmanloppu! Maailmanloppu on tullut! Isä jumala, anna minulle anteeksi, maailmanloppu on tullut!

Hän ei saa kerrotuksi mistä on kyse ennen kuin ihmiset valonkajon perusteella tajuavat, että täytäntöönpanokomitean rakennus, jota edelleen kutsutaan kunnantaloksi, on

[5] Vanhauskoiset eivät sano eivätkä kirjoita Jeesuksen nimeä venäläiseen tapaan Iisus (*Iucyc*) vaan Isus (*Iicyc*). *Suom. huom.:* Suomeksi vanhan puhetavan vastine voisi olla *Iesus*.

sytytetty tuleen.

Ei kulu puoltakaan tuntia, kun kylän läpi kaasuttaa kuorma-auto.

Paukkupakkasesta huolimatta molempien loka-suojien päällä kyyristelee sotilas, pyöreälippaiset PPS-konepistoolit ampumavalmiina.

Metsäveljiä kunnantalolla ei kuitenkaan ole.

Sotilasryhmä ja kaksi Alatskivin miliisiä säntäilevät ensin palavan rakennuksen ympärillä kuin päättömät kanat. Hermostunut asemies päästää luotisuihkun kylän reunasta alkavaan pensaikkoon, ryhmää johtavalta luutnantilta alkaa sadella moitteita.

Joku yrittää tutkia kunnantaloa sisältä ja lyö taimaisen ikkunan aseenerällä rikki. Ilmaa saadessaan lieskat lyövät ulos. Samalla hetkellä julkisivun ikkunat antavat periksi kuumuudessa. Lumipeite on tähän saakka pitänyt katukivet viileinä, mutta nyt kuuluu halkeilevien kivien pyssynpauketta muistuttavaa raksetta. Uteliaat kyläläiset ajetaan kauemmas riviin, ja heidän käsketään ojennella vesiämpäreitä kädestä käteen, mutta siihen menee aikaa, sillä kaivoissa on öinen jääriite pinnassa ja veden saamiseen lähimmästä lammesta täytyy ottaa avuksi kirves. Pian kunnantalon ensimmäiset tukipuut pettävät, ja osa katosta sortuu sisään.

Peipsinrannan täytäntöönpanokomitean esimies saapuu reellä paikalle ja heittää loimen hevosen päälle. Vaikuttavatko lyhytkasvuisen miehen asialliset, tyynet liikkeet rauhoittavasti vaiko se, että kunnantalo, jonka kivikatto pala kerrallaan romahtelee sisään, on kaikista eniten hänen eikä kenenkään toisen murhe, mutta joka tapauksessa ihmiset rauhoittuvat. Jopa kylähullu Onissifor,

joka on palannut tapahtumapaikalle, ja ulvomisesta väsyneet koirat vaikenevat. Sammutustöistä luovutaan ja kyläläiset kokoontuvat lähimmille taloille, joiden pärekattoja peittävä lumipeite on alkanut tiputella kuumuudessa.

Seinähirsille nakellaan lunta ja vettä.

NKVD:n^[6] joukot saapuvat vasta aamulla.

Joku ylemmistä upseereista kiertää ympäri taloa ja lupaa ampua kaikki, jotka ovat talloneet ympäristöä. Yksi asia on silti selvä: metsään ei johda jälkiä.

Kolki

1945

Ja Herra kulki heidän edellensä, päivällä pilvenpatsaassa johdattaaksensa heitä tietä myöten ja yöllä tulenpatsaassa valaistaksensa heidän kulkunsa, niin että he voivat vaeltaa sekä päivällä että yöllä. (2. Moos 13:21)

Tuuli kahisuttaa kaislikkoa. Selkeinä päivinä auringon voima on aina vain vahvempi, mutta iltaisin rannassa polvia myöten lumessa seistessä, kun taivas hehkuu selän takana kaikissa punaisen sävyissä ja edessä, toisella puolen järveä, on jo varsin hämärää niin, ettei horisonttia meinaa erottaa, pujahtaa helmikuinen pakkanen nopeasti avonaisen lampaannahkatakin saumoista sisään, se sujahtaa alaja yläpuolelta ajaen keväänodotuksen kokonaan pois. Silloin ei lämmitä edes rakkaus.

[6] Neuvostojen Sosialististen Tasavaltojen Liiton Sisäasian Kansankomissio (*HKBT*) vastasi Neuvostoliiton sisäisestä ja ulkoisesta valtiollisesta turvallisuudesta ja toteutti sortotoimia. Organisaatio toimi tällä nimellä vuosina 1934–1946. Edeltäjiä olivat mm. VTšeK eli Tšekaa (*BČK*), GPU (*ITTY*), OGPU (*OITTY*), seuraajista tunnetuin on KGB (*KTБ*). Virallisesta nimestä riippumatta työntekijöitä kutsuttiin myöhemminkin NKVD:laisiksi tai tšekisteiksi.

Kämmenellä suojattu paperossi, jonka kitkerä maku vii-
pyy Haritonin paleltuneilla huulilla, on koko ajan sam-
mumaisillaan. Kaislikon ääni on kuiva, rapiseva. Eipä
tiedä, onkohan se totta, mitä jostain Petja Jeršovista pu-
hutaan. Että hän oli ollut sellainen mies, joka piti kovasti
hanhien ampumisesta. Hän oli tuonut jostain siemeniä tai
juurakkoja, ja nyt Peipsijärvellä on kaislaa joka paikassa.
Jos lapset haluavat kesällä uimaan, täytyy talloa korkean
kaislikon läpi, varpaiden välit mudassa, paljaat jalat naar-
muilla. Jotkut taas sanovat, että se oli itse asiassa Omedun
kylän virolainen, joka toi kaislat Peipsille. Eikä mitään
ammuttavia hanhia ole nähty. Ja mitä niistä hanhista enää,
kun kaikki kiväärit on piilotettu huolella. Jos löydetään,
vievät pois. Kylästä on viety monta miestä. Sanotaan, että
sortajat, tilalliset viedään, mutta täällä ei ole kellään ollut
maata tai suurempia rikkauksia. Jopa kylänvanhin Arhipin
perhe, jolla sentään oli ennen viisi hevosta ja neljä lehmää,
kulkee samanlaisissa vaatteissa kuin kaikki muutkin.

Hariton vetää viimeiset henkoset. Näyttää siltä, et-
tei Apollinaria tänään pääsekään kotoa, ja pimeässä olisi
kummallista tavata – kylällä kuiskitaan muutenkin.

Sahatut puut odottavat kotona pilkkomista. Kovas-
ti on puita tehty, sekä lämmitystä varten että talohirsiksi
tarvitseville. Voronjassa, missä sota poltti puolet taloista,
nousee kylänraitin varteen nyt uusia rakennuksia, saman-
laisia kuin on rakennettu jo satakunta vuotta ja kauemmin-
kin. Toisessa päässä on pirtti ja kammarit, saman katon
alla olkipurun ja kanankakan peittämä maalattiainen, pi-
meä, katollinen suojapiha^[7]. Siellä säilytetään tavaroita,

[7] Pimeästä, katetusta suojapihasta (venäjäksi *злхкой двор*) käytetään usein pelkkää
nimitystä ”suojapiha”, myös viroksi, jota Peipsinrannan vanhemmat vanhauskoiset osa-
sivat hyvin. Avoin piha-alue talon ympärillä on venäjäksi ”vapaa piha” (*вольный двор*).

ja sen kautta sekä eläimet että ihmiset pääsevät talon seuraavaan osaan, navettaan. Toisinaan kammarit, katettu piha ja navetta ovat yhtenä rivinä, mutta useimmiten navetta kääntyy L-kirjaimen jalkana tontin sisäpuolelle, jossa voivat olla erillisinä rakennuksina sauna, aitta ja puuvajat.

Kalaverkot kuivuvat katetun suojapihan tai aitan katon yli kulkevilla hirsillä, ja vanhat naiset, jotka osaavat homman, solmivat niitä aina vain lisää. Kalastus jatkuu, kylän venekuntaa kutsutaan nyt prikaatiksi, pyynninjohtajan paikalla on nyt työnjohtaja. Vaikka kalaa täytyy antaa valtiolle, ei voi liikoja valittaa, sillä joka kodissa tirisee pannu ja kuplii keittokattila.

Ulkona Hariton antaa kirveelle kyytiä.

– Mitä nyt poika, sinähän lyöt sormesi kädestä, äiti Varvara moittii.

Hariton hakkaa vielä muutaman halon, että järven rannassa odottelun kylmyys kaikkokoisi luista ja ytimistä, mutta kauan hän ei viitsi työskennellä.

Varvara utelee: – Noh, pääsitkö tapaamaan tyttöstäsi?

– Mitä sinä äiti koko ajan... Hariton torjuu.

Myöhäisellä päivällisellä vallitsee vaivaantunut tunnelma. Feofan moittii, ettei poika käy punaisissa kiihotuskokouksissa, joita uuden täytöntöönpanokomitean esimies järjestää. Edellisen esimiehen NKVD on vienyt pois, tietenkin siksi, että tämä antoi hävittää kunnantalon. Edison Vasiljevitš, uusi johtaja, on rusmanni, kotoisin ties mistä Neuvosto-Venäjän lakeuksilta. Tein selvää Berliinistäkin, kyllä minä teidän kanssanne pärjään, hän sanoo.

Kolkin pitkää keltaista rukoushuonetta ei ole suljettu, mutta siellä uskaltavat käydä vain vanhat naiset tär-

keimpien pyhien aikaan, käsi kädessä lastenlasten kanssa. Eihän heitä pidätetä, ihmiset arvelevat.

Ovelle koputetaan.

– No niin, saimme, mitä tilasimme. Hariton, mene avaamaan! Feofan sanoo.

Sisään astuu Arhip, vielä vankkarakenteisempi kuin nuori Hariton, pieniä jääpuikkoja tummassa parrasnaan. Kun hän riisuu takkinsa, eivät siihen jäätyneet pitkät harmahtavat hiukset meinaa irrota kankaasta. Arhip huomaa sen ja kajauttaa raikuvan naurun.

– No mitä teillä nyt ovi tuolla tavalla säpissä on, mitä ryöväreitä te enää pelkätte?

Feofan kohauttaa harteitaan, pyytää anteeksi: – Me ennen ei pantu lukkoon, mutta nyt, kuka sitä tietää.

– Niinhän se on, niinhän se on, Arhip myötäilee.

Hänelle annetaan vieraskuppi, siihen kaadetaan vahvaa uutetta ja samovaarista lasketaan kuumaa vettä päälle. Arhip ei ala odottaa teen jäähtymistä vaan menee heti asiaan.

– Kävin tänään kunnanhallituksessa, puhuin sen... Edisonin kanssa. Ensinnäkin, Hariton, älä leiki tulella – katsohan, jopa minulla on tässä... Hän menee takille ja kaivaa taskusta punakantisen kirjasen. Se on Kommunistisen puolueen manifesti.

Hariton tuijottaa ulos.

– Älä sitten kuuntele, älä kuuntele kylänvanhinta. Nuori mies, oikeassa aina, Arhip sanoo happamasti. – Ennen kuunneltiin. Feofan, paljonko sinulla jo vuosia on?

– Viisikymmentäneljä, ei, viisikymmentäkolme on jumala antanut, Feofan vastaa.

– No katsohan, Hariton, viisikymmentäkolme – vaan minulla on pian kuusikymmentä. Ei muutu täällä

mikään. Vot, puhutaan, että amerikkalaiset tulevat. Mutta mitä amerikkalaiset meistä? Heillä on Euroopassa sota sodittu, he haluavat myös olla kotona, ottaa vaimot, tehdä lapsia. Ja täälläkin ihmisten on eletävä, tehtävä työtä, synnyttävä lapsia. Ei ole sinulle kukaan pahaa tehnyt. Elä, tee työtä. Ennen elettiin rauhassa, ei puuttunut tsaari asioihimme – mutta nyt on nopeampia masiinoja, sähkö, telefontit. Nyt pitää tehdä niin kuin tsaari haluaa.

– Totta, Arhip, täysin totta, Feofan säestää takaa. – Sitä minäkin olen sanonut.

Hariton huokaa, nostaa katseensa vanhempien miesten puoleen. Hän ei itsekään tiedä, mistä uhma on kasvanut hänen sisälleen. Hän ei pitänyt saksalaisista, ei vaikka annettiin kunnolla ruokaa. Hän ei pitänyt valkoisia käsinauhoja kantaneista virolaisista, jotka kulkivat ympäriinsä sellaisin ilmein kuin olisivat ainoita isäntiä, valittu kansa, jonka rinnalla kellään ei ole oikeutta tallata tätä maata. Miksei voitu vain elää, ilman punaisia kirjoja ja luentoja?

– Olkoon, Hariton, mieti asiaa! Ja älä sinä, Feofan, painosta häntä, se ei ole hyväksi, tuputtaa ajatuksia nuorelle miehelle. Puhuimme ja se riittää, olkoon rauha hänen aatoksissaan, ja Jeesus Kristus ylentäköön hänen henkensä.

Arhip vilkaisee ikoninurkkaa, tekee ristinmerkin ja sujauttaa Kommunistisen puolueen manifestin takaisin takintaskuunsa.

– Mutta minulla on teille, hyvä perhe, vielä toinenkin asia. Jälleen kyläneuvostolta. Sellainen asia, että tulee rahareformi. Kaikki mitä on, vaihdetaan.

Feofan ja Varvara purskahtavat nauruun. Heillä ei

ole mitään vaihdettavaa.

– Eivät ne kai särkiä vastaan rupea vaihtamaan, arvelee Feofan.

Arhip nyökkää.

– Eivätpä niin. Mutta rahaa vaihtavat niin, että joku kopeekka meidän tapaamme, oikeudenmukaisesti, mutta loput – yksi kymmentä vastaan. Jos on kokonainen kultakolikko, jäljelle jää rupla. Jos on rupla, jää kymmenen kopeekkaa. Ja kun edes annettaisiin vaihtaa kaikki... Teitä on kolme – auttakaa, hyvät ihmiset.

Hän kaivelee taas takkiaan. Sieltä tulee esiin aikakauslehteen kääritty setelinippu. Feofanin perhe ei ole aikoihin nähnyt niin paljon rahaa. Taitaa sittenkin olla totta se, mitä kuiskitaan: että oli valta mikä hyvänsä, raha löytää tiensä Arhipin taskuun, vaikka hän elää rehellisesti, kristityn tapaan.

Arhip laskee kolme setelinippua pöydälle.

– Ottakaa, vaihtakaa, ja omantunnon mukaan, tuokaa minulle.

– Totta kai, kylänvanhin, Feofan lupaa sen pidempään miettimättä.

– No mutta hienoa, Arhip sanoo. – Voronjassa on ikonostaasi palanut, Tšornyi Posadissa on rukoushuoneen katto palasina. Minä en unohda niitä tapahtumia, haluan tukea. Siihen nämä rahat ovatkin. Mutta hyvä, jumalan rauhaa teille. Ja pankaa tosiaan ovi säppiin, eihän sitä koskaan tiedä.

Varvara seuraa verhojen raosta, miten Arhipin pitkä hahmo ei käänny satamaan päin. Sinne vievää tietä reunustaa toiselta puolelta ryteikkö ja kaislikko, ja toisessa reunassa talorivissä on kylänvanhimman koti. Mutta Ar-

hip astelee kylänraittia muutaman talon toiseen suuntaan, on liukastua jäisellä portaalla, kopistelee ovelle, ja päästetään sisään.

– Ei koskenutkaan teehen, Varvara toteaa.

Kerrotaan, että Arhipin isällä kasvoi keskellä pirttiä tammi. Miksi pirtissä oli tammi ja mitä siitä seurasi? Paljonkin seurasi, ainakin vanhojen puheiden mukaan. Mutta olipa sen tammipuun kanssa miten hyvänsä, Arhip on perinyt tavallista enemmän mielenlujuutta. Kukaan ei ole määrännyt häntä kylänvanhimmaksi eikä hän ole mitenkään pyrkinyt asemaansa. Kaikki on tapahtunut itsestään, niin kuin tulevat kesät ja talvet, keväät ja syksyt.

Kolkin kylästä ei löydy miestä, joka ei kävisi järvellä kalassa; miehet merellä, naiset pellolla, sanotaan. Arhip ei ole poikkeus; hän keikkuu veneessä, pyytää jäältä. Pilkkimistä hän rakastaa yli kaiken, koska siinä ovat apuna hevoset. Usein hevoset ostetaan vain talven ajaksi, jolloin niitä tarvitaan kymmenien kilometrien pituisiin matkoihin järven jäällä kuljettamaan kalastusvälineitä ja saalista. Sitten saalis viedään kyliin ja kaupunkeihin ja vaihdetaan rahaksi. Mutta Arhipilla on ollut ympäri vuoden neljä tai viisi, joskus useampikin vahva kavioeläin tallossaan – tammat, uljas ori ja vielä varsojakin.

Nytkin Arhip haistaa kodin jo kaukaa hevosen hien ja lannan hajun perusteella. Punavoimien palattua Arhip on kuitenkin jakanut hevoset ympäri kylää, jättänyt vain vanhan tamman ja nuoren tummaverisen siitosorin, josta sanotaan, että siinä on arabialaista.

Arhipin talo on pitkä ja toisesta päästä kaksikerroksinen kuten virolaisilla. Joillain tietysti leimahtaa joskus kateus, että miten tuolla on ja minulla ei, mutta ääneen

kukaan ei uskalla syyttää häntä turhamaisuudesta, sillä on sellaiseen taloon perusteensakin: viisi poikaa asuu edelleen isänsä talossa, yksi vieläpä vaimonsa kanssa, ja hänenhuippuna tytär. Nuorimmat lapset Serafima ja Bogdan ovat peräti kaksoset. Arhipin vaimo kuoli heidän synnytykseensä.

Arhipilla on viisi poikaa – Zosima, Avram, Daniila, Minei, Bogdan –, vahvoja miehiä, rautainen terveys ja rauhallinen luonne kaikilla, yksi on jo ukkomies, muilla on naimaikäiset tytöt kiikarissa. Kylästä ei löydy heille vastusta, mutta kukaan heistä ei voita voimakkuudessa Arhipia itseään, paitsi nuorin, miehen ikää lähestyvä Bogdan. Hän on isäänsäkin pidempi, laiha vartaloltaan, mutta voi sen kummemmin voimia keräilemättä nostaa yksin täysinäisen silakkatynnyrin tai vierittää suuren kiven paikaltaan. Hän on nopein juoksija, ja kun hän tarttuu airoihin, lentää paatti laineilla kuin olisi saanut moottorin. Tytöt katselevat Bogdania ja huokailevat, sillä hän on perinyt äitinsä hienot kasvonpiirteet ja korpinmustat hiukset. Tyttöjen huokauksissa voi kuulla imelien tunteiden ohella annoksen haikeutta – lieneekö synnytyksessä satunut jokin onnettomuus vai onko jumala tuntemattomista syistä määrännyt niin, että Bogdanin silmillä voi katsoa vain sinne minne nenäkin osoittaa. Eivät auta edes pyöreät paksulinssiset silmälasit, joiden aiheuttama optinen harha saa hänen silmänsä näyttämään kummallisen pieniltä. Bogdanin kuulo on tarkka, hän löytää tiensä muiden, ilmaan kirjoitettujen merkkien perusteella, tuntee ihmisetkin askelista, mutta pyydäpä häntä sanomaan, montako venettä on järvellä tai montako pääskystä istuu puhelinlangalla, niin Bogdan ei virka mitään, hän ei näe veneitä, ei huomaa

pääskysiä eikä johtoa.

Siksi onkin aina ollut niin, että kun nuoret miehet lähtevät vanhan uudenvuoden aikoihin^[8] kylälle tekemään kepposiaan, kukaan ei uskalla kutsua Bogdania mukaan. Niin nytkin, maslenitsa-viikon lopussa^[9]. Kylän lapset ja nuoret rakentavat lumilinnoja, kikattavat ja käkättävät, mutta kun ronskimmat nuorukaiset hiipivät omiin oloihinsa kertoakseen keskenään sellaisia juttuja, joita kuullessaan tytöt juoksisivat kiljuen karkuun, ja naukatakseen myötäpäivään kiertävästä pullosta sielun ravintoa, Bogdan jää porukasta. Tytöt kerääntyvät hänen ympärilleen, laulaa lurittelevat, nykivät kädestä – komealla Bogdanilla ei ole kai koskaan ollut aikaa huomata, ettei häntä pidetä aivan samanlaisena kuin muita.

Pian punainen auringonkehrä laskeutuu horisonttiin.

Vanhemmat kyläläiset ovat käyneet välillä pirtissä lämmittelemässä ja palaavat nyt juhlapaikalle. Jättiläis-
mäisellä olkisella maslenitsa-nukella ei ole enää paljon aikaa jäljellä. Koko viikon se on seisonut keskellä kylää, selkä pylvästä vasten ja kokko jalkojensa alla. Kun se lähtee, lähtee talvikin – ja on jo aikakin, sillä pajukossa, joka alkaa sen saman aukion reunasta, on urvut oksissa. Naiset ottavat nukelta korut, huivit ja rievut päältä. Sillä kertaa tikun raapaisee itse Arhip.

[8] Vanha uusivuosi (venäjäksi *Старый Новый год*) tarkoittaa vuodenvaihdetta juliaanisen kalenterin mukaan. Lännessä käytössä olevan gregoriaanisen kalenterin mukaan se osuu 1900- ja 2000-luvulla tammikuun 14. päivään. Vanhaa uuttavuotta juhliitaan pääasiassa slaavilaisissa maissa, mutta myös Sveitsissä (saksaksi alter Silvester) ja Walesissa (kymriksi Hen Galan).

[9] Maslenitsaa eli voiviikkoa (venäjäksi *масленица*) vietetään kahdeksan viikkoa ennen pääsiäistä eli helmikuun lopussa tai maaliskuun alussa

Tarvitaan vain pala tuohta, ja kokko syttyy.

On tyyni sää. Savu nousee korkeuksiin pystysuorana patsaana.

– Juuri kuten on kirjoitettu... Varvara sanoo hiljaa, mutta se kuullaan, nyökytellään.

Liekit nielaisevat nuken, mutta puut palavat vielä kauan ja tulen keskelle pantu vanha männynjuurakko rätisee. Hariton, Pimen, Olimp, Jeremei, Varlam ja Merkul seisovat tulen ympärillä. Ainut pullo, joka on aiemmin kiertänyt, on jo tyhjä. Housuihin tarttunut lumi on alkanut sulaa ihon ja tulen lämmössä. Housut ovat kosteat, tarttuvat ihoon. Saapikkaatkin tuppaavat kostumaan sisältä, vaikka ne on lankattu huolella ennen juhlaa.

Merkul on innoissaan: – No pojat, mitäs sitten? Lähdetäänkö haastamaan voronjalaiset mies miestä vastaan?

– Äh, anna olla, Olimp paheksuu. – Nyt on kaikilla murheita enemmän kuin hevonen jaksaa vetää.

– No mutta, miten sitä saa synnit anteeksi, jos ei lyö nenää veriseksi?

– Jumala on meitä ennenkin rangaissut, riittämiin asti.

– Vot, tulihan sieltä baatjuška^[10], Merkul sanoo pettyneenä. – No tämä oli kai sitten tässä.

Emmehän ole enää lapsia, jotka leikkivät lumessa. Kaikki koteihinsa ja lettuja syömään, heitetään uuninpankalle niin kuin vanhukset...

Muut kääntävät selkensä Merkulille ja alkavat vai-tonaisina tehdä lähtöä.

[10] "Isä-kultaa" tarkoittavaa sanaa (бацюшка) käytetään venäjän kielessä sekä biologisesta isästä että hengellisessä yhteydessä.

– Heeiii, Merkul huhuilee. – Älkää nyt pahastuko, tulkaa, mennään meille. Meidän äidin letut ovat suuria kuin aurinko! Hunajalla vielä voitelee ja kanelia panee päälle.

– Vai kanelia? Varlam teeskentelee hämmästyttä.

– Voi, Merkul, sittenhän me tulemme ja vot, ehkä jäämmekin teille asumaan. Ja sinäkin, Olimp, älä nyt ole nynny. Mennään käymään.

Mutta Merkulin äidillä on kaneli loppu, eikä uutta voi ostaa mistään. Virkamiehet ovat tulleet rekikyöydillä, automaattiseita kantavat miliisit mukanaan, pistäneet kaupan kiinni ja vieneet kaiken vähänkin arvokkaan tavaran mukanaan. Puodinpitäjä istuu kotonaan, matkalauku pakattuna ja rauhoittelee vaimoa, vaikka hänen omat kätensä tärisyvät, sillä pian tullaan varmaan hakemaan. Minne henki pakenet – metsään vai kaupunkiin –, joka tapauksessa kuolet nälkään tai jäät kiinni ja tulet ammuksi.

Kuva: Karl Erik Pirmees

Vahur Afanasjev

Serafima ja Bogdan -katkelma sisältää kaksi ensimmäistä lukua Vahur Afanasjevin samannimisestä romaanista. Se on 560-sivuinen eepos neuvostoajasta, jolloin sortotoimet tuhosivat pienen uskonyhteisön kulttuurin.

Mitä kaukaisemmista maista tarina kertoo, sitä jännittävämpää, ajatteli kirjailija Vahur Afanasjev pitkään. Matkustelu ja ulkomailla asuminen kuitenkin opettivat, että ihmisten elämän perusteet ovat kaikkialla sittenkin samat.

Kolmikymppisenä Afanasjev (s. 1979, Tartto) oivalsi, että eniten tietoa ihmisenä olemisesta saattoi ammentaa omasta kotiympäristöstä. Niinpä hän alkoi löytää romaanin aineksia tutulta seudulta. Afanasjevin vanhemmilla on kesämökki lähellä Peisijärveä. Venäjänkielisten vanhauskoisten asuttamat rantakylät tuntuivat kotimaisen eksoottiselta kuvauskohteelta.

Afanasjev oli julkaissut aiemmin kuusi runokoelmaa, kaksi tarinakokoelmaa, matkakirjan ja kolme romaania, mutta romaani *Serafima ja Bogdan* (2017) oli

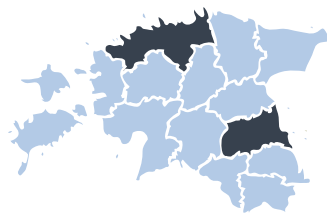
täydellinen läpimurto. Se pysyi kymmenen myydyimmän kirjan joukossa vuoden päivät, kahmi kaikki mahdolliset virolaiset kirjallisuuspalkinnot ja siitä on otettu jo neljä painosta. Kriitikot kiittelivät, ja kansa luki.

Serafima ja Bogdan ovat sisarukset, joiden elämän yhteiskunnan suunnan muutokset määrittävät. Serafima päätyy onnettomaan avioliittoon virolaisen miliisipäällikön kanssa. Bogdan vangitaan, mutta hän onnistuu pakenemaan ja asettuu asumaan metsäpirttiin.

“Värikkäiden kyläihmisten elämänfilosofian avaaminen lomittuu rikoselokuvamaisen koukuttavan juoneen, vanhatestamentillinen kauhu kummalliseen kansanhuumoriin, dokumentaalisuus maagiseen realismiin”, kuvataan takakannessa oivallisesti. Suomentajalle tekstistä tekevät erityisen mielenkiintoisen runsas historiaan ja kulttuurin liittyvä sanasto sekä vanhauskoisten puhumaa venäjää jäljittelevä sanajärjestys. Afanasjev on monin paikoin käyttänyt dialogissa virolle epätyypillistä käänteistä sanajärjestystä, ja hänen ratkaisujaan olen jäljitellyt myös suomennoksessa.

• • •

Outi Hytönen (s. 1988) on urheilu- ja kirjallisuustekstien sekatyöläinen, jonka lempilaji on virolaisen proosan suomentaminen. Hän on suomentanut Kätlin Kaldmaan romanin Islannissa ei ole perhosia (Fabriikki, 2017) ja Kai Aareleidin Korttitalon (S&S, 2018).

Eva Koff
Suomentanut Heidi Iivari

Elokuut 1993 ja 1922

Elokuu 1993

”Mahtavaa!”

”Hyvää ruokahalua.”

”Mistä sä löysit näitä?”

”Ruokalan täti teki.”

”Söin näitä viimeksi kai kymmenvuotiaana mun tädin synttäreillä.”

”Hauska kuulla. Hyvää ruokahalua. Sinä se viisaampana osasit selittää meikäläiselle lääketieteen historiinkin. Saako olla viiniä?”

”Vähän.”

”Antioksidantit, pikkuisen pidempi elämä, rentouttava vaikutus. Ja niin pois päin. Terveysteksi.”

”Samoin.”

Liis tuntee tumman georgialaisen viinin kielellään ja kitalaessaan, kielen reunoilla ja alla, lopuksi kitakielekkeessä ja nielussa. Ruokatorveen valuva viini tuntuu lämpimältä, vatsaan päästyään melkein kuumalta. Aurinko

laskee hitaasti. Taivaan keltaisten, vaaleanpunaisten, violettien, oranssien ja punaisten värien leikki näyttää huikealta panoraamamaalaukselta kymmenkerroksisen sairaalan katolta katsottuna. Työvuoro on päättynyt, Sven ei päivystä tänään. Liisin viimeinen työpäivä on ohi, seuraavalla viikolla alkavat luennot Tartossa. Piknik sairaalan katolla on Svenin järjestämä yllätys heidän välisensä vedonlyönnin voittajalle. Häviäjän tuli järjestää mukava yllätys voittajalle. Liisistä jättiläisvoileivät, viini ja lempeä elokuun ilta auringonlaskuineen korkealla katolla on paljon enemmän kuin mukava yllätys. Sven on varastanut osastolta lakanan ja tehnyt mustalle huopakatolle lumi-valkoisen kattauksen: viinipullo, kaksi lasillista tummanpunaista juomaa, suurilla lautasilla voileivät, joissa on vihreitä purkkiherneitä, sieni- ja perunasalaattia, persiljaa sekä tomaatti-, porkkana- ja hapankurkkuviipaleita. Jälkiruuaksi on suklaarasia, jonka päällä on pieni tyttö ja keltaisia tipuja.

”Mä en olisi millään uskonut, että se herra puhui kumihanskojen sterilisoinnin puolesta jo 1800-luvulla. Olisin tarjonnut täysillä 1900-luvun alkua.”

”Hölmö. Sinähän se lääkäri olet.”

Liis hymyilee niin leveästi, että Sven voisi laskea tytön kaikki kolmekymmentä hammasta ylimmäisiä viisaudenhampaita myöten.

”Hölmö, myönnetään.”

”Itse asiassa tiedän siitä ihan sattumalta, kiitos mummini. Hän se kertoi minulle Zoegen von Manteuffelistä, joka oli kuulemma jopa julkaissut artikkelin steriileistä käsineistä, taisi olla 1897. Muuten, Manteuffelista tulikin maailmankuulu juuri niiden käsineittensä ansiosta. Tyyp-

pi oli kai kotoisin jostakin Virumaan kartanosta. Ja Manteuffelin avioton poika oli mummin sulhanen – mieti sitä! Henrik. Onneton rakkaus.”

”Miten niin onneton?”

Liis kohauttaa olkapäitään.

”Tiedän vain, että ne oli koko elämän ajan kirjeenvaihdossa, aivan Henrikin kuolemaan asti. Henrik muutti kai jo kaksikytluvulla Tukholmaan. Henrikin mukaan kukaan Manteuffelin suvusta ei tiennyt siitä mitään. Isä oli salaa yhteydessä siihen sen aviottomaan poikaan. Manteuffel olisi toivonut Henrikistä lääkäriä. Mutta Henrik oli pesunkestävä humanisti, ei sitä lääketiede kiinnostanut. Henrik halusi vain tutkia kieliä. Myöhemmin se laati jopa viron kielioppikirjoja. Mummilla on vieläkin tallella Henrikin ikivanha nidos. Lopulta tyypistä tulikin kai aika kuuluisa kielitieteilijä Ruotsissa.”

”Vieläkö sun mummilla on ne kirjeet tallella?”

”Joo, mutta ei se ole näyttänyt niitä. Olen kyllä monta kertaa pyytänyt. Ne on ilmeisesti rakkauskirjeitä. Siksi mummi ei näytäkään niitä. Vaikka vaarin kuolemasta on jo yli viiskyt vuotta.”

”Mistä sä päättelet, että ne on rakkauskirjeitä?”

”En mä tiedä. Siltä vain tuntuu.”

”Miltä?”

”Että mummi rakasti Henrikiä. Joka kerta, kun se on puhunut Henrikistä... niiden kirjeenvaihdosta...Tosin olen täysin varma, että mummi rakasti myös vaaria. Nehän sai yhdessä neljä lasta. Ne oli onnellisia yhdessä. Äiti on kertonut paljon siitä, miten läheisiä ne oli, ja mummi on itsekin puhunut pelkkää hyvää vaarista. Mutta mummi jatkoi Henrikille kirjoittamista yli neljäkymmentä vuotta.”

”Kukaan ei voi suojella meitä rakkaudelta, Gulbahar-kaunokaiseni!”

”Joku runo vai?” Liisin silmät kapenevat viiruiksi, ja vasempaan poskeen ilmestyy kaksi syvää hymykuoppaa.

”Se on jostakin näytelmästä, en mä muista mistä, mutta sen tapaista lausetta ne henkilöt toisteli. Kukaan ei voi suojella meitä rakkaudelta, Gulbahar-kaunokaiseni! Jonnekin meikäläisen aivopoimuihin tallentuu runonpätäkkin, kun sitä tarpeeksi monta kertaa toistellaan.”

”Tosi kaunista. Sen kyllä tiesin siitä Manteuffelin ukosta, että se oli vapaussodassa Viron armeijan ylilääkäri ja ylipäätään tärkeä tyyppi. Viron sydänkirurgian uranuurtajia. Suoritti muun muassa Viron ensimmäisen onnistuneen sydänleikkauksen. Vuosi taisi olla 1903. Se poisti elävästä sydäimestä luodin.”

”Luodin? Eihän silloin ollut sotaa.”

”Ehkä kaksintaistelu?”

”Kaksintaistelu Virossa 1900-luvun alussa? Tuskinpa vain.”

”Miksei. Rakkauden tähden.”

”Romantikko.”

”Kuvittele, minä joka olen kumminkin materialisti.”

Punainen pallo on kadonnut taivaalta. Panoraama Mustamäen sairaalan ympärillä on kirkaanvioletti. Sven nostaa piripintaan täytetyn lasinsa ja katsoo auringonlaskua tummanpunaisen viinin läpi.

”Mitkä ne Manteuffelin sterilisoidut käsineet olikaan saksaksi?”

”*Gekochte Hände*, keitettyt kädet.”

Liis nostaa kätensä ylös ja katsoo niitä violettia taivasta vasten. Hänen kätensä ovat tummanvaaleanpunaiset.

”Anna sun käsi.”

Liis ojentaa kätensä korkeammalle. ”Katso, mun kädet on kuin keitettyt, ihan punaiset.”

”Anna käsi.”

Liis ojentaa kätensä puoliksi syötyjen voileipien yli Svenille. Miehen käsi on sileä, lämmin ja kuiva. Liisin käsi on hento ja hieman kostea. Mies vetää Liisin hitaasti ylös risti-istunnasta illan viilentämällä huopakatolla ja vie hänet katon länsipäätyyn. He nojaavat korkeaa reunaa vasten. Parin tunnin takaisesta, metsän yllä olevasta keltaisesta pallosta on jäänyt jäljelle vain hetki hetkeltä tummenevia violetinpunaisia ja vähitellen haihtuvia laineita. He seisovat vierekkäin, kylki kyljessä. Mies ei irrota Liisin kättä, vaan pitää sitä tiukassa otteessaan. Liisin kapea käsivarsi on kiinni Svenin vartalon ja kyynärpään välissä. Hänen kämmenensä on tiukasti miehen kämmenessä kuin se olisi vasta munasta kuoriutunut linnunpoika, jota täytyy suojella iltatuulilta. Auringonlasku sammuu nopeasti, hajoaa hämyisiksi, sameiksi juoviksi. Aivan kuin taivaan värit väsyisivät loistoonsa ja luopuisivat taistelemasta itsensä ja toistensa puolesta. Svenin katse pysähtyy ilmassa leijuvaan laihaan lokkiin, joka näyttää kadottaneen suunnansa. Lintu viipyy parikymmentä sekuntia ilmassa paikallaan, liikuttaa siipiään vain sen verran, ettei putoaisi, tekee sitten päätöksensä ja laskeutuu syöksähtäen yhdelle parvekkeen kaiteelle.

Mies antaa Liisin käsivarren pudota otteestaan, kämmenen kämmenestään. Mutta Liisin käsi ei halua mennä pois. Se jää ilmaan roikkumaan kuin lokki, joka ei

tiedä, mihin laskeutua. Kuin häkistä ulos päässyt kömpelö lintu joka odottaa, että se otettaisiin uudestaan kiinni, vangittaisiin. Että sitä ei vapautettaisi, ei milloinkaan. Sillä vapautta ei tarvita, ei sellaista vapautta. Sellaista vapautta ei ole olemassakaan. Vapautta on vain otteessa, huumavassa ansassa, sulautumisessa, katoamisessa, itsestään luopumisessa, antamisessa, lopullisessa, absoluuttisessa lahjassa, jota ei voi ottaa takaisin. Vapautta on se, kun otat sielusi ja ruumiisi kämmenellesi, nostat ne ilmaan ja annat pois toiselle, rakkaallesi, jollekulle niin vahvalle, että hän lahjaa vastaanottaessaan kykenee muuttumaan Jumalaksi, lahjasi arvoiseksi. Sellaiselle joka ei heitä lahjaasi pois. Ja sinulla, antajalla, ei ole epäilyksen häivääkään. Kevyesti ja huolettomasti ruumiisi ja sielusi liukuvat kämmeneltäsi rakkaasi kämmenelle ja jäävät sille. Tipu, tipu, pysy piilossa, ja rakastettusi pitää sinut piilossa, ei paljasta sinua koskaan, ei kenellekään. Hän pitää sinua lämpimässä kädessään, suojelee sinua sateelta ja kivulta, tuholta, pölyltä ja tulelta, toisilta rakkauksilta, elämältä itseltään. Ja on vain yksi ainoa, jonka hän päästää lähellesi, yksi ainoa joka ei voi satuttaa sinua tai heikentää rakkauttasi, paloitella sitä, anastaa, käyttää hyväkseen, hävittää sitä. Vain sillä yhdellä ainoalla on oikeus sinuun. Ja se on kuolema.

Taivas on nyt melkein pimeä. Liis kääntyy ympäri ja näkee Svenin, joka seisoo keskellä kattoa ja katsoo Liisiä. Valkoinen pöytäliina, suklaarasia, lautaset, ruokailuvälineet ja viinipullo ovat kadonneet. Miehen jalkojen juuressa on avonainen pähvilaatikko. Liis menee Svenin luokse ja katsoo häntä silmiin. Miehen ruskeat kasvot sulautuvat hämärään auringonlaskuun. Hänen auringon vaalentamat hiuksensa ja valkoiset silmämunansa

loistavat melkein epäluonnollisina. Liis juo hyppysiinsä unohtuneen viinilasin tyhjäksi ja antaa sen pudota avo-
naiseen laatikkoon. Maljan jalka särkyy, ja lasi luiskahtaa
kahdessa osassa laatikon pohjalle. Liis astuu laatikon yli
suoraan miehen eteen, hyvin lähelle häntä. He jäävät sei-
somaan vastatusten. Tyttö tuntee hetkeksi nenänpäässään
miehen paidan, siitä tihkuvan kirpeän hienhajun. Hän nos-
taa katseensa ja katsoo miestä. Svenin rennosti riippuva
oikea käsi liikkuu kohti Liisin kasvoja. Liis tuntee kau-
lansa iholla miehen käden liikkeestä väreilevän ilmavir-
ran. Sileä kämmenselkä ja sormenpäät liukuvat kevyesti
tytön vasemman posken yli. Liis sulkee silmänsä ja liikut-
taa päätään ja kaulaansa, jotta miehen hiuksenhieno kos-
ketus muuttuisi vahvemmaksi, muuttuisi painallukseksi,
paineeksi, otteeksi. Jotta miehen käsi liimautuisi hänen
poskeensa ja kaulaansa, kuten heidän jalkapohjansa illan
kostuttamaan huopakattoon.

Tämä katto voisi olla heidän maailmansa, heidän
kotinsa, jota he eivät koskaan jättäisi, jonne he jäisivät. He
voisivat kävellä katolla aikojen loppuun asti, kiikkua maa-
ilman reunalla, puhua niitä näitä. Ja heidän lapsensakin
syntyisivät tällä katolla, kävisivät katolla koulua, oppisi-
vat toivomaan ja uneksimaan. Heidän omenatarhansa olisi
täällä, korkealla Mustamäen yllä, se kantaisi hedelmää pil-
vien tuntumassa. Jokainen katon oksa olisi täynnä kultaisia
hedelmiä. Eikä yksikään hedelmistä olisi kielletty, paha,
mahdoton, vaan jokainen niistä olisi hyvä. Ja omenatarhan
ympärillä kasvaisi tiheä metsä. Koivujen, lehmusten ja
vaahteroiden juuret tunkeutuisivat syvälle kattomultaan.
Siihen he viimeisenä päivänä hautaisivat kaikki vainajan-
sa kerralla, kömpisivät sitten itsekin puunjuurien lomaan

mullan alle. Sillä viimeisen päivän tullessa he olisivat jo vainajia, he kuolisivat samaan aikaan. Kenenkään ei tarvitsisi jäädä yksin eikä suremaan ketään. Yksikään rakas ei jäisi ikävöimään rakastettuaan eikä rakastettu itkemään rakkaansa haudalla. Kaikki kuolisivat kerralla ja olisivat onnellisia olemattomuudessaankin. Ja heidän lihansa ja luunsa muuttuisivat voimaksi ja lannoitteeksi uudelle mullelle, uudelle metsälle, rakkaudelle.

”Mä vien sut kotiin.”

Mies ottaa pahvilaatikon kainaloonsa. He ryömivät kattoluukusta sisälle ja laskeutuvat lyhyet metallipor-
taat alas. Mies painaa hissinnappulaa, ohjauksjärjestelmä käynnistyy. Voi kuulla, miten hissi tulee kaukaa, antaa heille aikaa. Liisin kädet ja jalat ovat raskaat. Hissi pääsee perille, ottaa lahjoittamansa kahdenkymmenen sekunnin mittaisen ajan takaisin, avaa vaivalloisesti ovensa. Liis ja Sven astuvat hissiin. Liis nojaa selkensä ja päänsä hissini ruskeaa, puukuvioista laminaattiseinää vasten ja katsoo miestä silmiin. Miehen katse on vakava, raskas, rauhallinen, jollakin tapaa etäinen ja lainehtiva. Aivan kuin miehen ja tytön välillä ei olisi ilmaa, vaan vettä. Aivan kuin he olisivat jonkun vuosia sitten uponneen laivan hississä ja katsoisivat silmät suurina toisiaan veden alla.

”Liis, mä olen naimisissa. Sä tiesit sen alusta lähtien. Mä en halua pilata sun elämää. Mä en halua pilata mun elämää. Tajuathan sä.”

Miehen ääni on hyvin hiljainen, tukahdutettu. Siitäkin huolimatta jokaisen sanan ja jokaisen tavun voi kuulla täysin selvästi. Mies ei sano mitään muuta. Liis näkee kuplien nousevan miehen sieraimista hissini kattoa kohti. Hän alkaa itkeä, ääneti, niin kuin vain veden alla voi.

Koko hissikori on ääriään myöten täynnä vettä, mutta Liisin poskilta voi erottaa selvästi jokaisen pisaran. Raskaat suolaiset kyyneleet virtaavat hänen poskiltaan alas leukaluun reunaan ja siitä yli. Ne liukenevat hissien ruskeaan veteen, jota valaisee pieni himmeä lamppu. Sven voisi laskea pahvilaatikon maahan, nostaa kätensä ja pyyhkiä Liisin silmistä kyyneleet puhtaalla vasta silitetyllä nenäliinallaan. Mutta niin ei voi tehdä veden alla, joten mies jää paikoilleen seisomaan, kädet läpimärän pahvilaatikon ympäri kiedottuina. Vesi on heidän ympärillään, virtaa veren sijaan heidän suonissaan. Vesi täyttää heidän sydänkammionsa ja sisäelintensä väliset ontelot, muuttaa heidän kehonsa painaviksi, heidän liikkeensä hitaiksi, merkityksettömiksi. Se tukahduttaa heidän äänensä, jotka voisivat kysyä ja vastata, antaa toivoa. Se peittää alleen tuoksut, jotka voisivat näyttää tietä.

Hissi pysähtyy hieman hypähtäen. Ovet avautuvat. Liis ja Sven astuvat sairaalan käytävälle. Vesi virtaa heidän kanssaan ulos hissistä, imeytyy hetkessä sairaalan vaaleanvihreään linoleumilattiaan.

Auto pysähtyy Liisin talon edessä. Mies ottaa hetkeksi tytön käden omaan, hieman viilentyneeseen käteensä, puristaa sitä hieman ja päästää irti. Tyttö ei tunne miehen kosketusta, tämän kämmenen painoa kämmenselällään.

”Pärjäile.”

Tyttö ei kuule sitä yhtä yksinkertaista sanaa, sanan lausuneen miehen hiljaista, heikkoa ääntä. Pärjäile, pärjäile, Liis, pärjäile, ole niin kiltti. Liis lyö autonoven kiinni, menee rappukäytävän ovesta sisään ja lysähtää istumaan betoniportaiden kaarevareunaiselle porrasaskelmalle.

Oven kolahdukseen herännyt koira räksyttää ensimmäisen kerroksen vasemmanpuoleisessa asunnossa.

Elokuu 1922

Elfriede, tervehdys täältä kuukausien, maiden, raiteiden, tuulten, myrskyjen takaa!

Pian yllätyt kuulemastasi. Matkustin tänään bussilla! Kaupungissa, jossa olemme sentään liikkuneet patikkape-lillä, jos ei ole ollut vossikkaan rahaa. Tallinnassa on pan-tu useita busseja liikennöimään. Oi, kylläpä pendelöisin edestakaisin noilla rämillä Fordeilla, jos vain ei tarvitsisi maksaa lipusta (10 markkaa kilometriltä!). Nousin bussiin Tarton-maantieltä ja laskettelin yhtä menoa Venäläiselle torille. Melkoisen ludique (vaan eipä turhan rapide, myön-nettäköön!) ja kehnoista teistä huolimatta kuitenkin con-fortable (raitiovaunullahan ei pääse kaikkialle). Hytkyt kuin hapatettu Lady's finger purkissasi ja ajatuksissasi, seuraillet kansalaisten kummallisuuksia, rouvien ja herro-jen yrityksiä olla elegantteja etc. Ihmettelet varmaan, että olen yhä Tallinnassa ja vasta nyt kirjoitan Sinulle. Olisin kirjoittanut aikaisemmin, mutta koko ajan on ollut tuli hännän alla – enhän ole elänyt täällä tyhjänpäiten, vaan ihmemaassa! Minunhan piti viipyä täällä ennen laivalle menoa vain pari päivää, mutta kappas vain!

Istuhan alas, sulje silmät ja kuvittele, vain kuvit-tele, ei muuta. On yö, myöhäinen iltahetki, elokuu. Toom-pea. Jossakin muurin kupeessa hepokatit huutavat (kyllä, huutavat) lumoavasti, epätoivoisesti kesänkiihkeää huu-

toaan, korviavihlova hymniään helteelle, kesälle. Kuin käyskentelisit maaseudun vehreydessä. Aivan kuin et olisikaan keskiaikaisten ja murenevien muurien kupeessa, vaan suurenmoisella niityllä, jota ihmisjalka ei ole koskettanut...! Ja minut on kutsuttu soirée'lle äidin tuttavan kanssa (jonka asunnossa muuten oleskelen) tai tarkemmin sanottuna äidin sairaalassa työskentelevän professoriherran tuttavan kanssa, joka minua suositteli tilapäiseen majoitukseeni. Soirée on hienomman väen vastaanotto, joka järjestetään joka torstai Toompealla. Siellä pelataan bridgeä ja puhutaan politiikasta, filosofiasta, kirjallisuudesta, historiasta, uskosta, taikauskosta.

Ja puhutaan niin, ettei yksikään litteraatti kykenisi siihen kuuna päivänä...Sinä yllättyneet taas, mitä minä puhun! Minä? Todellako minä Henrik Allikas, elinikäinen saksalaisten vastustaja ja kielen uudistaja, riippumattoman virolaisen ajattelun puolesta puhuja...? Oh, Elfriede, nämä saksalaiset eivät ole niitä saksalaisia, joita olen niin vimmatusti vihannut. Nämä saksalaiset ovat kultturelleja, nöyriä ihmisiä, niin levollisia, puheissaan täsmällisiä, liikuttavan huomaavaisia ja kohteliaita. Katsos, eivät he ole lainkaan niitä, jotka syövät silavaa silavalla, piereskelevät sunnuntaiaamuisin kirkossa ja ryyppäävät nenät oluesta punaisiksi (anna anteeksi, kielenkäyttöni, ystäväseni)! Kyllähän se tiedetään, että Toompean aateli on jostain aivan muuta. Se on aatelia, joka on jo "sulattanut" Viron tasavallan. Kaiken lisäksi se ei ole sitä aatelia, joka lähti häntä koipien välissä Saksaan. Se pysyi uskollisena synnyinmaalleen ja on nyt valmis tekemään virolaisten kanssa yhteistyötä, toimimaan yhtenä rintamana maamme hyväksi. Mutta ei siitä sen enempää.

Siitä eilisiltaisesta vastaanotosta vielä... Sinä et ole saanut kokea vielä mitään sellaista, lapsirukka. Mutta alku oli hämmentävä: täytyi ryömiä matalasta portista, joka oli rakennettu korkealle puupaalun päälle. Niin herran kuin daaminkin täytyi kumartua, ottaa hattu päästään ja pujahtaa sisään – on notkautettava polvia päästäkseen juhliin! Ja näin saavut kauniin palatsin etupihalle (sitäkin kummallisemmalta tuntuu viheliäinen entrée), ympärilläsi on ruusuistutuksia, penkkejä ja kaunis portaali... ja taloon astuessasi näet salin, keltaisen salin! Suuret ikkunat, joista tulvii sisään illan kultaisia säteitä, avautuvat siniselle merelle... Ihmiset juttelevat siellä täällä, miehiä keskenään, osa bridgepöydän ääressä. Daameja, daameja, pukeutuneita daameja (heihin verrattuna virolaisnaiset eivät kannu vaatteita, vaan pulleiden kehojensa ympärille väkerrettyjä kangastilkkuja)...

Vähitellen hämärtyy, sähkövalo ja kynttilät sytytetään samaan aikaan, ei puhettakaan säästäväisyydestä – miksi pitäisikään, eikö olisikin pikkusieluista ajatella, että säästäisimme kauneudessa ja inhimillisten kohtaamisten koreudessa? Se olisi ridicule, n'est-ce pas, ma chère amie? Keskustelu kulkee hillitysti, viisaasti, lempeästi. Minua esitellään siellä ja täällä, eikä yksikään saksalainen kysy, kuka on äitini, kuka isäni ja miksi minä talonpojan pojanpoika olen tunkeutunut Toompean juhlasaliin. Ilta, utu, kuuma kesäyö. Vavahduttavin on vielä näkemättä... Vavahduttavin näky avautuu edessäni, kun viivyttelämään jäänyt seurueemme soljuu talon takana olevaan pikkuruiseen puutarhaan, se on pienoiskoossa oleva Eedenin puutarha – meidän omalla Toompeallamme! Kuvittele, Elfriede: viiniköynnösmaja, joka riippuu ilmassa kuin mestarinkä-

sin puukehikosta rakennettu salainen palatsi. Pääskynpesä, jonka urhea lintu on rakentanut muurin seinään, niin korkealle, että ihmisen pikkumainen tai pedon armoton katse ei tavoita sitä. Ei tuulenvirettäkään. Vielä kymmenen aikaan illalla ilma on hiostava. Vaimeaa puheensorinaa. Maailmaa ja ihmisiä ylentäviä puheenaiheita. Hymyjä. Ei minkäänlaista kiirettä, rehkimistä. Venesataman valot kaukana tervanmustuuttaan kiiltävällä merellä. Kahvia, mustaa mokka kahvia, sekin kuin tervaa. Ja mandariinilikööriä, jumalten juomaa! Makeankirpeää, mehevästi jokaiseen soluun tunkeutuvaa. Yhtä aikaa sekä suloinen lämpö että kirkas ajatuksenjuoksu. Ei minkäänlaista sumeutta, ei minkäänlaista suulaessa tuntuvaa tahmeanhaisevaa ja latteaa kitkeryyttä, joka panisi sopertamaan ja sammuttaisi luovuuden – ei mitään sellaista! Roelan ritarikartanon salaisen reseptin mukaan sekoitettua ihmejuomaa Tallinnan Toompealla – se on elämää!

Tietäisitpä vain, ystävä hyvä, miten toisenlainen elämänmaku täällä on verrattuna meidän pieneen raakapuusta kyhättyyn Tarttoomme. Älä itke kateudesta, Elfriede, pikemminkin naura! Iloitse siitä, että ihmisen on mahdollista kokea jotakin tällaista ilman, että tarvitsisi matkustaa Italiaan ja maksaa maltaita junamatkoista, hotellihuoneista, välimerellisistä maisemista ja ruoista. Paratiisi onkin täällä, meidän maassamme, vain parin sadan kilometrin päässä takapihojemme mutakuopista. Tämän olen saanut oppia.

Jos vain ennätän, kirjoitan vielä ennen Tukholman-laivalle menoa. Mutta älä odota, älä odota mitään. Sinä tiedät, että olen arvaamattomien fantasioiden vangitsema puolimaallinen olento (toisin sanoen kameleontti

tai tarkemmin ottaen labyrintti). Älä odota minulta mitään maallista, ei mitään lihaa ja verta olevaa, ei mitään käsin kosketeltavaa tai tavanomaista (kuten avio- tai konkubiiniliittoa). Minua ei voikaan koskettaa ihmiskädellä – olkoonkin että suurin haaveeni on (tiedän hyvin, että se on paradoksi!) antaa jonkun epämaallisen hienostuneen olennon kerrankin koskettaa itseäni, aidosti ja lihallisesti – koska minua ei ole olemassa.

Sinun, Henrik

”Elfriede!”

Elfi nousee klosetinpytyltä ylös.

”Elfriede!”

”Täällä!”

”Viisi minuuttia! Hermanin esitys on juuri loppumassa. Tauon jälkeen on sinun vuorosi.”

”Tullaan!”

Elfi sulkee pienellä käsialalla reunasta reunaan kirjoitetun paperiarkin kirjekuoreen ja sujauttaa sen aamutakin taskuun, äidin kirjeen viereen. Henrikin kauan odotettu, täällä Le Mimosa -ravintelin klosetissa kahdeksan kertaa puhki luettu kirje. Ja vain kerran luettu äidin kirje, sekin hätäisesti, rivien yli hyppien, kuin paeten. Mutta Elfi ei voi olla ymmärtämättä, vääjäämättömästi, miltei vastoin tahtoaan, että kiirehtimisestä ja pakenemisestä ei ole apua. Pari minuuttia äidin kirjeelle, ja muistiin iskostuvat äidin rivit, hänen äänensä jää soimaan – *lähetän Sinulle paljon terveisiä, rakas tyttäreni, ehkä näemme vielä, ehkä jo keväällä, kun vihdoin viimein pääsen kotiin täältä mur-*

heellisesta paratiisista.

Rivien reunassa on kuin naulalla kiinnitettyjä muistikuvia päättävästä kesästä joka ei katoa, ei edes haa- listu. Kuvat pitkästä matkasta vieraalle maalle äidin luok- se: Sveitsi, raikas varhainen aamu. Äiti seisoo suurella puuterassilla, yksi käsi kaiteella, toinen rinnalla, hiuksen- hieno hymy huulillaan. Taaempänä, aamuhämyssä, hohtaa sininen vuori. Äiti, joka lepää lepotuolissa ja siristää sil- miään kirkkaassa valossa. Äiti, joka istuu sängynlaidalla huoneessa, jossa on korkea katto ja valkoiset seinät. Äiti, joka ei ole koskaan aikaisemmin ollut niin laiha, etäinen ja hiljainen, osa sitä mahtipontista maisemaa. Neljäkym- menuotias äiti, jonka lapset ovat lähteneet kotoa, ja jon- ka aviomies on tarpeeksi varakas lähettääkseen vaimon- sa Eurooppaan voimistumaan, parantumaan. Ja aviomies ajattelee, että joka tapauksessa Leysin neitseellinen ilma ei voi tehdä muuta kuin hyvää äidin väsyneille keuhkoil- le ja murheelliselle sydämelle. Vain hyvää, ei ainakaan pahaa. Sillä mitä muuta kuin hyvää voivat tehdä rauha ja hiljaisuus, henkilökohtainen sylkykuppi, hymyilevät hoi- tajattaret ja kiireettömät ruokailut terassilla yksinomaan ylempään luokkaan kuuluvien sanatoriopotilaiden kanssa. Tuntien mittaiset pakolliset ja rentouttavat päiväunet ter- rassilla, toivoa-antava valohoito.

Ja kaikkia näitä naisia yhdistää väistämättömästi se, että he päätyvät prototyypisiksi henkilöhahmoiksi tu- levaisuuden kirjallisuuteen; sanatorion aurinkoisilla teras- seilla heidän täytyy rakastua yhä uudelleen ja uudelleen omiin lääkäreihinsä ja kaunosieluisiin ja läpikuultavan kehon omaaviin potilastovereihinsa, jotka hymyilevät rau- keasti, *rakastan teitä, rakastan sinua.*

Äiti.

Anna minulle anteeksi: Henrikin kirje satuttaa minua enemmän kuin sinun kirjeesi. Siitäkin huolimatta, että ymmärrän, mitä haluat sanoa. *Rakas tyttäreni*. Niin sinä et ole koskaan aikaisemmin sanonut minulle.

Äiti!

Jos osaisin, keksisin streptomysiinin, hävittäisin sinun ja sen väliltä ne kaksikymmentä pitkää ja kylmää vuotta. Saisin streptomysiinin valmiiksi juuri nyt, kun se on sinulle elämän ja kuoleman kysymys. Sekoittaisin sellaisen lääkkeen, joka verenkiertoon päästyään ja Kochin sauvabakteerit tuhottuaan ei sokeuttaisi sinua, ei aiheuttaisi tasapainohäiriöitä tai halvaannuttaisi myrkyllään korviasi. Sinä kuulisit, näkisit, kävelisit vaivatta elämäsi loppuun asti. Ja minä keksisin isoniatsidin, rifampisiinin, etambutolin, pyratsiiniamidin, sykloseriinin, ofloksasiinin ja kapreomysiinin, jotta toisetkin äidit kuulisivat ja näkisivät. Jotta heillä olisi jalat joilla kävellä ja kädet joilla suojella lapsiaan niin kauan kuin siihen on tarvetta. Ja he kuolisivat vasta sitten, kun kaikki on tehty, hiljakse, vanhat äidit nukkuisivat rauhallisesti pois omissa sängyissään. Ja Jumala ottaisit heidät vastaan.

Anna minulle anteeksi, äiti, että kirjoitan yhä Henrikille. En jätä häntä, en luovu hänestä, vaikkei häntä olisikaan olemassa. Sydän takoen odotan hänen kirjettään aivan kuin koko elämäni riippuisi sen saapumisesta tai saapumattomuudesta.

Anna minulle anteeksi tämä viheliäinen ja savuinen Le Mimosa, johon aurinko ei paista, kellari, josta sinä parvekkeellasi aurinkokylpyjä ottaessasi et tiedä mitään.

Anna minulle anteeksi nämä laulut: *Grazy Blues*, *Nuits de Chine* ja *Come On And Baby Me*. Nämä paperossit, öiksi venyvät illat, joita vietän Oton ja Hermanin kanssa pitkien ja pitkäveisten yliopistopäivien päätteeksi tässä kellaris- sa. Anna minulle anteeksi nauru ja unohdus, jotka täällä hallitsevat. *Sur cette terr' ma seul' joie, mon seul bonheur, c'est mon homme, et même la nuit quand je rêve c'est de lui.*

Äiti, tämä on minun elämäni, ja juuri nyt kukaan eikä mikään ei voi muuttaa sitä toisenlaiseksi. Kuten ei kukaan eikä mikään voi muuttaa sinun tautiasi tai Henrikin luontoa toisenlaiseksi. Siksi en halua, että saat tietää. En halua sinun tietävän sitäkään, miten kahden kuukauden kuluttua fasistit marssivat Roomaan, ja Italian kunin- gas nimittää Mussolinin pääministeriksi. Että joulukuun toiseksi viimeisenä päivänä solmitaan liittosopimus, ja Neuvostoliitto saa alkunsa. Että vuoden päästä Münche- nissä Hitler pyrkii ensimmäistä kertaa valtaan, että hänet vangitaan, ja vankeudessa hän alkaa kirjoittaa kirjaa ni- meltään *Mein Kampf. Mon Combat. My Struggle*. Omassa ahdasmielisyydessään painivan ihmisolennon kärsimykset saavat sanallisen muodon. Katsokaahan, tämä on *minun taisteluni*, kaikkialla maailmassa siteerattu suurteos, jonka myöhempi valtakunnankansleri antaa lahjoittaa jokaisel- le *Reichissä* avoimelle rakastavalle pariskunnalle. Teos josta tehdään Japanissa manga vuosisadan lopussa.

Äiti, en halua sinun tietävän, että kuulu tuskin kymmentä vuotta ja yksikään missä tahansa päin Saksaa puistoon kävelyllä sattunut juutalainen ei saa enää istuutua penkille, ei toviksikaan. Että siihen ei oikeuta väsymys, sairaus, kahdeksänkymmenen, yhdeksänkymmenen tai

sadan vuoden ikä, mikään ei oikeuta sinua, jos olet juutalainen etkä alistu. Jos olet juutalainen ja nostat päätäsi, istuudut hetkeksi penkille lepuuttamaan jalkojasi – ei, jos olet juutalainen, et istuudu. Jos olet juutalainen, nostat pääsi vain jotta sen osat mitattaisiin ja kirjattaisiin taulukoon: otsa, leuka, nenä, poskipääät senttimetrin, millimetrin tarkkuudella. Sillä *juutalaisella on hajottava vaikutus missä tahansa häntä tavataankin. Näin ollen häntä ei voi määrittellä hyväksi tai pahaksi yksilöksi. Juutalainen on loinen, joka tunkeutuu eri rotuihin hävittäen niitä. Juutalaisen käyttäytymistä ohjaa hänen rotunsa. Emme voi syyttää tuberkuloosibakteeria sen toiminnasta, joka merkitsee ihmiselle vahinkoa mutta bakteerille itselleen elämää, mutta meillä on silti olemassaolomme takaamiseksi oikeus ja suorastaan velvollisuus taistella tuberkuloosia vastaan ja tuhota sen aiheuttajat. Juutalaisesta ja hänen toiminnastaan on kehittynyt tuhansien vuosien kuluessa rotua hävittävä tuberkuloosi. Juutalaisvastainen taistelu tarkoittaa juutalaisten tuhoamista.*

Äiti, en halua, että tietäisit, lukisit näitä rivejä, Hitlerin vastausta Adolf Gemlichille juutalaiskysymyksessä, kun on kulunut vasta vuosi suuren sodan loppumisesta. En halua, että lukisit isän miltei puoli vuotta Siperiasta Tarttoon matkanneita kulmikkaita rivejä rypistyneellä paperinpalalla, jonka Adele-täti saa yli vuoden kestäneen hiljaisuuden jälkeen heinäkuussa 1942. *Hyvää uutta vuotta, kunpa tämä sota vihdoinkin loppuisi, me pärjäämme, terveyttä, Adele.* Eikä isällä ole vielä aavistustakaan, että vankileirin tutkintakomissio on jo tuominnut hänet syylliseksi ja että pari päivää myöhemmin hänet teloitetaan. On hyvä, että isä ei tiedä; että hän toivoo loppuun asti; että

hänen mielessään säilyy viimeiseen hetkeen asti se ihana päivä, jolloin hän pääsee takaisin myllylle. On hyvä, ettet sinä tiedä etkä näe isän viimeistä talvea.

Otto on lähellä, Elfin takana ja painaa hänet syleilynsä. Elfi horjahtelee, melkein kaatuu, mutta näyttämön punaiset samettiverhot pitävät hänet pystyssä. Verhot ovat kuin kankainen kielo, joka kietoo Elfin ja Oton tiukasti sisäänsä.

”Lopeta!”

”Mitä lopeta, vastahan minä pääsin alkuun...”

Otto ujuttaa kätensä Elfin kyljille ja painaa molemmat peukalonsa ja etusormensa hänen kylkiluittensa väliin.

”Lopetaaa...!” Elfi nauraa ja yrittää rimpuilla nuorukaisen otteesta. Otto painaa käsivartensa tiukasti Elfin ympärille, hänen huulensa koskettavat Elfin korvaa.

”Sinä tulet minulle.”

”Enpäs!”

”Tuletpas.”

”Minä en tule sinulle, Otto, sinä tiedät sen.”

”Tuletpas! Tuletpas! Tuletpas!” Otto alkaa liikutella sormiaan Elfin kylkiluitten välissä.”

”Ja entäs jos tulenkin!”

Elfi rimpuilee nauraen itsensä irti, pujahtaa nopeasti verhojen väliin, juoksee karkuun. Le Mimosan kellari on labyrintti, jossa on kapeita käytäviä, ovia ja yllättäviä syvennyksiä. Elfi on jänis, jolla on gepardi kannoillaan, ja jänis poukkoilee vasemmalle ja oikealle. Otto on sulava-liikkeinen peto, joka kävelee etukäpäpäpäällä Le Mimosan lavalla, nielee tulta ja voi saalista takaa ajaessaan juosta sata kilometriä tunnissa. Mutta käytävä on kapea ja sala-

kavala. Jänis pujahtaa pitkän poukkoilun jälkeen yhden syvennyksen edessä olevan verhon taakse ja pidättää hengitystään. Gepardi ei kuule jäniksen tukahdutettua hengitystä, sen sydämenlyöntejä. Gepardi rynnistää eteenpäin, kohti klosetteja ja yläkertaan vieviä portaita. Se nuuskii portaikon alta, katsoo klosettiin, ei löydä jänistä, kiipeää portaita ylös, sillä juuri sinne se pieni urhea jänis on voinut paeta. Jänis kuulostelee, gepardin kevyet askeleet nousevat portaita. Jänis kiirehtii syvennyksestä pois, hyppää naisten buduaariin, ja kliks-klaks, jänis lukitsee oven sisäpuolelta. Nyt saa gepardi etsiä itselleen muuta syötävää. Jänistä se Karlovan suutarinpoika ja Le Mimosan pitkäaikainen artisti ei saa.

Labyrintti on pelastanut jäniksen. Labyrintit voivat sekä pelastaa että tuhota. Labyrinteissa voi muuttua näkymättömäksi, kadota, mutta itseään niissä ei voi löytää. Jänis istuu peilin edessä olevalle tuolille, nauraa kovaa, gepardi ei voi kuulla enää. Jänis antaa päänsä painua tuolin selkänojalle, sulkee silmänsä. Gepardi on itse asiassa kiltti poika, välittää jäniksestä, ikävöi jänistä, auttaa jänistä pienimmästäkin vihjeestä. Elfi katsoo peiliin. Peilistä näkyy äiti, kauempana äidin selän takana Les Dents du Midi, lumihuippuiset *etelän hampaat*, jotka osuvat silmiin aina ensimmäisenä sanatorion parvekkeelle astuttaessa. Peilistä näkyy Henrik, hänen sileäihoiset sormensa, otsa ja katse, josta näkee, että hän ei koskaan ala rakastaa ketään ihmistä. Että hän rakastaa aina vain ajatuksia, kysymyksiä, tuonpuoleista, kangastuksia, fatamorganeja, kielen Eldoradoa, missä kullan sijaan kaivetaan sanoja. Peilistä näkyy itsepäisyys, usko siihen, että kaksikymmenvuotiaana kaikki riippuu sinusta itsestäsi. Että elämä alkaa sinusta

ja loppuu sinuun. Että lopuksi et kuulu perheeseen, sukupuuhun, seurakuntaan, kansaan, maahan, maanosaan etkä planeettaan, et riipu niistä. On vain sinä itse.

Carles li reis, nostre emperere magnes! Mitä hyötyä on Kaarle Suuresta, keisarista, valloituksista, vieraasta eepoksesta, joka on kirjoitettu vielä vieraammalla muinaisranskalla? Mitä hyötyä on yliopistosta, kun haluat tietää kuka olet? Tässä ja nyt Tarton kaupungissa vuonna 1922, missä kaikki näyttää olevan unta. Ja kolmekymmentäyhdeksänvuotiaalle runoilija Suitsille *loistaa valo puhdas, kirkas, virtaa suonten veri kuulas, täyttää koko sydämen, lemmi, lemmi sulle kuiskaa, hellää hellempänä loistaa kevätaamu kasteinen.*

Elfi katsoo peiliin eikä ymmärrä vielä, että hän ei etsi itseään vaan rakkautta. Hänen vasen kulmakarvansa kohoo rohkeasti ylös oikean jäädessä paikalleen. Hänen ei tarvitse pyytää keneltäkään anteeksi. Ei äidiltäkään. Äiti, tiedätkö mitä minä vielä lauloin tänään? *My heart's in the Highlands*, sitä minä lauloin sinulle, joka olet ylhäällä vuorilla. Sinä seuraat potilastoveriltasi, maantieteen professorilta lainatulla kaukoputkella, miten vuorikauris seisoo sanatoriota vastapäätä olevalla mäenrinteellä monta tuntia yhdessä ja samassa paikassa, jähmettyneenä kuin pelkäisi liikahtaa paikoiltaan. Aivan kuin kallionkieleke olisi sille liian jyrkkä. Joku harmaakasvoinen ja laiha herra puhuttelee sinua, vastaat hänelle ystävällisesti tajuumatta mitä. Olet keskittynyt kauriiseen, tasapainoharjoitukseen, josta sen elämä riippuu. Kun katsot uudestaan kaukoputken läpi, kauris on kadonnut. Siirät kaukoputken pois kasvoiltasi. Kevyt, kuiva tuuli puhaltaa. Kirkkaassa auringonpaisteessa toisella puolella laaksoa kohoo koskematon, neitseelli-

nen sininen vuori. Se on ainoa asia, jota sydämesi halajaa nyt, kun et enää jaksa, siellä vieraalla maalla.

My heart's in the Highlands. Äiti, on hyvä, ettet tiedä. *Lähetän Sinulle paljon terveisiä, ehkä näemme vielä, ehkä jo keväällä pääsen pois täältä murheellisesta paratiisista.*

Kuva: Jari Duhon

Eva Koff

Kirjailija, kääntäjä ja ranskan kielen opettaja Eva Koff (s. 1973 Tallinnassa) on kirjoittanut useita lastenkirjoja ja -näytelmiä sekä käsikirjoittanut lastenohjelmia radiolle ja televisiolle. *Sinine mägi* (“Sininen vuori”, Varrak, 2017) on Koffin ensimmäinen romaani. Se sijoittui Viron kirjailijaliiton romaanikäsikirjoituskilpailussa toiseksi vuonna 2017. Seuraavana vuonna romaanin “notkea, suorastaan loitsunnaksi kohoava kieli” toi Koffille Vuoden kirjailija -tunnustuksen.

Luin yli 400-sivuisen romaanin hurmaantuneena läpi kolmessa päivässä. Se on runollinen ja filosofinen kollaasi kolmen sukupolven nuoren ja intohimoisen naisen valinnoista ja oman kutsumuksen löytämisestä Viron lähimenneisyyden murroskohdissa. Vaikka romaani käsittelee paljon rakkauden mahdottomuutta, se ei ole sentimentaalinen; kirjailija liikkuu taitavasti erilaisissa rekistereissä, pakahduttavasta haikeudesta kylmän objektiiviseen lääketieteen kieleen.

Romaanin päähenkilöksi nousee 1990-luvun alussa Tartossa opiskelijaelämää viettävä ja Tallinnassa työskentelevä lääketieteen opiskelija Liis. Liisin isoäidin Elfrieden (Elfi) nuoruusvuodet puolestaan sijoittuvat juuri itsenäistyneeseen ja kielikysymyksestä kuohuvaan Viroon 1920-luvulla. Koff on kertonut laulajaksi kouluttautuneen Elfien olevan hänen oman isoäitinsä prototyyppe. Kolmas vahva naishahmo on Liisin isotäti Adele, joka muuttaa ensimmäisen maailmansodan kynnyksellä maalta Tarttoon elättääkseen itsensä ja aviottoman lapsensa valokuvaajana.

Olen kääntänyt kaksi lukua, jotka eivät ole romaanissa peräkkäin mutta silti luontevassa vuoropuhelussa keskenään. Luvut havainnollistavat, miten samankaltaisia tunteita Liis ja Elfi joutuvat käymään läpi aivan eri vuosikymmeninä.

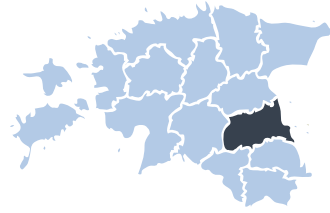
Ensimmäisen katkelman näyttämönä on Tallinnan Mustamäen sairaala elokuussa 1993. Sairaalan katto on Liisin sisäisen kamppailun mikromaailma, jossa hän joutuu hyvästelemään rakastettunsa Svenin. Toisen katkelman tapahtumapaikkana on hämyinen Le Mimosa -klubi Tartossa elokuussa 1922. Elfi on paennut klubille yliopistokriisiään, äitinsä sairautta ja kaipuutaan saavuttamattomaan Henrikiin. Mutta juuri niitä Elfi ei pääse pakoon.

Koff säväyttää maantieteellisellä ja historiallisella tarkkuudella, mutta toisaalta hän on ujuttanut romaaniinsa myös täysin fiktiivisiä miljöitä. Tartossa ei ole ollut koskaan Le Mimosa -nimistä klubia. Se keksittiin vasta käännösprosessin aikana. Romaanissa klubin nimi on Le Repos. Myöskään sellaista paikkaa ei ole ollut Tartossa. Sitä vastoin samanniminen legendaarinen ravintola on ollut ja

on yhä Tallinnassa. Jotta Le Repos ei veisi tahattomasta lukijan ajatuksia Tartosta Tallinnaan, päätimme kirjailijan kanssa muuttaa klubin Le Mimosaksi.

• • •

Heidi Iivari (s. 1974) on tartonsuomalainen sanatyöläinen. Kääntämisen lisäksi hän kirjoittaa ja luennoi kirjallisuudesta ja virolaisesta kulttuurista sekä opettaa suomea. Iivari tunnetaan myös lavarunoilijana ja hänen Tartto-aiheisia runojaan voi lukea Viron runokartalta.

Silvia Urgas
Suomentanut Annamari Typpö

Vabrikukatu kolme

vabrikukadulla on vaaleanpunainen kivitalo
talo numero kolme
vaikka ei numerolla ole merkitystä
sitä taloa ei voi sekoittaa
mihinkään toiseen taloon
ei vabrikukadulla
eikä muualla

siitä huokuu menneiden aikojen toivo
parempien aikojen nälkä
(suuri kertomus
jos sallitte)

iso kaupunki
todellinen paikka
eikä mikään imperiumin
perimmäisessä nurkassa
tai valtakunnan rajalla aina sijainnut tartto

en oikein tiedä
kumpi vaihtoehto on pahempi

enkä ole aivan varma siitäkään
kummasta nyt on kyse

vabrikukadulla aika alkaa
kelautua hiljalleen taaksepäin
niin kuin polkupyörän ketjut tai katkennut kasettinauha
ei ole enää tulevaisuutta

on vain tämä hetki
jota ei voi kokea
ilman kaikkea edeltävää

miksi tuo typerä lautasantenni kunniamerkkinä rinnassa
miksi tunkkaiset umpioikkunat
miksi teeskennellä
että meistä voi vielä joskus tulla jotain
mitä emme ole

tuo ikkuna
joka roikkuu kehyksissä vain yhdestä nurkastaan
tietää
mistä minä puhun

vabrikukatu kolmen parvekkeet
ja kurvit
ja kaaret tietävät
mistä minä puhun
mutta uudet kerrostalot

anna haava- ja vabrikukadun kulmassa
eivät tiedä

aivan kuin ne luulisivat vieläkin
että tartto on oikeasti olemassa
että tarttoa pitää pystyssä jokin muukin
kuin nuorten ja boheemien
ja erityisesti nuorten boheemien innostus

eikä tartto vajoaisi kasaan sillä hetkellä
kun tuon sadun tilalle
astuu itäeurooppalaisen pikkukaupungin todellisuus

tuo uljaslatvuksinen tammi
jota ei vielä ole kaadettu
tietää erityisen hyvin
mistä minä puhun

se muistaa ajat
jolloin ylväs suoralinjainen puistokatu rakennettiin
kauppa kukoisti
teollisuus kasvoi
ja venäjän keisarikunnan tehtailijat rakensivat kokonaisen
kadun vain siksi
että siellä koittaisi uninen etelä-viron sunnuntai

kaikessa mahtavuudessaan ja teennäisyydessään
t y p e r ä vabrikukatu kolme
on ottanut todellisuuteni haltuun
enkä edes huomaa
ettei kävellä voi lehtiä kahistelematta

syksy on melkein ovella
aivan kuin kesä
ei olisi koskaan edes ollut mahdollinen
aivan kuin ei olisi koskaan edes ollut mahdollista
että vabrikukatu on suuri teollisuusalue
varakkaan liikemiehen magnum opus

haluaisin matkustaa ajassa sata vuotta eteenpäin
kokea saman jonkin neinar selin rahatornin edessä
aikana
jolloin kukaan ei osaa enää ikävöidä pirogovin mäen
rinteitä
ülkoolikadun luksushotellin takana
jolloin kukaan ei muista avointa tilaa taskun ja plaskun
tilalla

ne ajat ovat melkein täällä
tuskin muistan vanhaa kauppakeskusta
josta on jo tulossa uusi kauppakeskus
ja uudesta kauppakeskuksesta vanha kauppakeskus
ja vabrikukadulla tehtaista muistuttaa enää vain nimi
ja kesä on kesä vain nimeltään
ja kun näen talon pihalta näitusekadun uudet kerrostalot
minua puistattaa

syksy on melkein käsillä
ja ensimmäinen syyskuuta
lähtevät monet meistä jälleen kouluun

että meistä tulisi vähän enemmän
kuin alun perin olimme

että tutkisimme omilla tyhjillä tonteillamme
kerrostalojen rakentamisen mahdollisuutta
ja vaikka
mitään koulua ei enää olisi
on syyskuussa vaikea päästä eroon ajatuksesta
että kuitenkin voisi

voisi rakentaa itsestään suuren ja mahtavan kaupungin
perustaa sinne tehtaita
ja lähistölle asuintaloja
joista ehtii työmaalle parissa minuutissa
tai no
ehkä ei kannata ajatella liikaa työläisten hyvinvointia
vaan sitä
että heidät voisi pitää tiukasti talutusnuorassa
vai eikö se talo kaikessa komeudessaan olekaan
työläisten asuintalo
vaan tarkoitettu magnaateille itselleen
en tiedä
ja mitä vähemmän tiedän
sitä helpompi on uskoa
että aivan kaikki on mahdollista

schrödinger ja muut kissat

toisaalta vabrikukadulla minulla on aina sellainen varma
ja lohdullinen tunne
että jos meistä ei mitään muuta tule
eikä ole tullutkaan
voimme ainakin olla kuin tartto

pieniä
olen sen jo melkein hyväksynyt
vaikkakaan en täysin
ei tämä kuitenkaan pahin paikka ole

niin vaikeaa
on päästää irti kaduista
kieli unohtuu
lankapuhelinten numerot unohtuvat
isoäidin tekemän ruoan maku unohtuu

mutta kaikki nämä paikat jäävät pysyvästi mieleen
ja jäljelle
vielä silloinkin kun niiden aika on jo ohi

vabrikukadulla on mahdotonta ajatella tulevaisuutta
sitä varten kävelen anna haava -kadun kulmaan
syksy on nurkan takana
ja minä melkein unelmoin seuraavasta kerrostalosta
ja seuraavasta syyskuusta
niin kauan
kun niitä ei vielä ole
on kaikki mahdollista

schrödinger ja muut kissat

Silvia Urgas

Silvia Urgasin kertova runo *Vabriku kolm* on alun perin kirjoitettu hieman pidemmässä muodossa Tarton UIT-kaupunkifestivaalille vuonna 2015. Kyse oli paikkalähtöisen kirjallisuuden projektista, jossa joukko kirjailijoita asettui festivaalijärjestäjien valitsemiin paikkoihin ja kirjoitti niiden herättämistä tunteista ja ajatuksista. Tämän jälkeen tekstit äänitettiin ja julkaistiin SoundCloud-palvelussa. Nippernaatiin suomennettu lyhennetty versio ilmestyi *Värske Rõhk* -lehdessä myöhemmin samana vuonna.

Silvia Urgas (s. 1992) on virolainen kirjailija ja musiikkikriitikko, ammatiltaan juristi. Hänen runojaan, arvostelujaan ja artikkeleitaan on julkaistu useissa virolaisissa medioissa. Urgasin ensimmäinen ja toistaiseksi ainoa runokokoelma *Siht/koht* ilmestyi vuonna 2015. Se voitti Betti Alverin esikoispalkinnon vuonna 2016 ja oli ehdolla Viron kulttuurirahaston kirjallisuuspalkinnon saajaksi vuonna 2017.

Tartto on Haapsalussa syntyneelle ja nykyisin Tal-

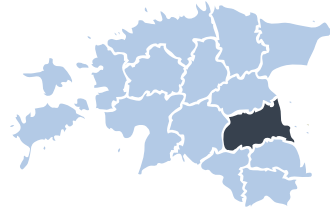
linnassa asuvalle Urgasille opiskeluaikojen kotikaupunki. Urgas valmistui Tarton yliopistosta oikeustieteen kandidaatiksi vuonna 2015 ja yhteiskuntatieteiden maisteriksi vuonna 2017. Haastatteluissa Urgas kertoo mieltyneensä Tarttoon, ja kaupunki on jättänyt jälkensä myös hänen tuotantoonsa. Tarton kulmakunnat ja kaupungin elämänrytmi ovat aistittavissa myös muun muassa *Siht/koht*-kokoelman runoissa.

Nyt suomennetussa runossa esiintyvä Vabrikukatu sijaitsee Vaksalin kaupunginosassa lähellä Tarton rautatieasemaa, jonka mukaan kaupunginosa on aikanaan nimetty. Runolle nimen antanutta kivitaloa osoitteessa Vabriku 3 puolestaan kuvataan yhdeksi Tarton jugendhelmistä.

Urgasin tyyliä on luonnehdittu melankoliseksi ja pohdiskeleväksi, helposti lähestyttäväksi arkirunoudeksi. Kuvaus sopii hyvin myös ”Vabrikukatu kolmeen”, jonka haikeasta nostalgiasta saa suomalainenkin lukija vaivattomasti otteen, vaikkei Tarttoa tuntisikaan. Viron henkiseksi pääkaupungiksi kutsuttu Tartto on maan toiseksi suurin kaupunki, mutta kaukana maailman polttopisteistä. Silti sielläkin vanhat rakennukset ja tyhjät tilat yksi toisensa jälkeen katoavat ja tilalle nousee toinen toistaan suurempia ja komeampia kauppakeskuksia ja toimistorneja. Urgas pohtii teksteissään ajan kulua, kaupungin muutosta ja kaiken katoavaisuutta omakohtaisesti ja johdattaa lukijankin samoihin tunnelmiin.

• • •

Annamari Typpö (s. 1971) on vapaa toimittaja ja kääntäjä sekä sanataide- ja kirjallisuusterapiaohjaaja. Suomentaminen tarjoaa hänelle mahdollisuuden yhdistää kaksi suurta rakkautta: kielen ja kirjallisuuden. Kääntämiseen väistämättä liittyvä salapoliisityö ja soljuvan ilmaisun etsiminen ovat haasteita, joihin hän ei kyllästy.

Timo Maran
Suomentanut Katja Meriluoto

Kätketty Tartto

Marraskuun loppu. Miinus viisi. Kuljen
Toomemäen poikki, Ruotsin bastionin raunioiden
ja Baerin patsaan välistä. Maa höyryää,
multaa ja lehtiä peittää valkoinen kuura.
Ilma on kirkas, aurinko kulkee hiukan kallellaan jossain
Tähtitornin takana. Värit ovat raikkaat,
sinertävät. Puiden latvat ojentautuvat,
taivas käy yhä korkeammaksi.
Tuomiokirkon kaksi terrakotanpunaista tornia
kohottautuu ylös, Kassitoome vajoaa
syvyyksiin. Keskustan piipuista
nousee savua, valkeita hentoja lankoja, jotka
kohoavat, kunnes katoavat. Huomaan,
että joku on tökännyt Kristjan Jaakin kouraan
jättimäisen nuppineulan, jonka nuppi on taivaassa ja
terä maan sydämessä. Tarton kätketty vertikaali.

•

Olen menossa torille ostamaan sipulia ja kinkkua,
kun runoilija Luulur tarraa minua hihasta.
Selittää selittämistään ensi vuoden festivaalista,
silmät vilkkuen, parta pörröllään.
Katson häntä ja tajuan äkkiä, että jos
häntä ei olisi juttuineen ja juonineen,
jos ei olisi Sveniä ja Määrilehteä, Mikaa ja Berkiä,
Merilaita, Lillemetsiä, Runnelia.
Jos tätä metsää ei olisi.
Niin, toden totta... Olisiko meistä täällä
varjoakaan?

•

Myötäillä jokea yhtä mietteliäästi kuin se virtaa,
tehdä samat käännökset ja silmukat.
Mennä Vallikraavin kautta Toomemäen ympäri
ja ylittää Kööri-katu.
Nousta rannoille Supilinnassa,
samoin Ropkan luhdalla ja Ihasten alajuoksulla.
Kastella puita kasvitieteellisessä puutarhassa,
tulvia Annelinnassa.
Nostaa Pegasos Vanemuisen luokse
ja tehdä Kassitoomelle järvi.

•

Sydänyöllä Emajoesta tulee valtameri.
Murtuvat aallot piiskaavat rantaa
hiivatehtaan luona. Musta vesi
kiehuu ja kuohuu. Aavistelen pimeydessä
kadonneita lauttoreita, venäläisiä sotilaita,
eksyneitä suomalaisia, pieniä kaloja,
jotka uivat silmäaukoista
sisään ja ulos.

•

Onko tämä sama kaupunki?
Kadonnut kauppahalli ja Uueturu,
naakat Johanneksen kirkon raunioissa,
pommituskuoppa Vanemuisen vieressä.

Onko tämä todella sama kaupunki?
Olutkellarin tyhjät seinät, Hidas Kuolema -nousu,
rautasilta Supilinnan reunalla vesakossa,
lapset leikkimässä unohdetuissa puutarhoissa.

Ja sitten tämä kevätaamu torilla,
täynnä tipujen piipitystä, kun
ne kymmenittäin odottavat laatikoissa
matkaansa Varnjaan tai Kallastelle.

•

Kun kuljet tänään Kaubamajan risteuksen
yli, unohda hetkeksi itsesi
tällä kaupungin vilkkaalla valtavyylällä,
taivuta niskaasi ja tavoittele
katseellasi taivasta.

Seisahdu hetkeksi
ja kuule maa jalkojesi alla.
Eivätkö varpaasi etsikin jo tietään
kivien, asfaltin ja betonin läpi? Jossain siellä
on oltava multa, kostea ja kutsuva.

Unohda itsesi keskustan kadulle
kuusena, koivuna tai tammena, pysähdy
hetkeksi ja odota,
kunnes metsä tulee takaisin. Kunnes sammal
kasvaa ja pyrstötaiset punovat
pesänsä sormiesi väliin.

•

Kaarisillan luota kauppahallille
tullessa oikealla.
Lehmus, nuori mänty, lähes
neliskanttinen graniittipaasi ilman
mitään tekstiä.
Harottava paju, sammaltunut tyvi,
suuri oksa tien yli joen puolelle.
Vanha nainen istuu, lukee kirjaa.

Kolme tammea vierekkäin,
yhden oksat painuneet runkoa vasten.
Juopot loikoilevat, heittävät huulta.
Neljä lehmusta rinnakkain, yksi niistä
kovasti torin suuntaan kallellaan.
Mitä ei näe, sitä ei ole olemassa.
Suuri vanttera paju, tyvi kämmenenä levällään.
Neljä hopeakuusta.

•

Laitat jalkaa toisen eteen,
teet valkoiselle lumelle pyöreitä tassunjalkiä,
Karlovassa ja Kassitoomella.
Minä en ole sinua vaaninut enkä vanginnut,
minulla on muu määränpää.
Silti aavistan niskassani katseen,
joka saattelee hämärillä kaduilla
valokeilojen välissä.
Illalla tulet pitkin unen ja valveen rajaa,
laitat jalkaa toisen eteen,
teet pyöreitä tassunjalkiäsi
poissaolooni.

Timo Maran

Runosarja “Kätetty Tartto” on suomennettu Timo Maranin kokoelmasta *Las ma ümisen* (annas kun hymisen, 2015).

Tarttolainen Timo Maran (s. 1975) on runoilija, semiootikko ja toimittaja. Hän on väitellyt vuonna 2005 tohtoriksi Tarton yliopistossa biologisen mimikryn semiootikasta. Maranin esikoiskokoelma *Põhjavesi* (pohjavesi) ilmestyi 2001 ja viimeisin runoteos *Metsloomatruudus* (villieläimen uskollisuus) keväällä 2019. Uusimmassa kokoelmassaan Maran ottaa hienovaraiseen tyyliinsä kantaa Emajoen suojelun puolesta, sillä jokiympäristön säilyminen puhtaana on ollut ajoittain sellutehdashankkeen vuoksi vaakalaudalla.

Runokokoelma *Las ma ümisen* sisältää runoilijan omien tekstien lisäksi myös tekijän vironnoksia Mirkka Rekolan tuotannosta. Yhdessä Maranin ja Rekolan runot muodostavat miellyttävän ja yllättävän harmonisen kokonaisuuden, jossa luonto, kaupunki ja ihmiset elävät rinna-

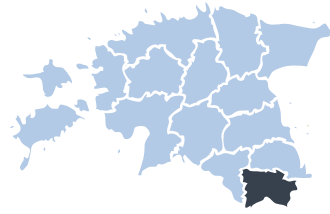
tusten, vuoropuhelua käyden.

“Kätkeyty Tartto” -runosarja vilisee paikan- ja henkilönimiä, mikä oli suomentajalle haasteellista – mitä selittää, mitä jättää lukijan oivallettavaksi. Mitä paremmin Tarttoa ja sen kaupunginosia tuntee, sitä syvempiä merkityksiä Maranin runot varmasti saavat. Jos on tarponut kerrankin Tarton yliopiston päärakennuksen nurkalta ylös Toomemäkeä, tietää varmasti, mistä Hidas Kuolema on saanut nimensä. Tarton keskenään hyvin erilaisista kaupunginosista on teksteissä mainittu muun muassa Annelinnan kerrostalolähiö, Karlovan kaunis vanha puutaloalue ja maaseutumainen Ihaste. Maranin runoissa liikutaan Tarton yliopistokaupungissa jalan, kuljetaan tietysti Toomemäen puistossa ja myötäilläään kaupunkia halkovaa Emajokea. Yhdessä hänen runossaan viitataan myös paikallisiin kulttuurihahmoihin, joista mainittakoon tässä suomalais-syntyinen, jo pitkään Virossa vaikuttanut kirjailija Mika Keränen.

Timo Maran kirjoittaa tarkkakatseista luonto- ja tässä tapauksessa myös kotiseuturunoutta, jossa on filosofinen ote. Maranin runot eivät ole äänekkäimmästä päästä, mutta niissä on mielenkiintoista särmää, johon lukijana ja suomentajana mielellään tarttuu. Herkkyys, raikkaus ja älykkyys kulkevat niissä käsi kädessä.

• • •

Katja Meriluoto (s. 1975) on helsinkiläinen filosofian maisteri, joka on keskittynyt virolaisen nykyrunouden suomentamiseen. Hän on kääntänyt muun muassa Jaan Kaplinskin, Elo Viidingin, Mathuran ja Tõnu Õnnepalun tuotantoa.

Lauri Sommer
Suomentanut Arja Korhonen

Ikonirosvot

Tämä tapaus, josta sinulle nyt kerron, sattui aikoja sitten, jo ennen suurta sotaa. Sinä olit silloin vielä isäsi munas-kuissa. Ei, mitä, eihän isäsikään ollut vielä syntynyt ja minäkin olin, katos, nuori poika vasta. Asuttiin koko pere siellä Vastseliinan takana. Aikaisemmin pärjättiin ihan hyvästi pellavanviljelyllä, mutta pellavan hinta tipahti yhen äkin ja tila oli kohtapuoleen veloissa eikä töitä saanut mistään. Eikä ollut rahaa kaupunkiin elämään tai kouluihin lähtemiseksi. No se talous oli niin tiukilla, että piti miettiä joka vaihtoehtoa.

Vot, ja yhtenä kesäisenä päivänä pihaan hurautti Eevaltti-eno. Äitin veli. Meidän kylässä ei moottoripyöriä juuri nähty ja pojankoltiaiset kerääntyivät sitä tietysti heti ihmettelemään. Mutta Eevaltti ajoi ne tiehensä ja viittoili mulle, että tule, puhutaan jossain kahden kesken. Mentiin latoon ja istuttiin heinille. Ensialkuun juttu kierteli ja kaarteli sinne ja tänne, mutta ymmärsin, ettei se sen takia minua sillä lailla sivuun pyytänyt.

Ja sitten se kysyi: ”Noh Andu, mittepä arvelet, halluisitko tienata kerrannii kunnolla? Kuule, ethän sinä oo uskovainen?” Ensimmäiseen tuli selkeä kyllä, toinen oli pelkäämään kummallinen kysymys, jota en ollut koskaan ajatellut. Ukki kyllä oli, mutta kirkossa kävijöitä meidän perheessä ei siihen aikaan ollut eivätkä uskonasiat koskaan tulleet mitenkään puheeksi. Ja nyt vielä oma eno kyselee!

“Rahhoo tahon tietysti enkä vissiin oo mikkään uskovainenkaan, niin paljo ku ite tiän.”

Sitten se rupesi puhumaan, että ihan tässä lähellä Setomaalla on tsasounia, no niitä kyläkappeleita ja niissä sisällä vanhoja ikoneita, joista moni maksaa hyvän hinnan. Että ne eivät ole kenenkään omia, vaan noh niin kuin kylän yhteisiä. Ja että hän oli käynyt Tartossa yhden välittäjän luona, jolla oli niitä iso kokoelma kotona. Se mies möisi niitä rajan yli Leningradiin ja Suomeen, ja se oli kuulema selittänyt ja näyttänyt kaikkia viivoja ja muotoja, niin että hän jo tuntee, mitkä niistä olisivat arvokkaampia. Eno sanoi vievänsä minut paikan päälle myös. Minä senkun aukasen oven ja otan kuvat sieltä ikonihyllyltä alas.

“No kuule, se on varastamista silti, vaikken uskaan niitä jumalajuttuja. Kyllä minäkii oon koulussa vohkinut toiselta pojalta karkkia, mutta se on ihan eri asia.”

“Poika, tässä maalimassa ei saa mitään ilimaseksi. Omatunto, se on oma asiasi, mutta pataan sitä ei pistetä. Joka hommasta joutuu tilille. Kyllähän minä oon huomannu, että oot ihan helisemässä, halusin sukulaisena olla avuksi. Välittäjä lupasi puolet ikonin hinnasta meille ja se on, paljonko siitä saa... ehkä kaksikymmentä kruunua, ehkä viiskymmentä, tiiä vaikka satasen. No sano, löyvätkö sinä tuosta pihalta jostain sata kruunua? Njet. Mutta jos-

set halua, kyllä mulla halukkaita riittää. Päräytän suoraan Kustille, se ei epäröi.”

“Ei, elä mäne. Tietennii minä tulen. Millonka lähtään?”

Ensimmäinen lähtö oli viikon päästä. Kuutamoyö oli valmiiksi katsottu. Eno ajoi paikalle ja jätti motskarin kylän taakse vesakkoon. Se oli ottanut selvää ja tiesi, mitä ja miten. Otimme mukaan rautakangen ja vaatteen alle piilotetun petroolilampun. Tsasouna oli korkean nyppylän päällä ja erillään kylästä. Rakkejakaan ei ollut räkyttämässä. Niin että helppoa kuin heinänteko. Eno näytti lampulla valoa, mina komautin lukon kangella auki, sillä lailla vaivihkaa. Sisällä sitten kateltiin että miltä näyttää. Ei mitään, mökki kuin mökki. Eno osoitti sormella kahta ikonia ja minä pistin ne kylmästi pussiin. Eno ei jostain syystä koskenut niihin ikoneihin sormenpäälläänkään. Jätettiin ovi auki ja lähettiin rauhallisesti lamsimaan. Kahteen seuraavaan tsasounaan ei päästy menemään. Toisen lähellä pari taloa etäämpänä oli häät ja ihmiset liikkeellä, toisen luona alkoivat koirat haukkua ja väki heräsi lähitaloissa. Mutta siitä viis. Seuraavalla viikolla eno käväisi Tartossa ja toi minulle kymmenen kruunun setelin. Minulla ei ollut aikoihin ollut rahaa lomsassa. Mutta kun otin sen enolta, kuulin äänen hokevan päässäni:”Juudaksen rahaa... Juudaksen rahaa.”

“Kuule Eevaltti, kuka se Juutas on?”

“Juutas, mmm, minun mielestä se on se poijanreuhake, joka tänä vuonna voitti Kose-Lükatin ratakilipa-ajot. Miten niin?”

“Ahah. Ei, muuten vuan.”

En sanonut enolle äänestä mitään. Ja sitten olin

vaihteeksi mies, jolla oli millä mällätä. Meillä oli Juraskissa tuohon aikaan tien toisella puolen kaksi kauppa. Ostin toisesta itelleni uuden puvun ja toisesta pari parempaa puetelia. Ja joka kerran, kun laitoin rahat tiskille, päässä toistuivat ne samat sanat, jotenkin moittien. En millään älynnyt, miksi sitä motskarimiestä mollataan. Enkä viitsinyt sillä hirveästi päätäni edes vaivata. Juoma maistui hyvältä ja naapurintytöt sanoivat, että katoohan, onpas sulla komea puku, näytät ihan herralta siinä.

Toinen reissu oli jonnekin Irboskaan päin. Ensiksi hoideltiin yhdessä kylässä homma kotiin. Ajettiin yöllä pyörällä tsasounan eteen, sen ovi oli auki, huiskista alttarille, ikoni kouraan ja samantien menoksi. Pimeässä näytti ihan kuin joku olisi lähtenyt tulemaan pihastaan, mutta me oltiin jo kaukana. Sitten ajettiin Pihkovanjärven rantaan. Siellä oli yksi iso tsasouna täynnä ikoneja ja tulikin lampussa. Ovi oli raollaan. Astuttiin kynnykselle. Se näytti kynttilänvalossa aluksi tyhjältä. Mutta kun mentiin peremmälle, nähtiin että ei, joku siellä on sittenkin. Yksi eukko makasi lattialla pitkin pituuttaan. Rukoilija. Eno hyökkäsi takaapäin sen luokse ja laittoi pussin päähän, jottei se näkisi meitä. Yhdellä kädellä puristi rimpuilijan suuta kiinni, toisella näytti että ota tuosta heti enempänsä. Komeimmissa oli reunakoristelut, laipiosta roikkui semmonen vanhanajan lamppu ja joku kuvioitu sauva siellä seisoivat vielä nurkassa. Kahmin niin paljon kuin käsiini sain. Sillä kertaa pelottikin vähän ja eukko, jonka eno tyrkkäsi kuumoon pakoon juostessa, huuteli meille venäjäksi perään, että kyllä Jumala meitä vielä rankaisee, armottomat miehet ja Kristuksen tappajat.

Mieliala oli sillä kertaa kehno. Muualla ei enää

menty, mutta olipa saaliskin tosi komea. Katselin ikoneita seuraavana päivänä, kun eno oli vielä talossa nukkumassa, ja vein yhden vähäpätöisen näköisen ylisille piiloon itseäni varten. Se oli tosiaan kaunis, kun valo kimalteli siinä ja väritkin olivat semmoiset hienosti tummuneet. Aina välillä katselin sitä, että onpa hyvä kun on itselläkin tuommoinen. Voisi vaikka uskovaiseksi heretä!

Eno toi nyt peräti kaksikymmentäviisi kruunua. Pystyin tarjoamaan kaverillekin, mutta jo tutuksi tullut ääni seurasi rahan mukana. Tällä kertaa se lausui kirkkoslaavin kielellä säkeitä, joita en ymmärtänyt. Vissiin moitiskeli. Alkoi jo sattua korviin. Join pari kovempaa känniä, rahat loppui ja äänikin vaikenä.

Jonkin ajan päästä oli Lindorassa markkinat, olin siellä myymässä isän viimeisiä kinkkuja. Ja kuulin miten yksi jos toinenkin sanoi, että kamala pyhäinhäväisyys, monella paikkakunnalla on tsasounasta viety ikoneja ja lähistöllä on kuulema nähty saappaanjalkiä ja yhdessä paikassa kuultu moottoripyörän pärinää. Että vissiin samat tekijät olleet asialla. Ja monen pitäjän miehet luvanneet piestä niiltä varkailta tajun kankaalle, kun selville saavat, ja näyttää niille marttyyrien piinat. Niin että sille suunnalle meillä ei ollut menemistä. Tuli valita aina vain kaukaisempia paikkoja, joissa ei osattu pelätä. Podmotsassa päin käytiin pari kertaa, ja homma jatkui samaan tapaan aina keväiseen Taga-Pihkvamaan keikkaan saakka. Reissun määränpää oli yksi valkoiseksi kalkittu tsasouna, sen sisällä oli kiviristi ja siellä alla vielä lähde. Se sijaitsi ison mukulakivitiien vieressä, mutta kapakoita tai asumuksia lähettyvillä ei ollut.

Ajettiin sinne pitkä matka kiertotietä, oli ihan hiljaista ja hiiskumatonta, mutta kun pitelin enoa selästä kiinni, tunsin sen ihan kuin vapisevan. Ja kun päästiin tsasounan luokse, eno lähti ensiksi sinne talon alta virtaavalle lähteelle, pesi itseään pyhällä vedellä ja sanoi: “Anna minulle anteeksi, Jumala, en minä itelleni ota, minulla on lapsirukat ruokittavana.” Minä mietin, että mitkä lapset, mutta enhän minä niitä enon asioita tiennyt, saattoihan sillä joku lehtolapsi ollakin.

Sitä lukkoa joutui jynkyttämään vähän pitempään, mutta aukesi se lopulta. Tutkittiin lampun kanssa kaikki seinät ja kateltiin alkuun ympärillemme. Oli kaunista, ikoniliinat, kukat ja kaikki, mutta olo tuntui silti tukalalta, oli työlästä hengittää. Isoimmasta ikonista minua tuntui tuijottavan parrakas mies niin suoraan silmiin ettei kukaan koskaan aikaisemmin. Se katse oli vielä paljon ankarampi kuin jos joku olisi soimannut sanoilla ja saanut häpeämään. Oli aika ontelo olo sen tuijotuksen edessä. Katsoin toisaalle. Naisten naamat olivat lempeämpiä.

Eno sanoi, että ota nuo naiset ja se iso partasuu kanssa. No minä otin. Partasuun nostin alas silmät kiinni. Eno seisoi keskellä tsasounaa lamppuineen, ja kun minä lähdin pussi kädessä tulemaan sitä kohti, lysähti yhtäkkiä jaloiltaan. Lamppukin tipahti ja leuhautti liekkiä. Hyvä ettei tulipaloa sytyttänyt. Sammutin palttoolla lattialautojen päällä palavan läntin ja autoin enon pystyyn, mutta se ei pysynyt enää tolpillaan. Jouduin itse ajamaan motskarilla koko pitkän tien, ikonipussi mahan päällä ja uliseva eno ympäriltä kiinni pitelemässä. Puolimatkassa pidimme tauon ja poltimme yhden tupakin.

“Tiiäkkö Andu... minä valehtelin sulle silloin. Juu-

tas on sittennii se lurjus, joka kavalsi Ristuksen. Se muistui jostain mieleen ja vissiin jouvutaan oikeuven etteen siitä mitä ollaan tehty. Entäs sitten jos minä en pysty millonkaan kävelemään”, voiikki eno mulle, ja minä sanoin, että älä sitten valehtelee ihmisille enää.

Ajettiin kotiin ja kerrottiin siellä, että eno oli alkukevään kylmillä lähtenyt kännipäissään uimaan ja saanut jalkaansa krampin. Pari päivää se siellä uunin takana meillä lösötti. Tokeni kuitenkin. Ja kun tuli kaupungista, antoi niin paljon rahaa, että sain ostettua meille kaksi lehmää ja jäi ylikin. Vaikka hirvitti niin hyvin sillä hommalla siilti tienasi. Eno oli pitkään kateissa ja puhui palattuaan, ettei tiedä, halusiko enää sen paukun jälkeen vehdata koko asian kanssa. Että liikkeellä oli huhuja, Petserin virolaisissa ja venäläisissä lehdissäkin siitä oli kirjoitettu ja että luostarin papit olivat julistaneet ikonirosvot pannaan ja luvanneet paljastajille palkkion. Me ei oltu viety kotinurkilta mitään eikä oltu puhuttu kenellekään asiasta. Pussi oli aina pysynyt piilossa niin ettei kukaan oikeastaan tiennyt touhuistamme. Motskarilla pörräsimme muutenkin kylillä aina kun saatiin osuuskunnan pumpusta pensaa.

Että niin.

Monta kuukautta kului, ja kesää vasten rupesivat rahat loppumaan. Silloin eno alkoi puhua, että Satserin kirkossa on kauniita, vanhoja pyhäinkuvia ja alttarilla liuta kultakoristeita. Että se välittäjä oli joskus Paraskevan muistopyhänä siellä käynyt ja niitä nähnyt ja tarjosi isoa summaa, jotta me tuotaisiin justinsa se Pyhän Paraskevan ikoni sieltä. Oli luvannut peräti auton antaa ja pistoolinkin

mukaan, jos joku sattuisi meitä häiritsemään. Selittänyt, miten kirkon luokse pääsee hautuumaan takaa, oven saa auki väärennetyllä avaimella ja kaikkea muuta semmoista. Itsekin olin muuttunut jollain lailla levottomaksi niinä kuukausina. Otin välillä esiin sen ylisille peitetyn ikonin, mutta päässä alkoi heti kohista enkä pystynyt enää ihailemaan sitä. Ja unessa näin muutaman kerran, miten ne naiset niissä varastetuissa kuvissa itkivät ja huusivat: “Andu, Andu, mitä sinä olet mennyt tekemään!” No mitä minä sitten olin tehnyt. Kähveltänyt maalattuja lautoja, joitten voimaan en itse uskonut.

Eno kertoi, että välittäjä lähetti osan ikoneista jollekin mestarille, joka teki niistä vielä vanhanaikaisemman näköisiä kuin ne olivat. Jotain raameille ja väreille, en tiedä. Että se oli nostanut vielä niitten hintaa. Ja varmaan joku rikas mies tai nainen oli ne jo ostanut ja riemuitsi ja rukoili niiden edessä. Kyllä ne kylissäkin tuovat kohta uudet kuvat tsasouniinsa. Joillain eukoilla on niitä hyllyt täynnään! Ajattelin, että hyvä on, teen vielä viimeisen keikan, sitten etsin jonkun säällisemmän elannon itselleni. Kun ajoimme Satserintaan päin, enokin sanoi, että kohtaloa ei kannata liikaa härnätä ja että se meidän pisnes loppuu tähän kertaan ja herra meitä auttakoon. Minua se viimeinen lause nauratti vähän, mutta peitin virneen, en halunnut enon loukkaantuvan.

Oltiin suunniteltu, että jätetään auto parin kilometrin päähän, hiivitään kirkon luo ja kannetaan ikoni kylän takaa pellon poikki tien päähän sinne, missä auto seisoo. Saimme kirkon oven auki, sisällä sytytimme lampun ja hiippailimme sen valossa, löysimme ikonin ja nostimme jalustalta. Kannoimme vähän matkaa. Mutta sitten Paras-

keva muuttui yhtäkkiä niin raskaaksi, että meiltä painuivat kädet alas. Ja kädet takertuivat sen sivuihin kiinni.

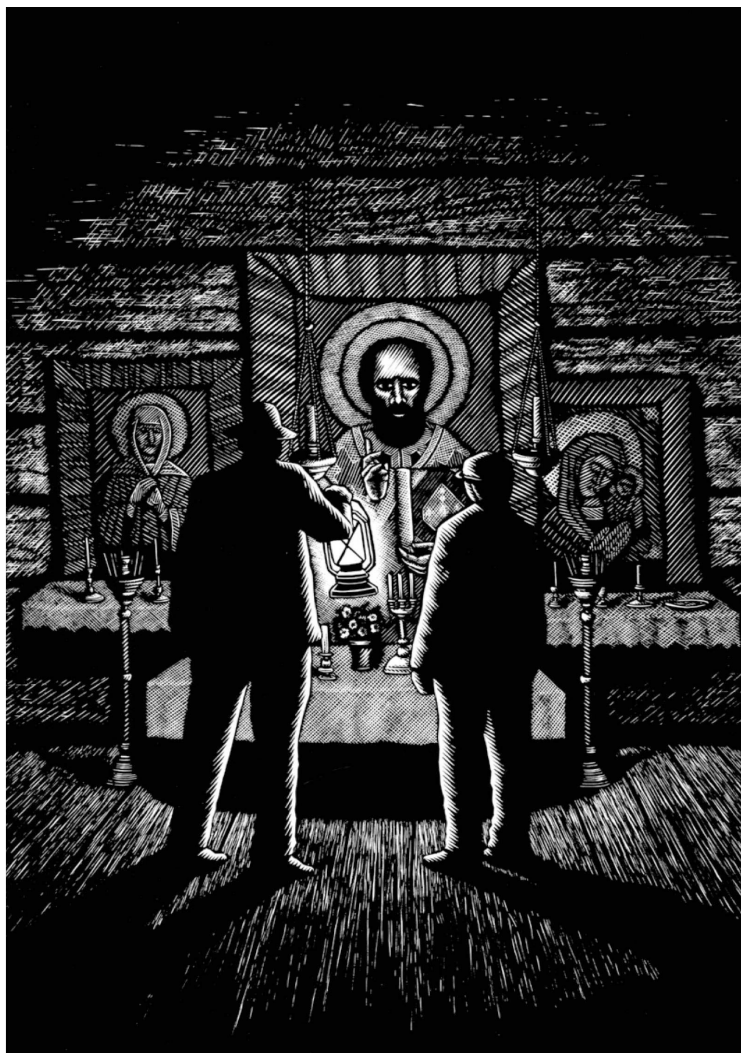
“Piruako tämä nyt on?” kuiskasin enolle. Se vain ähisi kuin tukehtumaisillaan. Silloin älysin, että jotain on nyt pielessä. Petrolilamppu kohosi maasta ylös ja liikkui kohti pöytää ja kirkonkynttilöitä. Kaksi kynttilää nousi pöydältä ilmaan ja sytytti itsensä petrolilampun sydänlangasta palamaan. Ja leijui sitten meitä kohti. Ne jäivät eteemme ilmaan kuin seisomaan ja alkoivat lähestyä kasvoja. Aluksi sitä tulen lähenemistä oli kaunista katella, mutta sitten pääsi helvetti irti. Kynttilänliekki oli melkein nenän alla ja alkoi jo polttaa. En saanut käsiä vieläkään irti, yritin väistää sivummalle, mutta kynttilä seurasi. Ja sitten kangistuin kummallisesti. Eno kiljui toisella puolen ikonia ja minä toisella. Liekki ei suoranaisesti polttanut lihaa, mutta pelkkä kuuma ilma sattui, sieraimet kun on ihmisellä arat. Pian pökerryin.

Heräsin kirkon edessä siihen, että minua potkittiin joka puolelle niin, että kipu nenässä unohtui saman tien ja taju lähti kohta uudestaan. Ja sitten meidät pantiin johonkin putkaan istumaan. Edes vettä ei annettu moneen päivään vaikka pyysimme. Ainoastaan haukuttiin oven läpi. Me istuttiin siellä enon kanssa, kummallakin nenät karrel-la ja häntä koipien välissä. Odotettiin kaupunkiin viemistä ja käräjiä.

Kirkon kupeessa asuva mies kertoi oikeudessa, että oli kuullut huutoa, mutta kun hän oli päässyt kirkon luokse ja astunut ovesta sisään, oli jo hiljaista. Petrolilamppu vain paloi ikonin edessä, kaksi miestä oli siellä vieressä kumollaan, naamat lattiaa vasten, kädet ikoniin tarrautuneina. Ilmassa oli tuntunut palaneen käryä ja Py-

hän Paraskevan ikoni itkenyt, lattialle oli syntynyt siitä jo pieni lammikko. Ja tiiäkkö, sen kun kuulin niin rupesin uskomaan Jumalaan. Tajusin, mitä olin tehnyt uskovaisille ihmisille, jotka niissä tsasounissa ja kirkoissa kävivät koko ajan purkamassa sydäntään Jumalalle. Minä kuitenkin olen kateellinen sellaisille, jotka uskovat muuten vaan, ilman että elämän tarvitsee niille mitään opettaa. Me sentään tunnustettiin rehellisesti kaikki touhumme ja meidät pantiin tietysti vankilaan. Vasalemmaan.

Noh, istuin aikani. Muutin asumaan toiselle paikkakunnalle, jossa minua ei tunnettu. Selvisin sodasta ja kaikesta muustakin sen jälkeen. Enovainaa armahdettiin saksalaisten aikana, se lähti vapaaehtoisena rintamalle ja jäi Sinimäille. Mutta nyt kun Setomaalla alettiin taas rakentaa ja kunnostaa niitä tsasounia, minä läksin sinne joko kyläjuhlien aikaan tai pyysin vahteja päästämään minut sisälle ja vein jokaiseen yhden ikonin, jonka olin eläkerahoistani ostanut. Joitain reissuja varten hankin vielä Venäjän viisumin. En ilennyt sanoa ihmisille, miksi minä sillä lailla lahjoittelin. Pyysin vain rukoilemalla anteeksi. Minähän en ollut käynyt niissä pitäjissä viiteenkymmeneen vuoteen! Joka paikan jälkeen sydän vähän keveni. Mutta siellä Pihkovanjärven rannalla... siellä ei ollut enää tsasounaa. Se oli pommitettu sodan aikana puruksi. Pelkkä kukkula oli jäljellä. Ikonille ei ollut mitään paikkaa. Silloin minä itkin ja viskasin ikonin järveen...

Toomas Kuusing, Linoleikkaus.

Kuva: Arved Breiddaks

Lauri Sommer

“Ikonirosvot” on avauskertomus Lauri Sommerin proosakokoelmasta *Lugusid lõunast*. Se on vaikuttava ja hirtehininen tarina sotien väliseltä ajalta. Jännitys kohoaa kerroksen edetessä, ja sen maaginen realismi tuo mieleen Márquezin Sadan vuoden yksinäisyyden.

Lauri Sommerilta on ilmestynyt tähän mennessä neljä proosateosta. *Lugusid lõunast* (‘Tarinoita etelästä’) vuodelta 2016 on niistä viimeisin. Sommer on käyttänyt alkumateriaalina tosina kerrottuja tarinoita, joita hän on kuullut ja äänittänyt kierrellessään Võrumaan ja Setomaan kylissä. Tekstejä muokatessaan Sommer on säilyttänyt puhekielimäisyyden, mutta häivyttänyt paksun murteen, jotta lukijakin ymmärtäisi. Oma äidinkieleni on savo ja siten luonteva lähde maltillisesti ammennettavaksi. Juuri tasapainon etsiminen murteen ja yleiskielen välillä oli kääntämisessä haasteellisinta. Lukekeehan naatinnolla!

Kirjailija, kääntäjä, runoilija ja muusikko Lauri Sommerin (s. 1973) juuret ovat vahvasti Etelä-Viron

mullissa. Hän on valinnut asuinpaikakseen Räestun talon Võrumaan kukkuloiden ja metsien keskellä. Talon Lauri Sommer peri Setomaalta muuttaneilta isovanhemmiltaan kuten myös kulttuurin, kielen sekä kyläkristillisyyden sävyttämän tiiviin ja hieman mystisen siteen luontoon. Hän muun muassa kertoo sytyttävänsä usein kynttilät omalle nimikkopyhimykselleen.

Vaikka Sommer asuu kissoineen yksin ilman televisiota ja kirjoittaa yksinäisistä ja yksinäisyydestä, hän ei pidä itseään erakkona. Luonto auttaa keskittymään olennaiseen, ja kotiseudun jokilaaksot, metsät, kivet ja puut puhuttelevat häntä. Sommer puhuu maisemaherkkydestä ja paikkatietoisuudesta: “Osa kulttuurista säilyy juuri tuon tietoisuuden kautta, eikä sen tarvitse merkitä nurkkakuntaisuutta.”

Lauri Sommer on opiskellut kirjallisuustiedettä Tarton yliopistossa ja tutkinut diplomityössään perin pohjin Uku Masingin tuotantoa. Hän on perehtynyt etelävirolaisiin kirjailijoihin kuten Juhan Jaikiin ja Artur Adsoniin ja lukee paljon sadan vuoden takaista kirjallisuutta sen voimallisen kielen ja ilmaisun takia. Etelä-Viron murteet ovat Sommerille tärkeitä, ja hän maustaa murteella sekä runojaan että proosatekstejään.

• • •

Arja Korhonen (s. 1960) on yli 25 vuotta Virossa asunut kääntäjä ja toimittaja, joka nauttii sekä kiäntämisestä että viäntämisestä.

LISÄTIETOA

Virolaisen kirjallisuuden tiedotuskeskus www.estlit.ee

Viron lastenkirjallisuuskeskus www.elk.ee

Viron kirjailijaliitto www.elk.ee

Viron kustannusyhdistys estbook.com

KIRJALLISUUSTAPAHTUMIA

Tallinnan kirjallisuusfestivaali HeadRead

Tarton kirjallisuusfestivaali PrimaVista

Võtikveren kirjakylä

Runoajelu/Poetry Ride -käännösrunouskiertue

KIRJALLISUUSAIHEISIA JULKAISUJA

Virolaisen kirjallisuuden antologia Nippernaati

(2015–2017, 2019 Viro-instituutti Suomessa)

Virolaisen kirjallisuuden maailma (2011, Viro-instituutti Suomessa)

Estonian Literary Magazine (2 nroa vuodessa, Eesti Instituut)

SUOMENNETTUA VIROLAISTA KIRJALLISUUTTA MYYNNISSÄ

Suomen Viro-yhdistysten liiton Verkkopuoti verkkopuoti.svyl.fi

KIRJASTO

Tuglas-seuran Baltia-kirjasto www.tuglas.fi/baltia-kirjasto

TUKEA KÄÄNNÖS- JA JULKAISUTOIMINTAAN

Viron kulttuurirahaston Traducta-ohjelma ja kirjallisuuden alarahasto
www.kulka.ee

TÄMÄ ON NIPPERNAATI

Suomennetun virolaisen kirjallisuuden antologiasarja.
Siinä ilmestyy tekstejä kirjailijoilta, joita ei ole
aikaisemmin juuri tai lainkaan suomennettu.

NELJÄNNESSÄ OSASSA:

Adam Cullen	<i>Merja Aho, Hannu Oittinen</i>
Elin Toona Gottschalk	<i>Maija Rantanen</i>
Jürgen Rooste	<i>Hannu Oittinen</i>
Aino Pervik	<i>Aaro Kalliokoski, Virpi Kauranen, Tuulikki Palva, Annika Viirna</i>
Joonas Sildre	<i>Kaisu Lahikainen</i>
Vahur Afanasjev	<i>Outi Hytönen</i>
Eva Koff	<i>Heidi Iivari</i>
Silvia Urgas	<i>Annamari Typpö</i>
Timo Maran	<i>Katja Meriluoto</i>
Lauri Sommer	<i>Arja Korhonen</i>

KUKA ON NIPPERNAATI?

Toomas Nippernaati, tuo veijari ja kulkija, on August Gailitin samannimisen romaanin päähenkilö. Romaani ilmestyi Virossa vuonna 1928 ja suomennettuna 1942 (suom. Kerttu Mustonen).